

Monikäyttöiset adverbit *aivan* ja *ihan* sekä niiden synonymia

Oona Rouvinen

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Oona Rouvinen

Monikäyttöiset adverbit *aivan* ja *ihan* sekä niiden synonymia

Sivumäärä: 102

Pro gradu -tutkielmani käsittelee suomen kielen monikäyttöisiä adverbeja *aivan* ja *ihan*. Tutkimus juontuu siitä oletuksesta, että kyseisiä sanoja pidetään tavallisesti keskenään synonyymisinä. Kuitenkin äidinkielen puhujan intuitio saattaa tietyissä konteksteissa huomata niiden välillä sävyeroja. Analysoin, minkälaisissa ympäristöissä kyseisiä adverbeja tavallisimmin käytetään sekä tutkin, onko niiden käyttöympäristöjen välillä havaittavissa eroja.

Aivan- ja *ihan-*adverbeja pidetään ensisijaisesti astemäärityksinä, mutta toisaalta niillä on paljon esimerkiksi sävyyn, affektisuuteen ja keskusteluun liittyvää käyttöä. Sanoja on sivuttu aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa runsaastikin, mutta huomiot ovat pääosin hajanaisia ja toisinaan epäyhteneviä. Tämän tutkimuksen laajempi tavoite onkin yhdistellä ja muovata näitä erillisiä huomioita *aivan-* ja *ihan-*adverbeista ja näin luoda aiempaa yhtenäisempi kuvaus kyseisten adverbien käytöstä ja niiden välisistä eroista.

Tutkielman teoreettinen tausta on vahvasti kognitiivisessa kielitieteessä, ja keskeisiin viitekehyksiin kuuluu Carita Paradisin kuvaus englannin kielen astemäärityksistä ja niiden tulkinnasta. Analyysi pohjautuu pitkälti rajattuuden ja skalaarisuuden käsitteisiin, joita ovat käsitelleet myös Christopher Kennedy ja Louise McNally. Skalaarisuuden soveltamista suomen kielen kielipiillisiin elementteihin on tarkastellut erityisesti Tuomas Huomo.

Tutkimusaineistonani käytän Kielipankin Suomi24-korpusta, joka sisältää internetfoorumi Suomi24:ssä vuosina 2001–2020 käytyjä keskusteluita monenlaisista eri aihepiireistä. Sivuan tutkimieni adverbien tehtäviä keskustelussa myös pragmaattisesta näkökulmasta. Tutkimus on aineistolähtöistä ja laadullista, mutta esittelen analyysin tukena joitakin yksittäisiä esiintymisfrekvenssejä. Tutkielma jatkaa osaltaan myös Terttu Orpanan havainnointia adverbiparista *aivan* ja *ihan* tarkastellen niitä entistä perusteellisemmin.

Synonymianäkökulma on uusi.

Tutkimus vahvistaa käsitystä, että adverbeilla *aivan* ja *ihan* on monikäyttöisyytensä vuoksi erityinen asema suomen kielen astemäärityksien joukossa. Tutkimuksen keskeinen tulos on, että sanojen eri käyttötapojen välinen rajankäynti on huomattavasti monimutkaisempaa kuin on aiemmin kuvattu, ja että astemäärityksinä toimiessaankin niiden tarkka merkitys ja tulkinta on usein kontekstista riippuvainen. Tutkimus toisaalta ehdollisesti vahvistaa sanoihin liittyvän lähisynonymiaoletuksen useimmissa yhteyksissä, mutta esittää, että sanojen käyttö on osin eriytynyttä.

Adverbien *aivan* ja *ihan* käyttöä verkkokeskusteluaineistossa ohjaavat vahvasti erilaiset keskustelulliset päämäärät, ja adverbit esiintyvät usein perusteluja, korjauksia tai kannanottoja sisältävissä konteksteissa. Astemäärityksenä toimiminen ei sulje pois sanojen mahdollista tehtävää puhujan kommenttia ilmentävänä kommenttiadverbina, joka onkin sanoille lähes yhtä yleinen tehtävä kuin astemäärityksenä toimiminen. Olisi mielenkiintoista tutkia, päteekö tämä myös muunlaisessa aineistossa.

Avainsanat: astemääritykset, adverbi, synonymia, affekti, kognitiivinen semantiikka

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	5
1.2	Tutkimusaineisto ja metodit	8
2	Tutkimuksen teoriatausta	11
2.1	Astemääritteet tutkimuskohteina	11
2.1.1	Astemääritteiden luokittelu kvantitatiivisuuden perusteella	12
2.1.2	Astemääritteiden luokittelu skalaarisuuden perusteella	15
2.2	Synonymiatutkimus	18
2.3	Monikäyttöiset <i>aivan</i> ja <i>ihan</i>	21
3	Analyysin lähtökohdat	28
4	<i>Aivan-</i> ja <i>ihan-</i>sanojen tyypilliset kolligaatit ja semanttiset preferenssit	31
4.1	Adjektiivit	33
4.2	Adverbit, kvantorit ja grammit	36
4.3	Substantiivit	39
4.4	Verbit	42
4.5	Tyypillisiksi osoittautuneita merkitysrakenteita	43
4.5.1	Vertailuilmaukset	43
4.5.2	Yhdentekevyyden ilmaisut	45
4.5.3	Riittävyden tai liiallisuuden ilmaisut	46
4.5.4	Ääri-ilmaukset	47
5	Astemäärite vai kommenttiadverbi?	51
5.1	Milloin <i>aivan</i> ja <i>ihan</i> voivat esiintyä astetta määrittämässä?	53
5.1.1	Skalaarisuuden merkitys ja viittausala tarkastelun täydentäjänä	53
5.1.2	Absoluuttiset sanat, ääri-ilmaukset ja kyseenalainen skalaarisuus	57
5.1.3	Rajan saavuttaminen tai saavuttamatta jääminen sekä kielteiset ilmaukset	61
5.2	Milloin <i>aivan</i> ja <i>ihan</i> voivat esiintyä kommenttia ilmaisemassa?	67
5.2.1	Heikosti skalaarinen kollokaatti ja kieliopilliset rajoitukset	68
5.2.2	Sanajärjestys ja paino	69
5.2.3	Affektisuus, modaalisuus ja fokus	73
5.3	Rajatapaukset ja tulkinnan ongelmallisuus	77
5.4	Yhteenveto <i>aivan-</i> ja <i>ihan-</i> adverbien keskeisistä merkitystehtävistä	82
6	Adverbien <i>aivan</i> ja <i>ihan</i> välinen synonymia	85
7	Kokoavaa tarkastelua	91
	Lähteet	100

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani monikäyttöisiä adverbeja *aivan* ja *ihan* sekä niiden välistä synonymiasuhdetta. Tavoitteenani on yhtäältä luonnehtia sanojen erilaisia käyttötapoja ja merkitystehtäviä tarkastelemalla sitä, millaisissa yhteyksissä *aivan* ja *ihan* kielessä tavallisimmin esiintyvät. Toisaalta pyrin vertailemaan sanoja synonymian näkökulmasta, tuomaan esille mahdollisia eroavaisuuksia niiden käytössä ja pohtimaan ilmiöitä erojen taustalla.

Astemääritteet ilmaisevat jonkin ominaisuuden tiettyä astetta. Astemääritteitä ovat esimerkiksi kohtalaista astetta ilmaisevat *melko*, *varsin* ja *sangen* ja korkeaa astetta ilmaisevat *hyvin*, *todella* ja *erittäin*. Astemääritteinä *aivan*- ja *ihan*-sanoille ominaista on, että ne tuovat esiin jonkin ominaisuuden rajan (VISK § 854), kuten ilmauksissa *ihan vähän* ja *aivan sopiva*. Sanoja *aivan* ja *ihan* voidaan käyttää myös ilmaisemassa täyteen astetta (VISK § 660), kuten ilmauksessa *aivan oikea vastaus*, jolloin *aivan* saa merkityksekseen ’täysin’, ’prikulleen’. Samoin ne voivat korostaa ominaisuuden tarkkuutta täsmentiminä (VISK § 663): *Hän lausui vuorosanansa ihan käsikirjoituksen mukaisesti*. *Aivan*- ja *ihan*-sanojen määrittämä raja ja näin ollen ilmauksen tarkka merkitys vaihtelee kontekstin mukaan. Jos ilmauksella on hahmotettavissa tällainen selkeä raja, *ihan* ja *aivan* korostavat, että raja saavutetaan.

Aiemmassa tutkimuksessa on esitelty *aivan*- ja *ihan*-sanoille myös muunlaisia käyttötapoja. Monikäyttöisyytensä takia sanat *aivan* ja *ihan* ovatkin monella tapaa hieman erityisiä. Ne voivat ilmaista varsinaisen asteen tai intensiteetin lisäksi puhujan kommenttia (Orpana 1988: 180), kuten ilmauksissa *ihan ihme juttu* ja *hän aivan kauhistui*. *Ihan* voi esiintyä myös sävyartikkelina, kuten ilmauksessa *sä voit pestä ne kädet ihan* (ks. VISK § 828), joka myös hahmotuu puhujan kommentiksi. *Aivan*-sanaa käytetään lisäksi dialogipartikkelina (VISK § 853): *Hän on kasvanut paljon viime näkemästä*. –*Aivan*.

Eri tehtävien ja niiden merkitysten moninaisuuden vuoksi *aivan*- ja *ihan*-sanoja onkin nimitetty jopa ongelmatapauksiksi (Orpana 1988: 180). Adjektiiviadverbeja tutkinut Terttu Orpana tosin tarkoittaa ilmauksella lähinnä rajankäyntiä intensiteettiä ilmaisevien astemääritteiden ja modaalista tai affektista puhujan kommenttia ilmaisevien modaalisiksi kutsumiensa adverbienvälillä. *Aivan*- ja *ihan*-sanojen monisyydestä luonteesta kertonee sekin, että Iso suomen kielioppi käsittelee niitä eri tehtävissä oman pykälänsä (§ 854) lisäksi myös

monissa muissa pykälissä, niin adverbeina kuin partikkeleinakin (ks. esim. VISK § 615, 660, 663, 853, 863). Rajanveto eri luokkien välillä on vaikeaa paitsi näiden monien erityyppisten käyttöjen vuoksi, myös siksi, että nämä käyttötavat vaikuttavat usein limittäisiltä.

Astemääritteitä *aivan* ja *ihan* on käsitelty muiden astemääritteiden ohella useissa astemääritteitä kuvaavissa tutkimuksissa (ks. esim. Orpana 1988; Jantunen 2009; Huumo 2019, 2021a, 2021b, 2022). Kuten mainittu, myös Isossa suomen kieliopissa on oma pykälänsä kyseisistä astemääritteistä (VISK § 854), joskin niiden toimintaa ja erilaisia käyttöjä esitellään melko suppeasti. *Aivan*- ja *ihan*-astemääritteiden kuvaus onkin hajanaista ja keskittyy tiettyyn ilmiöön tai tiettyihin kollokaatteihin, eikä kattavaa yhtenäistä esitystä niistä yhteisesti ole.

Yleisesti astemääritteitä sekä niiden semanttisia preferenssejä ja rajoitteita on tutkittu runsaasti. Englannin kielen astemääritteitä tutkinut Carita Paradis (1997) keskittyy astemääritteiden kuvaamiseen ja luokitteluun adjektiivien määritteinä puhutussa brittienglannissa. Myöhemmin Paradis (2001) on myös käsitellyt astemääritteidenkin kannalta olennaisia rajattuuden ja skalaarisuuden käsitteitä adjektiivien kautta. Astemääritteiden luokitteluja ja skalaarisuuden käsitettä suomen kieleen on soveltanut Tuomas Huumo (ks. esim. 2019, 2021a, 2021b, 2022). Jo mainittu Orpana (1988) on tutkinut adjektiiviadverbien semanttisen luokittelun problematiikkaa kiinnittäen huomiota siihen, milloin tietyt sanat toimivat asteen määrittäjinä ja milloin ne ovat merkitykseltään ennemminkin puhujan affektiivista suhtautumista ilmaisevia kommentteja. Tämä osoittautuu tässä tutkielmassa keskeiseksi kysymykseksi.

Suomen kielen astemääritteiden synonymiatutkimuksessa keskeinen teos on Jarmo Jantusen väitöskirja (2004), joka edustaa käännoosuomeen kohdistuvaa synonymiatutkimusta erityisesti tilastollisesta korpusnäkökulmasta. Väitöskirjassa tutkitaan synonyymisiksi oletettujen astemääritteiden *hyvin*, *kovin* ja *oikein* oletettua synonymiaa kollokaattianalyysin keinoin. Myöhemmin Jantunen (2009) on sivunnut myös *aivan*-sanaa ja sen tyypillisiä kollokaatteja ja kollokaation rajoituksia kiinnittäen huomion muun muassa *’aivan paljon* -tyyppisiin kyseenalaisiin rakenteisiin. Kontekstia kieliopillisten sanojen synonymian tarkasteluun saa astemääritteitä käsittelevän tutkimuksen lisäksi muidenkin adverbimääritteiden ja partikkelien tutkimuksesta. Usein näennäisesti samanmerkityksisiä sanoja oletetaan toistensa synonyymeiksi, ja myöhemmin tutkimuksen avulla synonymiahypoteesi joko vahvistuu tai kumoutuu. Esimerkiksi terminatiivisia partikkeleja *asti* ja *saakka* tutkinut Pia Päiviö (2007)

on päätyntä siihen, ettei partikkelien välillä ole havaittavissa olevia merkityseroja muutoin kuin yksittäisten puhujien idiolektien tasolla. Synonymiahypoteesin kumoutumiseen puolestaan on päätyntä esimerkiksi *perässä-* ja *jäljessä-*grammeja tutkinut Tiina Kelloniemi (2018).

Vaikka *aivan-* ja *ihan-*astemääritteitä on tutkittu aiemmin ja niiden käyttöä on tarkasteltu useissa erityyppisissä kuvauksissa, niitä ei tiittävästi ole aiemmin vertailtu keskenään. Vertailun puute johtuu hyvin todennäköisesti siitä, ettei niiden välillä tavallisesti tunnisteta olevan merkittävää eroa. Käsitellessään sanoja *aivan*, *ihan* ja *oikein* Orpana (1988: 180–186) erottaa joukosta sanan *oikein*, sillä kysymyslauseessa se ei voi esiintyä *aivan-* ja *ihan-*sanojen vaihtoehtona. Samanlaiseen pelkästään *aivan-* ja *ihan-*sanat yhteen luokittelevaan jakoon on päätyntä myös Iso suomen kielioppi (VISK § 854), joskin VISK esittelee sanoille myös muita käyttöjä. Suomen kielen astemääritteiden luokittelun esitellyt Huumo (2019, 2021a, 2021b, 2022) käsittelee astemääritteparia *aivan* ja *ihan* omana tyyppinään sekä funktionaalisesti samanmerkityksisinä. *Oikein*-sanaa hän ei tosin näe näiden kanssa samaan ryhmään kuuluvaksi, koska se hahmottuu ennemminkin avoimen skaalan ilmaukseksi. Kiistatonta on, että useimmissa yhteyksissä *aivan* ja *ihan* todella ovat toistensa synonyymejä: ilmaukset *aivan varmasti* ja *ihan varmasti* tarkoittavat epäilemättä hyvin pitkälti samaa.

Siitä huolimatta sanoilla vaikuttaa olevan sävyeroja etenkin tietyissä yhteyksissä, ja miellänkin oman intuitioni pohjalta esimerkiksi *aivan hienon maalauksen* hienommaksi kuin *ihan hienon maalauksen*. En vaikuta olevan intuitioni kanssa yksin, sillä Kotimaisten kielten keskuksen Kysymyksiä ja vastauksia -sivulla asiaa on *ihan*-sanana osalta puitu *kaunis-*adjektiivin kautta: onko *ihan kaunis* -ilmauksella negatiivista tai vähättelevää sävyä? Myös Kielitoimiston sanakirja tunnistaa *ihan*-sanalle arkikielisen käyttötavan myönnyttelevissä ilmauksissa: *Onhan hän ihan taitava*. Neutraalissa asiatyylissä tällaista sävyeroa ei tunnisteta esiintyvän. Astemääritteiden skalaarisia luokitteluja suomen kieleen esitelleen Huumon (2021a, 2021b) mukaan rajaavat astemääritteet *aivan* ja *ihan* saavat tietyissä yhteyksissä avoimen skaalan sanoja määrittäessään tavallisen rajaavan merkityksensä sijaan kohtuullistavan merkityksen 'melko' tai 'tarpeeksi' (Huumo 2021a: 117–119).

Intuitioni pohjalta en oikein osaa tulkita tällaista vähättelevää tai myönnyttelevää sävyä *aivan*-sanalle, vaan oikeastaan vain *ihan*-sanalle. Keskeinen tutkimushypoteesini on, ettei *aivan-* ja *ihan-*sanoja voida pitää täysin synonyymisinä siitä huolimatta, että ne voivat useimmiten korvata toisensa, ja tarkemmin se, että yllä kuvatun kaltainen poikkeava tulkinta koskee

ensisijaisesti *ihan*-sanaa. Oletan, että tästä erosta johtuen sanojen tyypillisillä käyttöympäristöillä on oltava eroja myös tutkimusaineistossa.

Edellä mainituista syistä adverbipari *aivan* ja *ihan* on nähdäkseni oiva tutkimuskohde. Toistaiseksi yhtenäistä kuvausta *aivan*- ja *ihan*-sanojen erilaisista käyttötavoista ei ole. Kaikenkattavan yleisesityksen laatiminen *aivan*- ja *ihan*-sanoista ei kenties ole kovin realistinen tavoite, mutta haluan vähintäänkin selkeyttää ja havainnollistaa sanojen käyttöä kokonaisuutena erittelemällä ympäristöjä, joissa sanat voivat ja toisaalta eivät voi esiintyä. Toisaalta tavoitteenani on eritellä *aivan*- ja *ihan*-sanojen merkitystehtäviä ja jatkokehittää näiden sanojen semanttista kuvausta Orpanan (1988) ajatuksia hyödyntäen. Tältä pohjalta keskityn lopuksi tutkimieni sanojen synonymian tarkasteluun tavoitteenani selvittää, pitääkö hypoteesini niiden sävyeroista paikkaansa.

Pyrin tutkimuksellani vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisissa ympäristöissä ja minkälaisien sanojen yhteydessä *aivan* ja *ihan* tyypillisesti esiintyvät? Millaisia mahdollisia erikoisempia esiintymisympäristöjä niillä on?
2. Millaisia eri tehtäviä *aivan*- ja *ihan*-sanoilla on ja mitkä tekijät vaikuttavat niiden tulkintaan?
3. Voivatko *aivan* ja *ihan* korvata toisensa kaikissa tai lähes kaikissa tilanteissa? Voidaanko sanoja siis pitää keskenään synonyymisinä?

1.2 Tutkimusaineisto ja metodit

Tutkimusaineistonani käytän Kielipankin Suomi24-korpusta, joka on aineiston keräyshetkellä sisältänyt kaikki Suomi24-keskustelufoorumilla vuosina 2001–2020 käydyt keskustelut. Korpusta on sittemmin päivitetty sisältämään myös uudemmat keskustelut vuosilta 2021–2023. Viestien julkaisuvuoden perusteella osakorpuksiin jaettu Suomi24-korpus on aineiston keräyshetkellä koostunut miltei 4,5 miljardista saneesta. Suomi24-korpus sisältää monenlaisia verkkokeskusteluja lukuisista eri aihepiireistä.

Olen hakenut Suomi24-korpuksesta (2001–2020) esiintymiä sanoille *aivan* ja *ihan*, ja jotta esiintymät olisivat mahdollisimman laajasti eri vuosilta ja eri aihepiireistä, valitsin esiintymien esitystavaksi satunnaisen järjestyksen. Tutkimusaineistokseni olen valinnut 200 ensimmäistä esiintymää kummastakin sanasta. Olen ladannut tutkimusaineistoni

konteksteineen ja tarkempine tietoineen Excel-tiedostona, ja koodannut siihen Kielipankin Korp-käyttöliittymää apuna käyttäen tutkimukseni kannalta merkittävät tiedot. Näitä ovat esimerkiksi kollokaatin¹ sanaluokka tai muu kielellinen kategoria, lauseen mahdollinen kieltomuoto tai kysymys ja muita huomioita esimerkiksi huomattavasta affektisuudesta tai muusta poikkeavasta tulkinnasta.

Internetin keskustelufoorumeille on tyypillistä, että kirjoittajat ovat pääosin anonyymejä ja esiintyvät keskustelussa nimimerkeillä. Suomi24-palsta ei edellytä keskustelijoilta rekisteröitymistä, joten nämä nimimerkit usein valitaan jokaista yksittäistä viestiä varten uudelleen. Nimimerkit voivat viitata keskustelun aiheeseen tai ottaa siihen kantaa, mutta toisinaan ne ovat merkityksettömiä merkkijonoja. Vaikka suurin osa aineistosta on täten anonyymiä, joissakin tapauksissa nimimerkinä saattaa olla kirjoittajan oikea nimi tai viestissä on saatettu mainita todellinen henkilö, usein julkisuuden henkilö. Olen pyrkinyt välttämään tällaisten tapausten nostamista esimerkeiksi, jotta yksittäisiä henkilöitä ei voi tunnistaa. Aineiston pohjana toimivat keskustelut ovat kuitenkin pääosin edelleen julkisesti kaikkien saatavilla Suomi24-sivustolla, joten varsinaisesti yksityisistä tiedoista ei ole kyse.

Tarkastelen aineistoa kahdesta näkökulmasta. Olen jaotellut aineiston esiintymät ensin pitkälti sanaluokkiin ja muihin havaittaviin ryhmiin eli pääosin muodollisiin seikkoihin perustuen (luku 4). Toisaalta tarkastelen esiintymiä semantiikan ja pragmatiikan näkökulmista: tarkastelen esiintymiä ja niiden tulkintavaihtoehtoja itsessään, mutta myös ilmauksen konteksti sekä sen tarjoamat tulkintavaihtoehdot ohjaavat tulkintaa vahvasti (luku 5). Tällainen kahden näkökulman yhdistäminen osoittautui tarpeelliseksi aineistosta esiin nousseiden havaintojen perusteella. Tarkemmat perusteet jaolle esittelen luvussa 3.

Tutkimukseni on pääosin aineistolähtöinen ja se on toteutettu laadullisin menetelmin. Analyysin tukena tulen kuitenkin esittämään joitakin yksinkertaisia frekvenssilaskelmia *aivan-* ja *ihan-*sanojen yhteisesiintymien yleisyydestä keskittymättä kuitenkaan tilastoihin sen tarkemmin. Keskeinen rajoite tutkimuksessani on, että aineisto on pieni, eikä siinä siksi esiinny kaikkia *aivan-* ja *ihan-*sanojen mahdollisia tai välttämättä edes niille tyypillisiä

¹ Jarmo Jantunen (2009) mukaan kollokaatio on ”kahden sanan muodostama kiinteä suhde eli leksikaalinen myötäesiintymä”. Kollokaation määritelmään usein kuuluu, että yhteisesiintymä on toistuva, tilastollisesti merkitsevä ja ulottuvuudeltaan rajattu syntagmaattinen suhde (Jantunen 2009: 358; ks. tarkemmin Jantunen 2004: 15–21). Käytän kollokaation käsitettä löyhästi – kollokaatilla tarkoitan tässä tutkielmassa sitä sanaa tai lauseketta, jota *aivan* tai *ihan* määrittää tai jonka edellä se esiintyy, vaikka myötäesiintymä ei olisikaan tilastollisesti merkitsevä.

käyttöympäristöjä. Vaikka kuvaan tutkimieni astemääritteiden saamia kollokaatteja ja teen paikoin myös huomioita niiden yleisyydestä aineistossa, ei tarkoitukseni ole tehdä tilastollista tutkimusta.

Kuten analyysissä nousee useasti esiin, monet hyvin tavalliset *aivan*- tai *ihan*-sanat sisältävät ilmaiset esiintyvät syystä tai toisesta aineistossa useammin sanoista toisen kanssa, vaikka mitään estettä toiselle sanalle ei ole. Tutkimuksen perusteella ei voida varmuudella sanoa, onko kyse semanttisesta preferenssistä vai sattumasta. Semanttista preferenssiä tutkitaankin tavallisesti määrällisin menetelmin suurista korpusaineistoista (ks. Jantunen 2009: 357–358), joskin Jantunen huomauttaa myös, että ilman tilastojakin on mahdollista tehdä vahvasti suuntaa antavia havaintoja. Näin ollen pidän perusteltuna tutkia *aivan*- ja *ihan*-astemääritteiden käyttöä ensisijaisesti laadullisin menetelmin. Kaikenkattavan esityksen sijaan pyrin luomaan jonkinlaisen yleistyksen *aivan*- ja *ihan*-astemääritteiden taajaan käytetyistä kollokaateista ja niiden taustalla olevista ilmiöistä. Kirjoitusajankohdiltaan, kirjoittajiltaan sekä aihepiireiltään laajan korpusaineiston mahdollistama satunnainen esitystapa toimii nähdäkseni hyvin tämäntyyppisessä tarkastelussa.

Tutkimustani rajoittaa osin myös se, että aineistoni on kokonaan verkkokeskusteluaineisto. Keskustelupalstoilla esiintyy monenlaista arkitekstiä kielenkäytön eri osa-alueilta ja monenlaisilta kirjoittajilta, mutta niillä esiintyy verrattain vähän esimerkiksi viranomaiskielen tai uutiskielen tyyppistä neutraalia asiatyylä, jossa *aivan*- ja *ihan*-sanoja käytetään kenties harkitummin. Toisaalta keskusteluaineistonakin Suomi24-aineisto edustaa tiettyntyyppistä internetfoorumille sijoittuvaa verkkokeskustelua, ja täten muunlaiset keskustelut, kuten puhuttu keskustelu ja pikaviestikeskustelu, jäävät tutkimuksen rajauksen ulkopuolelle.

Keskustelupalstojen tarkoitukseen kuuluu ajatusten vaihtaminen ja oman näkemyksen esittäminen, mikä usein johtaa erimielisyyksiin ja väittelyihin. Tämä keskusteluille ominainen argumentointi ja väittely näkyy myös aineistossani, mikä voi osaltaan vaikuttaa siihen, millaista käyttöä *aivan*- ja *ihan*-sanoilla vaikuttaa tavallisimmin olevan. Onkin huomioitava, että erityyppistä aineistoa käyttämällä tutkimukseni tulokset saattaisivat olla erilaiset. *Aivan*- ja *ihan*-sanojen välillä ei yleisesti tunnusteta tyylillistä eroa neutraalissa asiatyylissä. Myös tämä varsin mielenkiintoinen synonymiaan liittyvä tutkimuskohde rajautuu siis pääosin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

2 Tutkimuksen teoriatausta

2.1 Astemääritteet tutkimuskohteina

Astemääritteet määrittävät kollokaattinsa ominaisuuden, tavan tai määrän korkeaa, kohtalaista tai vähäistä astetta. Ne voivat myös tuoda esiin tarkoitteen rajan ja ilmaista sen alittumista tai ylittymistä. Sanaluokista yleisimmin astemääritteet määrittävät adjektiiveja ja adverbeja.

Astemääritteisiin kuuluu enimmäkseen intensiteettiä määrittäviä intensiteettiadverbeja tai -partikkeleja, mutta myös adjektiivien ja voimasanojen genetiivimuodot voivat toimia astemääritteinä. (VISK § 615.)

Iso suomen kielioppi käsittelee astemääritteitä sekä partikkelien että adverbien alla (ks. VISK § 664, § 675, § 853), kun taas muissa perinteisissä kuvauksissa astemääritteet on luokiteltu pääosin adverbeiksi (Hakulinen ja Karlsson 1979: 137). Jo E. N. Setälä (1942: 124) mainitsee sanat *hyvin*, *kovin* ja *sangen* adverbeja käsitellessään, ja Erik Ahlman (1933: 143) esittää intensiteettiadverbit yhtenä kolmesta esittelemästään adverbien luokasta.

Perinteisessä suomen kieliopin kuvauksessa partikkeleiksi on laskettu verbejä ja nomineja lukuun ottamatta kaikki muut sanaluokat. Adverbit, adpositiot, interjektiot ja konjunktiot on siis alkujaan ymmärretty kuuluviksi partikkeleihin (VISK § 793). Nykyään partikkelien luokka nähdään kattokäsitteen sijaan erillisenä ryhmänä, ja VISK (§ 792) esittää, että partikkelit ovat taipumattomia sanoja, jotka eivät saa omia määritteitä.

Astemääritteet on moninainen luokka, johon kuuluvat sanat asettuvat jonnekin adverbien ja partikkelien välimaastoon, eikä niitä voi ryhmänä sijoittaa yksiselitteisesti kumpaankaan luokkaan (VISK § 853). Ison suomen kieliopin näkökulmasta astemääritteiden luokittelu on hankalaa, koska ne toisaalta käyttäytyvät osin adverbien tavoin, mutta toisaalta monilla niistä on myös monia partikkelimaisia ominaisuuksia. Sen lisäksi, että monet astemääritteet eivät saa omia määritteitä (^x*niin erittäin*), ne ovat usein myös täysin taipumattomia (esim. *niin*, *melko*, *ihan* ja *aivan*). (Ks. VISK § 853.) Astemääritteet määrittävät usein vain tiettyjä sanaluokkia, joista yleisimmät ovat adjektiivit ja adverbit. Tämä vain tiettyjen sanaluokkien määrittäminen ei ole tyypillistä partikkeleille (VISK § 646).

VISK (§ 664) jakaa astetta tai intensiteettiä määrittävät sanat kolmeen luokkaan: intensiteettipartikkeleihin, nominien genetiivimuotoisiin intensiteettimääritteisiin sekä muihin intensiteettimääritteisiin. Intensiteettipartikkeleja ovat sanojen *aivan* ja *ihan* lisäksi esimerkiksi *niin*, *hyvin*, *melko* ja *sangen*. Näistä intensiteettipartikkeleilla on monia

partikkeleille tyypillisiä ominaisuuksia, kuten että niitä itseään ei voi määrittää eikä niitä useinkaan voi luontevasti kysyä tai kieltää. Toisaalta niillä on epäpartikkelimaisia ominaisuuksia, kuten että ne esiintyvät pääosin tiettyjen sanaluokkien sanojen yhteydessä. (VISK § 664.)

Nominien genetiivimuotoisiin intensiteettimääritteisiin kuuluvat kaikki genetiivimuotoiset nominit, joita käytetään ilmaisemaan astetta (VISK § 664). Tällaisia ovat muun muassa *erikoisen, sairaan, uskomattoman ja turhan*. 'Muita' intensiteettimääritteitä ovat *todella, tarpeeksi ja liian* (VISK § 664). Nämä sanat eroavat osin intensiteettipartikkeleista, sillä ne voivat mahdollisesti esimerkiksi kertautua (*aivan todella hyvä*) tai esiintyä negatiivisissa konteksteissa (*ei tarpeeksi hyvä*).

VISK:ssä (§ 664) astemääritteet *aivan* ja *ihan* luokitellaan intensiteettipartikkeleiksi. Niitä kuvataan kuitenkin myös adverbien yhteydessä, sillä niiden käyttö on hyvin samanlaista kuin monilla muilla intensiteettimääritteillä, jotka taas on luokiteltu adverbeiksi (VISK § 853). Tällaisia ovat esimerkiksi nominin genetiivimuotoiset intensiteettimääritteet kuten *hirveän, uskomattoman* tai *suhteellisen* – tai *täysin, täydellisen* tai *maksimaalisen*, jotka tietyissä yhteyksissä suunnilleen vastaavat merkitykseltään *aivan-* ja *ihan-*astemääritteitä. Näitä sanoja ei voi luokitella partikkeleiksi, koska toisin kuin partikkelit, nominin genetiivimuotoiset intensiteettimääritteet muodostuvat produktiivisesti. Merkitykseltään tai funktioltaan intensiteettipartikkelit eivät siis eroa juurikaan intensiteettiadverbeista. Vaikka muutoin noudatan pitkälti Ison suomen kieliopin kategorisointeja, kutsun kaikkia intensiteettisanoja yleisesti adverbeiksi.

2.1.1 Astemääritteiden luokittelu kvantitatiivisuuden perusteella

Kuten yllä todettu, adverbit ovat melko vaikeasti määriteltävissä oleva sanaluokka. Perinteisessä Ahlmanin (1933) kuvauksessa adverbit on jaettu kolmeen eri luokkaan: materiaalisiin adverbeihin, intensiteettiadverbeihin sekä modaalisiin adverbeihin. Materiaalisia adverbeja ovat aikaa, paikkaa, tapaa ja tilaa ilmaisevat adverbit kuten *ennen, lähellä, helposti* ja *hukassa*. Intensiteettiadverbit ilmaisevat astetta tai vivahteita, kuten esimerkiksi *erittäin, täysin* tai *verraten*. Modaalisiin adverbeihin kuuluvat puhujan subjektiivista mielipidettä tai arviota kuvattavasta asiasta kuvaavat adverbit kuten *varmaankin, tietysti* ja *valitettavasti*. (Ahlman 1933: 142–144.)

Orpana (1988) on jakanut intensiteettiadverbit kahteen alakategoriaan niiden kvantitatiivisuuden perusteella: läpinäkyviin, kvalitatiivisen komponentin säilyttäneisiin määritteisiin sekä läpinäkymättömiin eli opaakkeihin määritteisiin, jotka ovat leksikaalistumisen myötä menettäneet yhteytensä kantasanaan ja jotka toimivat lähinnä kvantitatiivisina eli intensiteetin määritteinä. Läpinäkyvät intensiteettimääritteet kuten *tavattoman* tai *mahdottoman* voivat esiintyä neutraaleissa konteksteissa, mutta koska niillä on yhteys kantasanaansa, niitä voidaan käyttää myös emotionaalisissa yhteyksissä. Emotionaalisuus perustuu jollakin tavalla poikkeavaan ilmaukseen tai poikkeavan ilmauksen aiheuttamaan reaktioon, ja tällaisia luontaisesti emotionaalisia intensiteettimääritteitä ovat esimerkiksi *äärettömän* ja *hirvittävän*. Läpinäkymättömät eli opaakit intensiteettimääritteet, kuten *niin*, *varsin*, *melko* tai juuri *aivan* ja *ihan*, ovat leksikaalistumisen myötä menettäneet yhteytensä kantasanaan, ja ne luokitellaan siten kvantitatiivisiksi. Niiden käyttö on useimmiten hyvin neutraalia. (Mt.: 166.)

Kvantitatiivisille määritteille ominaista on, että ne voivat esiintyä vain sellaisten sanojen kanssa, joilla on intensiteettiä kuvaava ulottuvuus, ja totuusehdoiltaan absoluuttiset adjektiivit, kuten *ensimmäinen*, *hämäläinen* ja *jääkylmä* rajautuvat lähtökohtaisesti pois (Orpana 1988: 72). Toisaalta *aivan* ja *ihan* voivat määrittää myös sellaisia sanoja, joilla on absoluuttinen totuusehto, sillä ne eivät varsinaisesti määritä ominaisuuden astetta vaan asettavat sille rajan (esimerkiksi *aivan täynnä* tai *ihan kokonaan*). *Aivan* ja *ihan* ovat asian suhteen tyypillisiä ongelma-adverbeja saamiensa modaalisten kontekstien vuoksi (mt.: 180). Modaalisilla esiintymillä Orpana viittaa sellaisiin *aivan*- ja *ihan*-sanojen esiintymiin, joissa ne eivät varsinaisesti määritä kollokaattiaan, vaan ne ilmaisevat puhujan asennoitumista tilanteeseen (*häntä käy ihan sääliksi* tai *ihan täytyy nauraa*). Tästä ilmiöstä tarkemmin luvussa 5.

Alla esittelen Orpanan (1988: 172–177) kuvauksen opaakkien kvantitatiivisten määritteiden kombinaatiomahdollisuuksista adjektiivien kanssa sekä sellaisia tilanteita, joissa intensiteettimääritettä ei tyypillisesti voi käyttää. Tarkoitukseni on kuvata esimerkkien² avulla astemääritteiden käyttäytymistä ja selvittää, miksi *aivan* ja *ihan* ovat asian suhteen erityisiä.

² Esimerkit mukailevat suurelta osin Orpanan (1988: 172–177) esitystä.

Orpanan (1988: 173–174) mukaan absoluuttiset ilmaukset voivat joskus saada sellaisenkin intensiteettimääritteen, joka ei tavallisesti voi määrittää absoluuttista adjektiivia. Tällöin niillä täytyy kuitenkin olla jokin sellainen ulottuvuus, joka voi saada eri asteita, vaikka asia itsessään olisikin joko tosi tai epätosi. Esimerkiksi *saarinen väylä* joko on saarinen tai ei ole, mutta saarien määrässä voi olla vaihtelua. Näin ollen ilmaus *hyvin saarinen väylä* on mahdollinen, sillä vaikka *saarinen* onkin merkitykseltään sinänsä absoluuttinen, siinä on silti elementti, jonka määrä voi vaihdella.

Materiaaliin viittaavat ilmaukset eivät lähtökohtaisesti voi saada intensiteettimääritettä. *Melko kivinen tie* on ilmauksena mahdollinen, koska se viittaa kivistä tehdyn tien sijaan tiehen, jolla on paljon kiviä. Se ei siis määritä materiaalia. Ilmaus ^x*melko kivinen seinä* taas ei ole mahdollinen, sillä tässä kontekstissa *kivinen* viittaa seinän materiaaliin. Monet adjektiivit ovat tällä tavoin monimerkityksisiä, joten astemääritteen ja adjektiivin yhteensopivuus riippuu toisinaan kontekstista. (Orpana 1988: 175.)

Tyypillisiä esimerkkejä totuusehdoiltaan absoluuttisista ilmauksista ovat *-llinen*-johdokset kuten *kannellinen* tai *jalallinen* ja näiden negaatiojohtimelliset vastakohtat *kanneton* tai *jalaton*. Tällaiset ilmaukset eivät saa intensiteettimääritteitä missään tilanteissa. Ne eivät voi saada kvantitatiivista ulottuvuutta, sillä purkilla joko on kansi tai sillä ei ole kantta. Tämä koskee myös astemääritteitä *aivan* ja *ihan* silloin, kun ne esiintyvät primäärisessä merkityksessään rajaamassa tarkoitteen määrää. (Orpana 1988: 175).

Orpanan (1988) mukaan kvantifioiminen on usein mahdotonta myös monilla *-lainen*-johdoksilla, jotka ilmaisevat esimerkiksi jostakin tulemista, jonnekin kuulumista tai jostakin kotoisin olemista. Tällaisia ovat esimerkiksi *suomalainen* ja *maalainen*. Tällaiset johdokset voivat kuitenkin esiintyä astemääritteiden seurassa silloin, kun ne eivät esiinny primäärisessä merkityksessään. Esimerkiksi *suomalaisen* primäärinen merkitys on 'Suomesta kotoisin oleva', 'Suomen kansalainen', 'muuten suomalaiseksi identifioitua henkilö' tai esimerkiksi 'Suomessa tuotettu tuote'. *Suomalaisen* sekundaarinen merkitys taas voisi olla 'suomalaistyyppinen', jolloin se kuvaa suomalaisen kulttuurin tai elämäntavan edustamista. Ilmaus [?]*aivan suomalainen leipä* primäärisessä merkityksessään ei ole mahdollinen, sillä se viittaa leivän alkuperämaahan, joka eittämättä joko on tai ei ole Suomi. Sama ilmaus sekundäärisessä kontekstissa on mahdollinen, sillä se ei viittaa leivän alkuperämaahan vaan tarkoittaa 'suomalaistyyppistä leipää'. Monet astemääritteet, kuten *aika*, *kovin* ja *oikein* voivat

siis määrittää myös *-Ainen*-johdoksia adjektiiveja, mutta vain silloin, kun adjektiivit esiintyvät niiden sekundaarisessa, kuvainnollisessa merkityksessä. (Orpana 1988: 176.)

Kvantifioiminen ei myöskään ole mahdollista useimmilla aikaan viittaavilla ilmauksilla kuten *öinen, lauantainen, marraskuinen ja syksyinen*. Nämä ilmaukset eivät tavallisesti saa intensiteettimääritteitä, mutta mitä väljempi aika on kyseessä, sitä yleisempää niidenkin käyttö on. Ilmaus **todella öinen* ei ole mahdollinen, mutta ilmaukset *todella syksyinen* tai *todella jouluisen* ovat. Niissä 'syksyisyys' tai 'jouluisuus' viittaa hieman samalla tavalla sanojen sekundaarisiin merkityksiin kuin *-Ainen*-johdoksissa yllä. (Orpana 1988: 177.)

Deiktiset ilmaukset kuten *nykyinen* ja *eilinen* eivät nekään ole kvantifioitavissa. Joskus tällaisilla ilmaisuilla kuitenkin on suuntatekijä, joka rajaa ilmauksen jostakin pisteestä mitattavaksi, kuten ilmauksissa *etinen* ja *myöhäinen*. Nämä ilmaukset voivat saada intensiteettimääritteen. Näillä perustein ilmaus **aika eilinen* ei ole mahdollinen (ellei *eilisellä* sitten viitata 'vanhanaikaiseen' tai 'muodista poismenneeseen'), mutta ilmaus *aika myöhäinen* on. (Orpana 1988: 177.)

Absoluuttista ominaisuutta rajaavat astemääritteet kuten *aivan* ja *ihan* edellyttävät, että ominaisuus ilmaisee "täydellisen asteen huipennettavissa olevaa ominaisuutta" (Orpana 1988: 177). Näin ollen esimerkiksi *aivan varma, ihan virheetön, aivan tyhjä* ja *ihan vieras* ovat mahdollisia, vaikka monet astemääritteet eivät voi määrittää kyseisiä adjektiiveja.

2.1.2 Astemääritteiden luokittelu skalaarisuuden perusteella

Astemääritteisiin kuuluu keskeisenä ominaisuutena skalaarisuus, jota on tutkittu paljon varsinkin englannin kielestä. *Skalaarisuus* tarkoittaa pitkälti samaa kuin edellä kuvattu *kvantitatiivisuus*. Skalaarisuuden käsite liittyy kielessä astemääritteiden lisäksi läheisesti myös muihin sanoihin, ja alun perin sillä onkin kuvattu adjektiiveja. Paradisin (1997: 26) mukaan astemääritteiden skalaarisuus voidaan esittää jatkumona, jonka vastakkaisissa päädyissä ovat voimakkaasti vahvistavat ja voimakkaasti vaimentavat astemääritteet. Tutkimukseni pohjana käyttämiäni astemääritteiden skalaarisuuden moderneja kuvauksia englannin kielessä edustaa Paradisin (1997, 2001) lisäksi Kennedy ja McNally (2005). Astemääritteiden skalaarisuutta suomen kielessä on kuvannut ainakin Huomo (2019, 2021a, 2021b, 2022), joka on myös vakiinnuttanut skalaarisuuteen liittyvää käsitteistöä suomenkielisessä tutkimuksessa.

Astemääritteiden luokittelua ja toimintaa kuvaavia malleja on useita (ks. esim. Quirk ja muut 1985; Allerton 1987, vrt. Paradis 1997). Yhdistämällä perinteistä skalaarisuuden kuvausta, Quirkin ja muiden (1985) sekä Allertonin (1987) malleja Paradis (1997) jaottelee astemääritteet viiteen paradigmaan. Hänen mukaansa astemääritteet voidaan adjektiivien tavoin jakaa ensin kahteen pääryhmään: avoimen ja sulkeisen skaalan astemääritteisiin, joista Paradis käyttää nimityksiä *scalar modifiers* ja *totality modifiers*. Tämä pääjako perustuu astemääritteen kykyyn määrittää erityyppisiä adjektiiveja: sulkeisen skaalan astemääritteet määrittävät lähtökohtaisesti sulkeisen skaalan adjektiiveja ja toisinpäin. Suhteellisia ominaisuuksia kuvaavat adjektiivit, kuten *suuri* ja *uskomaton*, sekä niiden saamat astemääritteet, sijoittuvat avoimelle skaalalle. Absoluuttisia ominaisuuksia taas kuvaavat adjektiivit kuten *raitis* (*sober*) tai *täydellinen* (*perfect*). (Paradis 1997: 28, 44.) Paradisin mukaan sulkeisen ja avoimen skaalan astemääritteen ero on siis nimensä mukaisesti se, onko sillä skaalan sulkevaa rajaa. Avoimen skaalan astemääritteitä ovat esimerkiksi astemääritteet *todella*, *hyvin*, *melko* ja *hiukan*. Sulkeiselle skaalalle taas asettuvat astemääritteet *aivan*, *ihan*, *täysin* ja *melkein*.

Avoimen skaalan astemääritteet voidaan jakaa edelleen kolmeen alaryhmään: heikentimiin (*diminishers*), moderoijiin (*moderators*) ja vahventimiin (*boosters*) (Paradis 1997: 82–91). Heikentimet ilmaisevat matalaa arvoa, esimerkiksi suomen *hiukan* ja *jokseenkin*. Moderoijat ilmaisevat kohtalaisuutta, ja niihin kuuluvat esimerkiksi *aika* ja *suhteellisen*. Vahventimet taas ilmaisevat korkeaa arvoa, ja niihin kuuluvat esimerkiksi sanat *hyvin* ja *todella*.

Sulkeisen skaalan astemääritteet voidaan Paradisin (1997: 77–82) mukaan puolestaan jakaa edelleen kahteen alaryhmään: maksimoijiin (*maximizers*) ja approksimoijiin (*approximators*). Maksimoiva astemäärite on esimerkiksi sana *täysin* yhteydessä *täysin vapaa*. Approksimoivia astemääritteitä ovat esimerkiksi sanat *lähes* ja *melkein*.

Siinä missä Paradisin (1997) kuvauksessa olennaista on skaalan avoimuus tai sulkeisuus, Kennedy ja McNally (2005) jakavat sanat niiden skaalan perusteella kahden sijaan kolmeen pääryhmään: skaala voi olla täysin suljettu (saa minimi- ja maksimi-arvon), puoliksi suljettu (saa joko minimi- tai maksimi-arvon) tai täysin avoin (ei saa minimi- eikä maksimi-arvoa). Adjektiiveista täysin suljetulla skaalalla ovat esimerkiksi *täysi*, *suljettu* ja *näkymätön*, täysin avoimella taas *hyvä*, *vaikea* ja *mielenkiintoinen*. Puoliksi, toisesta päästä suljettua skaalaa tarkastellaan antonyymipareittain, jolloin yksittäinen parikki eli parin toinen osapuoli edustaa aina joko skaalan avointa tai sulkeista päätä. Tällaista toisesta päästä suljettua skaalaa

edustavat adjektiivit *lyhyt*, *hiljainen* ja *tuntematon* (tarkoitteella on vain minimiarvo, sillä *pitkä*, *äänekäs* ja *tunnettu* ovat rajaamattomia) sekä *varma*, *puhdas* ja *turvallinen* (tarkoitteella on vain maksimiarvo, sillä *epävarma*, *likainen* ja *turvaton* ovat rajaamattomia). (Kennedy ja McNally 2005: 352–355.)

Kennedy ja McNally (2005) ennemminkin täydentävät kuin korjaavat jakoa avoimen ja sulkeisen skaalan välillä, eivätkä he sinänsä luokittele astemääritteitä. He kuvaavat astemääritteiden skalaarisuuden semantiikkaa yleisesti keskittyen skalaaristen verbimuotojen, kuten suomen partisiippimuotoja vastaavien adjektiiveja muistuttavien sanojen semantiikkaan. Kennedyn ja McNallyn (2005: 353–354) ajatus puoliksi avoimesta skaalasta on kuitenkin olennainen, kun tarkastellaan *aivan*- ja *ihan*-sanojen kollokaatiomahdollisuuksia.

Kuten mainittu, Paradisin (1997: 44) luokittelussa astemääritteet jakautuvat sen perusteella, millaisen skaalan sanoja ne tyypillisesti määrittävät. Astemääritteet hakeutuvat yleensä avoimen skaalan adjektiivien määritteiksi, mikä tekee niistä useammin avoimen skaalan astemääritteitä. Myös VISK (§ 606) ja edellä Orpana (1988: 172–177) esittävät, että absoluuttisia ominaisuuksia kuvaavat adjektiivit saavat intensiteettimääritteitä suhteellisen harvoin ja vain tietyissä tilanteissa. Paradisin (1997: 26–28) mukaan nämä astemääritteiden ryhmät eivät kuitenkaan ole aina toisiaan poissulkevia, ja kontekstista riippuen astemäärite voi määrittää sekä avoimen ja sulkeisen skaalan sanoja ja kuulua siten useampaan kuin yhteen ryhmään. Esimerkiksi englannin sana *quite* on hänen mukaansa astemäärite, joka määrittää sekä sulkeisen että avoimen skaalan adjektiiveja: avoimen skaalan adjektiiveja määrittäessään se toimii moderoijana, sulkeisen skaalan adjektiiveja määrittäessään maksimoijana (Paradis 2001: 10–11).

Usein *quite*-sanana suomenkielisiksi käännoiksi mielletyt *aivan* ja *ihan* määrittävät sekä avoimen että sulkeisen skaalan tarkoitteita tietyin rajoituksin, mutta eroavat *quite*-sanasta, sillä avoimen skaalan moderoijana toimiessaankin ne vahvistavat yleensä eräänlaista raja-arvon täyttymistä eli sulkeista tulkintaa (Huomo 2019: 9–10, 2021b: 90). *Quite*-sanana suomenkielisiksi vastineiksi voidaankin tietyissä konteksteissa ymmärtää *aivan*- ja *ihan*-sanojen lisäksi keskimääräistä astetta ilmaisevat *aika* ja *melko*, joita tutkin kandidaatintutkielmassani (Rouvinen 2021).

Huomo (2021a, 2021b) lisää Paradisin astemääriteluokitteluun kaksi lisäluokkaa: täyteen astemääritteet (*focusers*) sekä rajaavat astemääritteet (*delimiters*). Sulkeiselle skaalalle asettuviin täyteen astemääritteisiin lukeutuvat esimerkiksi *täysin* ja *täydellisen*. Rajaavia

astemääritteitä ovat tutkimani *aivan* ja *ihan*, jotka Huumon luokittelussa ovat sekä avoimen että sulkeisen skaalan astemääritteitä niiden määrittämän sanan skaalan perusteella. Rajaavat astemääritteet *aivan* ja *ihan* lähtökohtaisesti edellyttävät, että niiden määrittämällä sanalla on jokin raja-arvo, ja siksi *aivan* ja *ihan* sopivatkin luontevimmin sulkeisen skaalan astemääritteiksi. *Aivan* ja *ihan* voivat määrittää myös avoimen skaalan sanoja, mutta usein silloinkin kontekstista on pääteltävissä jokin raja-arvo, jota ne ilmaisevat. Esimerkiksi *ihan hyvä* voisi saada merkityksekseen 'kohtalaisen hyvä' tai 'riittävän hyvä', jolloin ilmauksessa hahmottuu jonkinlainen raja. (Huumo 2021b: 89–90.)

Kennedyn ja McNallyn (2005) ajatus puoliksi avoimesta skaalasta havainnollistaa hyvin myös sitä, milloin *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä astemääritteinä. Esimerkiksi kvanttoriparista *paljon* ja *vähän* astemääritteet *aivan* ja *ihan* voivat määrittää ainoastaan sanaa *vähän*, sillä *vähän* rajautuu nolnaan. Siksi esimerkiksi Jantusen (2009) esimerkkinä käyttämä *'minulla on aivan paljon rahaa* tuntuu kielenvastaiselta – kvanttoriin *paljon* ei liity sellaista maksimaalista rajaa, jota *aivan* pystyisi määrittämään (Huumo 2022: 101).

2.2 Synonymiatutkimus

Synonymia on kielitieteessä perinteisesti ymmärretty kahden tai useamman eri muotoisen ilmauksen semanttiseksi samankaltaisuudeksi – toisin sanoen ilmauksilla on sama merkitys. Esimerkiksi Jantusen (2004: 53) mukaan synonymia tarkoittaa lyhyesti sitä, että kaksi tai useampia muodoltaan erilaista lekseemiä jakavat saman denotatiivisen merkityksen eli viittaavat samaan kielenulkoiseen tarkoitteeseen. Synonymia voi toteutua paitsi yksittäisten lekseemien, myös pidempien ilmauksien tasolla: samamerkityksisiä voivat olla myös fraasit tai jopa kokonaisten lauseiden sisältö. Käytännössä täydellinen merkitysten yhtenevyys on kuitenkin hyvin harvinaista. Kielentutkimuksessa on kiistelty vahvasti siitä, onko täydellistä synonymiaa lainkaan olemassa, ja yleisesti nykysemantiikassa onkin lähtökohtana, että absoluuttiset synonyymit (eli joka suhteessa ja kaikissa konteksteissa toisiaan vastaavat ilmaukset) ovat äärimmäisen harvinaisia, ehkä mahdottomia (ks. esim. Cruse 1986: 268; Kuiri 2000: 21). Cruse (1986) esittää, että synonyymisiksi ymmärretyt sanat voivat olla samanlaisia *keskeisiltä semanttisilta piirteiltään*, mutta erota toisistaan *perifeerisiltä piirteiltään*. Näihin keskeisiin semanttisiin piirteisiin kuuluu esimerkiksi viittaussuhde tiettyyn tarkoitteeseen,

perifeerinen piirre taas voi olla esimerkiksi ilmauksen saamat konnotaatiot tai muut sivumerkitykset (Cruse 1986: 267).

Koska täysi samanmerkityksisyys on poikkeuksellista, puhutaan käytännössä useimmiten lähisynonyymeista. Lähisynonyymit ovat keskenään hyvin samankaltaisia, mutta niitä ei voi ongelmitta vaihtaa toisiinsa kaikissa mahdollisissa yhteyksissä. Lähisynonyymit eroavat toisistaan yleensä jollakin merkityksen tai käytön hienovaraisella osa-alueella, kuten esimerkiksi denotaatiossa, konnotaatiossa, tyyliässä, intensiteetissä tai käyttöyhteydessä. Tosin Jantunen (2004) kyseenalaistaa *lähisynonymia*-termin tarpeellisuutta, koska jos täydellinen synonymia on mahdotonta, on *synonymia* itsessään jo käsitteenä riittävä (Jantunen 2004: 55). Vivahde-eroja on lähes kaikilla synonyymipareilla. Kaija Kuirin (2000: 22) esimerkkeinä käyttämät lähisynonyymit *vaimo* ja *eukko* viittaavat samaan tarkoitteeseen (’naispuolinen puoliso’), mutta jälkimmäinen on sävyltään arkinen tai halventava. Samoin *ilta* ja *ehtoo* molemmat tarkoittavat ’illan’ käsitettä, mutta *ehtoo* koetaan vanhahtavaksi. Tällaiset erot osoittavat, että vaikka sanojen ydinmerkitys on yhteinen, niitä erottaa tyyli tai pragmaattiset tekijät.

Synonymian tutkimus on kielitieteessä keskeinen osa semantiikan ja leksikologian aluetta. Synonymiatutkimus on siirtynyt yhä empiirisempään suuntaan, ja kvantitatiivinen tarkastelu vaikuttaakin olevan etenkin kieliopillisten elementtien synonymian tarkastelun lähtökohtana. Jo 1960-luvulla tehtiin kokeellista tutkimusta synonyymien ymmärtämisestä: Rubenstein ja Goodenough (1965) mittasivat kielenkäyttäjien arvioita erilaisten sanaparien samankaltaisuudesta ja vertasivat niitä sanojen esiintymisympäristöihin. Heidän tutkimuksensa osoitti kvantitatiivisesti, että mitä samankaltaisempia kahden sanan käyttök kontekstit ovat, sitä läheisemmäksi puhujat arvioivat niiden merkitykset. Tämä tulos antoi varhaista tukea niin sanotulle *distributionaaliselle hypoteesille* (ks. Harris 1954), jonka mukaan sanojen merkitysten läheisyys ilmenee niiden käyttök kontekstien samankaltaisuudessa. Myöhemmässä tutkimuksessa synonyymien eroja onkin kartoitettu paljon juuri korpusaineistojen avulla: sanojen kollokaatioita, sanayhteyksiä ja esiintymistäajuuksia vertailemalla pyritään tunnistamaan, miten läheisiä merkitykseltään kaksi lekseemiä ovat (ks. esim. Jantunen 2004; 2009). Toisaalta pelkkä kvantitatiivinen analyysi ilman kvalitatiivista tarkastelua ei pysty selvittämään syitä havaittujen erojen taustalla (Jantunen 2004: 76).

Käännösuomea tutkineen Jantunen (2004) mukaan konteksti vaikuttaa ratkaisevasti siihen, koetaanko kaksi ilmausta synonyymeiksi. Synonymian tutkimuksessa on hyödynnetty myös kognitiivisen kielitieteen näkökulmia: Maja Stanojević (2009) esittelee niin sanotun kognitiivisen synonymian käsitteen, jolla viitataan tilanteeseen, jossa synonyymit ovat merkitykseltään niin samankaltaiset, ettei puhujan mielessäkään ole erotettavissa mitään semanttista eroa niiden välillä. Täydellinen kognitiivinen synonymia on ideaalitilanne, jossa synonyymipari on merkityssisällöltään erottamaton sekä denotaation että konnotaation tasoilla. Useimmat tutkijat kuitenkin myöntävät, että näin vahva samankaltaisuus on poikkeustapaus, ja yleensä jopa tällaisilla (lähes) kognitiivisilla synonyymeilla on vähintään tyyliero tai muu hienovarainen erottava piirre.

Synonymiaa voidaan tarkastella sekä leksikaalisella että kieliopillisella tasolla. Leksikaalinen synonymia tarkoittaa sisältösanojen kuten substantiivien, adjektiivien ja verbien merkitysvastaavuutta. Kieliopilliset sanat kuten esimerkiksi adpositiot, konjunktiot, partikkelit ja monet adverbit on nähty järjestelmällisesti määrittävinä palasina, joilla on oma täsmällinen tehtävänsä lauseessa, eivätkä ne saa varsinaisia omia merkityksiä. Esimerkiksi partikkelit *vuoksi* ja *takia* usein esitetty merkityseron omaavana parina: joidenkin mukaan *vuoksi* on neutraalimpi ja *takia* arkisempi, minkä perusteella on kiistetty niiden olevan täydellisiä synonyymejä (Kuiiri 2000: 22). Yksi perinteinen näkemys kielentutkimuksessa on siis ollut, etteivät kieliopilliset elementit muodosta synonyymipareja (ks. Kuiiri 2000: 22; Jantunen 2004: 55–56). Viimeaikainen tutkimus on kuitenkin alkanut kyseenalaistaa tämän jyrkän rajanvedon. On huomattu, että myös monet kieliopilliset tai osittain kieliopillistuneet sanat voivat esiintyä synonyymisinä – etenkin jos niitä tarkastellaan riittävän rajatussa kontekstissa. Jantunen (2004: 56) kiinnittää huomiota siihen, että tietyt suomen kielen partikkelit näyttävät olevan merkitykseltään lähes täysin päällekkäisiä keskenään. Esimerkkinä hän mainitsee partikkeliparit *asti* ja *saakka* sekä *takia* ja *vuoksi*. Pia Päiviö (2007) on väitöskirjassaan osoittanut, että *asti* ja *saakka* ovat tosiasiasynonyymeja, ja ainoa selvä ero niiden välillä on historiallinen alkuperä ja erot eri murteissa. Samoin *takia* ja *vuoksi* voidaan useimmissa yhteyksissä vaihtaa toisiinsa ilman merkityseroa. On siis perusteltua sanoa, että kieliopillisetkin sanat voivat olla keskenään synonyymisiä. Itse asiassa Jantunen (2004: 56) esittää, että joidenkin tällaisten kieliopillisten synonyymiparien keskinäinen samankaltaisuus saattaa olla jopa suurempi kuin monilla sisältösanoilla: partikkelit *asti* ja *saakka* ovat merkitykseltään lähes identtiset, kun taas monilla adjektiivisyronyymeilla (esim. *kaunis*, *näyttävä* ja *soma*) puhujat havaitsevat selvempiä sävy- ja tyylieroja. Tämä havainto laajentaa

synonymian käsitettä kattamaan myös alueet, jotka aiemmin rajattiin sen ulkopuolelle. Näin ollen myös adverbien *aivan* ja *ihan* synonymian tutkiminen on mielekästä.

Lisäksi on huomattava, että synonymia on usein vahvasti kontekstisidonnainen ilmiö, mikä havainnollistuu myös *aivan*- ja *ihan*-adverbien tarkastelussa. Samakin sanapari voi joissain tilanteissa toimia toistensa täydellisinä vastineina, mutta toisissa yhteyksissä niiden välillä ilmenee eroja. Esimerkiksi Jantusen (2004) tarkastelemat suomen intensiteettiadverbit *hyvin*, *kovin* ja *oikein* voidaan myönteisessä lauseympäristössä ajatella synonyymisiksi, mutta kieltoympäristössä erot kuitenkin tulevat näkyviin (*hyvin* ei ole luonteva kieltolauseessa). Kontekstin vaikutus ilmenee siinä, että tietyssä rakenteessa synonyymiseltä vaikuttanut pari alkaa toisessa rakenteessa eriytyä merkitykseltään. *Aivan*- ja *ihan*-sanoilla kontekstin vaikutus kiteytyy yleisen kontekstin lisäksi erityisesti niiden kollokaatin skalaarisuuteen. Kontekstuaalista synonymiaa ovat tarkastelleet esimerkiksi Lyons (1968) ja Cruse (1986).

Tästä syystä kielitieteellisessä synonymiakeskustelussa painotetaan usein, että sanojen välinen synonymia ei ole absoluuttinen ominaisuus, vaan riippuu vertailtavasta kontekstista. Esimerkiksi tämän tutkimuksen ytimessä olevaa kysymystä *aivan*- ja *ihan*-adverbien mahdollisesta synonymiasta on mielekästä arvioida nimenomaan tietyn kieliaineiston ja tiettyjen käyttöympäristöjen valossa. Synonymian teoreettinen tarkastelu luo pohjan tälle analyysille. Se osoittaa, että vaikka täydelliset synonyymit ovat harvinaisia, myös hyvin läheiset lähisyonyymit ovat osa kieltä, ja että synonymian ilmiönä voidaan ajatella ulottuvan myös kieliopillisiin elementteihin. Tämä antaa valmiudet tutkia, missä määrin *aivan* ja *ihan* todella käyttäytyvät synonyymisesti ja millaisia mahdollisia eroja niiden käyttöön liittyy verkkokeskusteluaineiston perusteella.

2.3 Monikäyttöiset *aivan* ja *ihan*

Aivan ja *ihan* tai sanoista toinen on luokiteltu eri lähteissä hyvin monenlaisiin luokkiin. Niitä voidaan kutsua *astemääritteiden* lisäksi *intensiteettipartikkeleiksi*, *intensiteettiadverbeiksi*, *intensiteettisanoiksi* tai *intensiteettimääritteiksi*, sekä toisaalta *sävyartikkeleiksi*, *dialogipartikkeleiksi* tai *modaalisiksi adverbeiksi*. Osa eriävistä luokitteluista perustuu *aivan*- ja *ihan*-sanojen eri käyttötarkoituksiin, kuten esimerkiksi selkeät kieliopilliset erot VISK:n esittelemien sävyartikkeleiden ja dialogipartikkeleiden käytössä intensiteettipartikkeleihin verrattuna (ks. VISK § 828, § 798 ja § 854). Osassa luokitteluista kyse on lähinnä

kategorioiden ja nimitysten eroista, kuten esimerkiksi sanojen *aivan* ja *ihan* nimittämisessä *intensiteettipartikkeleiksi*, *intensiteettiadverbeiksi* tai yleisesti *intensiteettisanoiksi*. Joskus kyse on sanaluokan ja funktion välisestä suhteesta, kuten sanojen nimittämisessä *intensiteettiadverbeiksi* tai *astemääritteiksi*.

Yleisimmässä käytössään *aivan* ja *ihan* ymmärretään keskenään synonyymisiksi rajaaviksi astemääritteiksi, jotka nimensä mukaisesti määrittävät tietylle ominaisuudelle rajan. Huumon (2021b) mukaan rajaavat astemääritteet *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä sekä maksimoijina että moderioijina määrittämänsä adjektiivin mukaan – maksimoijina ne esiintyvät sulkeisen skaalan adjektiivien yhteydessä (esim. *aivan täydellinen*, *ihan hirveä*), moderioijina avoimen skaalan adjektiivien yhteydessä (esim. *aivan hyvä*, *ihan nätti*) (Huumo 2021b: 89–90). Tätä jakoa olen avannut luvussa 2.1.2.

Toisessa merkityksessään eli puhujan kommenttia ilmaistessaan sanat *aivan* ja *ihan* on luokiteltu modaaliseksi adverbeiksi (ks. Orpana 1988: 180). Myös Paradis (1997: 19) esittää, että monet astemääritteet esiintyvät asteen lisäksi modaalisuutta ilmaisemassa. Ison suomen kieliopin kuvauksessa modaalisuus tarkoittaa hieman eri ilmiötä: modaaliset adverbis ja partikkelit ilmaisevat puhujan käsitystä väittämän todenperäisyydestä tai varmuusasteesta, ja modaalisia sanoja ovat esimerkiksi *mahdollisesti*, *epäilemättä*, *ehkä*, *tuskin*, ja *muka* (VISK § 1601). Modaaliset adverbis kuuluvat VISK:n luokittelussa kommenttiadverbien ja -partikkelien yläluokkaan, johon kuuluu modaalisten adverbien lisäksi asenneadverbeja kuten *onneksi*, *toivottavasti*, *ilahduttavasti*, sekä *ymmärrettävästi* (VISK § 667).

Toisinaan *aivan*-, *ihan*- ja *oikein*-adverbien raja intensiteetin ja puhujan kommentin ilmaisijoina välillä ei ole selkeä. Intensiteettisanojakin voidaan käyttää ilmaisemaan puhujan kommenttia (esim. *siellä aivan vilisee ihmisiä*), eikä edes kontekstista aina selviä, kummassa käytössä sana on (ks. Orpana 1988: 180–186). Ilmiö esiintyy myös päinvastaisena: myös tietyt muut modaalisuutta tai affektiivisuutta ilmaisevat määritteet (kuten englannin *so* tai sitä vastaava suomen *niin*), esiintyvät toisinaan hyvin astemääritteiden kaltaisina, kuten ilmauksessa *niin hyvä ~ todella hyvä* (*so good ~ really good*) (Paradis 1997: 19). VISK nimittää sanoja *aivan* ja *ihan* intensiteettimääritteiksi pääosin myös silloin, kun ne eivät oikeastaan ilmaise intensiteettiä tai astetta, kuten ilmauksessa *ihan liikutuin* (ks. VISK § 854: esimerkki a). Iso suomen kielioppi siis luokittelee *aivan*- ja *ihan*-sanat intensiteettiä määrittäviksi suurimmassa osassa tapauksista, vaikka niillä on selkeästi myös puhujan näkemystä ilmaisevaa käyttöä.

Näistä mielestäni monipuolisimman jaon esittelee Orpana (1988). Vaikka Orpana kutsuu sanoja *aivan*, *ihan* ja *oikein* asian suhteen ongelma-adverbeiksi, hän määrittelee melko selkeät kriteerit, milloin sanat voidaan ymmärtää intensiteettiä määrittäviksi, ja milloin kyse on puhujan kommentista. Intensiteettiä ilmaistessaan *aivan* ja *ihan* ja myös *oikein* 1) vaikuttavat pääsanansa tarkoitteeseen, 2) ovat määrityssuhteeltaan rajaavia ja 3) määritteellä on alisteinen suhde määritettävän sanan kanssa (mt.: 181). Esimerkiksi seuraavissa ilmauksissa kyseiset kriteerit eivät Orpanan mukaan toteudu:

- a. On aivan ihme, että hän selvisi rytkästä ehjin nahoin.
- b. Minä aivan hämmästyin.
- c. Ihan täytyy nauraa.

Näissä esimerkeissä *aivan*- ja *ihan*-sanojen voisi ajatella saavan merkityksekseen ‘jopa’, ‘peräti’ tai ‘suorastaan’. Orpanan (1988: 181) mukaan kyseisissä esimerkeissä *aivan* ja *ihan* eivät siis ilmaise intensiteettiä vaan puhujan kommenttia. *Aivan*- ja *ihan*-sanoja voisikin nähdäkseni nimittää *modaalisten adverbien* sijaan ennemminkin *kommenttiadverbeiksi*, sillä ne ilmaisevat usein muunkinlaista puhujan kommenttia kuin varsinaista modaalisuutta. Kuten mainittu, myös VISK (§ 667) käyttää termiä *kommenttiadverbi*, mutta ymmärtää sen suppeammin lukien kommenttiadverbeiksi vain hyvin selkeästi puhujan asennetta ja kannanottoa ilmaisevat sanat. VISK:n mukaan kommenttiadverbeja ovat asenneadverbit ja modaaliset adverbit. Asenneadverbeihin kuuluu erityisesti monia *-sti*-loppuisia adverbeja kuten *toivottavasti* ja *ymmärrettävästi*, ja modaalisia adverbeja ovat esimerkiksi *tietenkin*, *ilmeisesti* ja *mahdollisesti* (VISK § 667). Vaikka *aivan* ja *ihan* eivät VISK:n luokittelussa kuulu modaalisiin tai kommenttiadverbeihin, kutsun niitä kommenttiadverbeiksi silloin, kun ne esiintyvät ilmaisemassa intensiteetin sijaan puhujan kommenttia.

Aivan ja *ihan* ovat sanaluokaltaan adverbeja, joiden syntaktisista käyttötavoista tämän tutkimuksen perusteella pääasiallisiksi hahmottuu kaksi: toimiminen astemääritteenä ja toimiminen kommenttiadverbina. Kuten myöhemmin tutkimuksessa ilmenee, ei *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttöä astemääritteinä voi pitää niin vahvasti ensisijaisena käyttötapanana kuin on ajateltu. Sanojen kutsuminen yleisesti astemääritteiksi (tai sanaluokaltaan intensiteettiadverbeiksi) saattaakin olla jokseenkin harhaanjohtavaa viitattaessa *aivan*- ja *ihan*-adverbeihin yleisesti, eikä nimenomaan silloin, kun ne ovat astemääritekäytössä.

Toisaalta jos *astemäärüte* kuvaa sanojen *aivan* ja *ihan* toista mahdollista syntaktista tehtävää ja *intensiteettiadverbi* niiden sanaluokkaa, on kysyttävä, onko *kommenttiadverbi* oikea termi kuvaamaan sanojen funktiota kommenttia ilmentävässä tehtävässä vai olisiko puhuttava ennemminkin *kommenttiadverbiaalista*, sillä kyse lienee ennen kaikkea syntaktisesta funktiosta. Toiseksi voidaan pohtia, tarkoittaako *aivan*- ja *ihan*-adverbien esiintyminen kahdessa eri funktiossa sitä, että ne kuuluvat myös paradigmaattisesti eri luokkiin, kuten Orpana (1988: 180) esittää. Kuten tutkielmassa tulee esiin, näiden kahden tehtävän erottaminen toisistaan ei ole aina mahdollista, mikä viittaisi siihen, ettei kategorioita voi ajatella ainakaan täysin toisistaan erillisinä. Ajattelen, että kategorisesti kyse on samoista *aivan*- ja *ihan*-adverbeista, jotka voivat toimia kummassa tahansa tehtävässä – astemääritteenä tai kommenttiadverbi(aali)na.

Joka tapauksessa huomionarvoista on, että vaikka *aivan* ja *ihan*-sanojen ensisijaisena käyttötapanä voidaan ehkä pitää astemääritteenä toimimista, ne ilmaisevat yllättävän usein myös puhujan kommenttia. Vaikka *kommenttiadverbi* ei ole terminä *aivan* ongelmaton, ajattelen, että se on tarpeeksi täsmällinen, kun kuvataan *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttöä puhujan kommentin ilmentäjinä. Kuten todettu, kommenttiadverbeina *aivan* ja *ihan* eivät eroa astemääritteistä ainoastaan merkitykseltään, vaan myös niiden syntaktisessa tehtävässä on eroa. Kommenttiadverbeina *aivan* ja *ihan* näyttävät voivan esimerkiksi esiintyä luontevasti myös muiden sanaluokkien sanojen kuin astemääritteille tyypillisten adjektiivien ja adverbien edellä, vaikka tällöin ne eivät samalla tavalla määritä kollokaattiaan, vaan esiintyvät ennemminkin fokus- ja asteikkopartikkelien kaltaisesti (fokus- ja asteikkopartikkeleista ks. VISK § 839).

Iso suomen kielioppi (§ 828) tunnistaa *ihan*-sanalle käyttötavan myös lisämerkityksiä ilmaisevana sävyartikkelina, jollaisena *ihan* toimii esimerkiksi ilmauksessa *sä voit pestä ne kädet ihan*. Sävyartikkelina *ihan* ei välttämättä määritä tiettyä sanaa, vaan voi sijaita missä tahansa kohdassa lausumaa (VISK § 828), mikä erottaa sen selvästi intensifioivasta käytöstä. Sävyartikkelin *ihan* merkitys on vaikeasti täsmennettävissä, mutta sitä esiintyy kehotuksissa, väitteissä ja kysymyksissä ja erityisesti asiakkaalle puhuttaessa. Arvottavassa ilmauksessa *ihan vaan saa ihan* merkitykseksen 'pelkkä', jolloin kyse on VISK:n (§ 828) mukaan vielä intensifioivasta käytöstä. Käyttötavaltaan 'pelkkä'-merkityksen kaltainen on 'jopa', 'peräti', 'suorastaan': *Hän on kuule valmistumassa ihan lääkäriksi*. Tällaisen ilmauksen merkitys on

toki ennemminkin vakuutteleva kuin vähättelevä, ja *ihan* vaikuttaa toimivan eräänlaisella ammattien arvostusasteikolla, jonka yläpäähän *lääkäri* asettuu.

Aivan-sanaa Iso suomen kielioppi ei tunnista sävyartikkeliksi. On kyseenalaista, voiko se toimia sävyartikkelina: *Voisit ihan! aivan kyllä nyt lähteä käymään kaupassa*. Kielitajuni pohjalta *ihan*- ja *aivan*-sanojen käyttö esimerkiksi kyseisessä lauseessa ei eroa kovin paljon toisistaan, vaikka *aivan* tuntuukin ehkä hieman vähemmän luontevalta. Tällainen selvästi astemääritekäytöstä erillinen sävyartikkelikäyttö, jossa *ihan* esiintyy vapaasti missä tahansa kohtaa lausumaa ilman, että se liittyy erityisesti mihinkään sanaan, vaikuttaa olevan ylipäätään melko harvinainen ilmiö. Tällaisia esiintymiä ei ole aineistossa lainkaan. (VISK § 828.)

Siinä missä *ihan* esiintyy mahdollisesti yksin sävyartikkelina, vain *aivan* esiintyy dialogipartikkelina. Dialogipartikkelina *aivan* ilmaisee hyväksymistä tai vahvistamista ja voi olla vastaus väitteeseen tai kysymykseen (VISK § 797): *Kaisahan oli myös vielä tulossa? - Aivan*. Tutkielman kannalta on huomioitava, että *aivan*-sana esiintyy aineistossa myös tällaisessa merkityksessä. Koska tällaiset tapaukset ovat aika kaukana sanan astemääritekäytöstä, en keskity näihin esiintymiin sen tarkemmin aineistoa analysoidessani. Tällaisia esiintymiä oli tutkimusaineistoni 200:sta *aivan*-esiintymästä vain kolme, joten voidaan todeta, että *aivan* esiintyy ensisijaisesti astemääritteen ja kommenttiadverbin tehtävässä. Puhutussa keskustelussa *aivan*-sanana dialogipartikkelikäyttö tosin lienee yleisempää (Jantunen 2009: 368).

Aiemman tutkimuksen perusteella ainoa selvästi eroava käyttö astemääritteen *aivan* ja *ihan* välillä vaikuttaisikin olevan, että *aivan*-sanaa käytetään myös keskustelussa dialogipartikkelina (VISK § 797) ja *ihan*-sanaa sävyartikkelina (ks. VISK § 828). Kyseenalaista on, onko *aivan*- ja *ihan*-sanojen välillä merkitys- tai sävyeroja silloin, kun ne esiintyvät astemääritteinä tai kommenttiadverbeina.

Aiempi tutkimus ei siis vaikuta havainneen sanojen välillä eroja, mutta kuten mainittu, oman intuitioni perusteella niiden välillä kuitenkin vaikuttaisi olevan sävyeroja etenkin silloin, kun ne esiintyvät avoimen skaalan sanojen edellä: *ihan kaunis* saa moderoijan aseman ja merkityksekseen 'kohtalaisen' tai joskus myös 'tarpeeksi', 'riittävän'. *Aivan kaunis* on ilmauksena kenties hieman harvinaisempi, mutta se saa intuitioni perusteella merkityksekseen ennemminkin 'todella', 'hyvin'. Tähän toki vaikuttaa myös painotus, sillä mikäli astemäärite on painoton, luetaan se ennemminkin puhujan kommentiksi (esim. Orpana 1988: 186; ks.

myös Paradis 1997: 116). Ylipäättään *ihan* tuntuu oman kielitajuni mukaan avoimen skaalan ilmauksissa tavallisemmalta (vrt. *ihan hyvä* ja *aivan hyvä*), vaikka molemmat ovat mahdollisia. Ei voida kuitenkaan poissulkea murretekijöiden vaikutusta tällaisiin havaittuihin eroihin. Tällaista *aivan-* ja *ihan-*adverbeihin liittyvää synonymiaa pohdin tarkemmin erilaisten esimerkkien avulla luvussa 6.

Vaikka sanojen väliset merkityserot ovat kyseenalaisia, sanojen käytöllä on kuitenkin eroja (ks. taulukkoa 1).

Taulukko 1. Korp-käyttöliittymän laskemat 10 yleisintä kollokaattia *aivan-* ja *ihan-*sanoille koko Suomi24-aineistossa (2001–2020).

<i>Aivan</i>	esiintymiä yhteensä		<i>Ihan</i>	esiintymiä yhteensä
1. <i>sama</i>	132 126		1. <i>sama</i>	291 784
2. <i>eri</i>	72 288		2. <i>hyvin</i>	135 099
3. <i>varmasti</i>	48 857		3. <i>oikeasti</i>	111 559
4. <i>oikein</i>	44 914		4. <i>itse</i>	86 320
5. <i>liian</i>	44 186		5. <i>vaan</i>	84 092
6. <i>hyvin</i>	36 344		6. <i>eri</i>	81 474
7. <i>liikaa</i>	27 472		7. <i>kaikki</i>	71 448
8. <i>kuten</i>	27 275		8. <i>se</i>	67 967
9. <i>kaikki</i>	21 091		9. <i>oikein</i>	48 816
10. <i>yhtä</i>	19 761		10. <i>vain</i>	46 210

Koko Suomi24-korpuksen (2001–2020) perusteella *ihan* näyttäisi olevan käytössä selkeästi yleisempi: *ihan*-adverbi saa haulla 8 826 974 osumaa, yli kolminkertaisesti verrattuna *aivan*-adverbiin, joka saa aineistossa 2 738 836 esiintymää. Myös sanojen yleisimmät kollokaatit eroavat toisistaan jonkin verran (ks. taulukko 1). Vaikka Suomi24-korpuksessa *ihan*-sana on *aivan*-sanaa yleisempi, saattaa tämä erota muunlaisesta aineistosta. Toisinaan *ihan*-sana hahmotetaan sävyltään *aivan*-sanaa arkisemmaksi. Asiasta on keskusteltu myös Suomi24-palstalla vuonna 2007, jolloin nimimerkillä *virallisesti* esiintyvä kirjoittaja pohtii sitä, onko *ihan*-sanaa lainkaan suotuisa käyttää virallisissa yhteyksissä:

En käyttäisi ihan-sanaa esimerkiksi radiossa lausuessani uutista tms.
Hämmästyin eilen kovasti kuullessani sen. En nyt muista asiayhteyttä tähän hätään. Korvissani ihan säräsi...

Mielestäni radiossa on paremmin paikallaan *aivan*-sana, ellei kyseessä sitten ole nykyään niin tavanomainen juontajien "pulisenpas tässä kamujeni kanssa tyhjää"-ajantäytettä. Silloinhan voi päästellä suustaan vaikka mitä p***aa.

Onko käsitykseni vanhentunut? En ole asunut Suomessa vuosikymmeniin - äidinkieltäni yritän pitää yllä netin avulla.

Kuten kirjoittaja pohtiikin, saattaa tällainen käsitys olla jokseenkin vanhentunut, sillä kumpaakin sanaa vaikuttaisi esiintyvän nykyään myös asiatyylissä. Tällaiset asenteet saattavat kuitenkin vaikuttaa sanojen esiintymiseen etenkin vanhempien kielenkäyttäjien kielessä. Muun muassa tällaisia eroja pohdin tarkemmin luvussa 6, jossa käsittelen *aivan*- ja *ihan*-sanojen välistä synonymiaa muun muassa sävyn ja käyttöympäristöjen näkökulmasta.

Tietoa *aivan*- ja *ihan*-sanojen historiallisesta murrelevikistä saa Suomen murteiden sanakirjasta (SMS), jota kootaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maaseudun kieliaineiston perusteella. Sen mukaan *aivan* on esiintynyt taajimmin Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Kainuussa, Peräpohjolassa sekä Länsipohjan alueella, kun taas *ihan* on ollut yleinen tai melko yleinen kaikkialla muualla paitsi Länsipohjan alueella, jolta havaintoja on vain niukasti. Vähintäänkin historiallisia eroja sanojen käytöllä siis on, mutta epäselvää on, vaikuttavatko ne *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttöön nykykielessä.

3 Analyysin lähtökohdat

Luvussa 2.3 esittelin adverbien *aivan* ja *ihan* erilaisia käyttötapoja aiempaan kirjallisuuteen perustuen. Seuraavassa luvussa (4) analysoin, miltä osin tällaiset näkemykset sanojen erilaisista käyttötavoista ovat havaittavissa tutkimusaineistossani ja onko aineistosta nostettavissa esiin mahdollisia muita käyttötapoja. Yhdistelemällä ja muovaamalla aiempia erillisiä huomioita *aivan*- ja *ihan*-adverbeista pyrin luomaan aiempaa yhtenäisemmän kuvauksen näiden sanojen käytöstä suomen kielessä.

Tämän tutkimuksen keskeisenä lähtökohtana on ajatus siitä, että adverbien *aivan* ja *ihan* ensisijainen ja tyypillisin käyttötapana on toimia astemääritteinä. Niiden esiintymistä muussa käytössä, esimerkiksi puhujan kommenttia ilmaisevina adverbeina, on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty vaihtoehtoisena ja harvinaisempana käyttötapana, vaikka tällaista jakoa ei useinkaan ilmaista eksplisiittisesti (ks. esim. VISK § 854, § 828). Tämä oletus ohjasi myös oman analyysini alkuvaihetta: oletin, että aineistosta olisi erotettavissa selkeä enemmistö astemääritteinä käytettäviä *aivan*- ja *ihan*-esiintymiä ja että kommenttiadverbit voisivat jäädä tutkielmassa marginaaliseen asemaan.

Alkuperäinen tavoitteenani oli tarkastella aineistoa pääosin kollokaattianalyysin keinoin ja jaotella *aivan*- ja *ihan*-sanojen kollokaatit sanaluokkien perusteella. Tutkimusaineiston tarkastelu osoitti kuitenkin, että myös laajemman kontekstin tarkastelu on esiintymien merkitysten tulkinnassa olennaista. Vaikka kollokaatteihin pohjaava luokittelu toi esiin tiettyjä säännönmukaisuuksia, aineistosta nousi esille useita ilmiöitä, jotka tekivät jaosta ongelmallisen.

Ensimmäinen ongelma liittyy kollokaatin sanaluokkaan. Osoittautui nopeasti, että sanaluokkarajat eivät aina ole tulkinnan kannalta merkityksellisiä. Esimerkiksi substantiiveja esiintyi aineistossa sellaisissa yhteyksissä, joissa ne käyttäytyvät käytännössä skalaarisesti, miltei adjektiivien tavoin. Kollokaatin sanaluokan määrittely on itsessään vaikeaa silloin, kun kollokaatti koostuu yksittäisen sanan sijaan lausekkeesta, kuten ilmauksissa *ihan niin paljon (kuin)* tai *aivan kauhia järkytys*. Aineistossa toistuvat tietyt temaattiset merkityskokonaisuudet, joiden pohjalta esiintymiä on mahdollista jäsentää mielekkäämmin kuin pelkästään sanaluokan perusteella. Siitä huolimatta ensisijaisesti kollokaattiin ja sen muodollisiin ominaisuuksiin perustuva jako ei vaikuttanut selittävän sitä merkitysten eroa, jonka esiintymien välillä havaitsin.

Myöskään kollokaatin skalaarisuuteen pohjaava luokittelu ei osoittautunut yksinään riittäväksi. Aineistossa on esiintymiä, joita en luokittelisi ainakaan selkeästi skalaarisiksi, mutta joissa *aivan* tai *ihan* näyttävät kuitenkin määrittävän kollokaattiaan astemääritteen tavoin. Muun muassa tällaiset tapaukset osoittivat, ettei jaottelu kollokaatin tai sen skaalan perusteella tuo tarpeeksi esiin *aivan*- ja *ihan*-sanojen monenlaisia merkitystehtäviä. Kaikki edellä mainitut havainnot johtivat siihen, että alkuperäinen suunnitelma rakentaa analyysi sanaluokkiin perustuvan kollokaattijaottelun varaan ei ollut riittävä. Oli tarpeen kehittää rinnakkainen, merkitykseen perustuva tarkastelutapa, joka huomioi semanttiset ja pragmaattiset piirteet ottaen huomioon kontekstin merkityksen tulkinnassa.

Vaikka jo Orpana (1988: 180–186) kuvaa, että *aivan*- ja *ihan*-sanojen astemäärite- ja kommenttitulkintojen erottaminen toisistaan on vaikeaa, esitetään nämä tulkinnat kuitenkin lähtökohtaisesti vaihtoehtoisina. Orpanan (mt.: 185) mukaan ensisijaista tulkinnassa on määrityssuhteen luonne, ei niinkään esiintymän saama sävy. Tämä perusjaottelu näkyy myös tässä tutkielmassa, mutta pidän hyvin olennaisena myös sävyn tarkastelua. Keskitynkin laajempaa kontekstia tutkiessani paitsi ilmauksen määrityssuhteeseen ja sen ehtoihin, myös muihin kontekstista ilmeneviin elementteihin, joiden avulla tulkinta rakentuu.

Yksi tutkielman keskeisistä tavoitteista on selvittää, missä määrin adverbit *aivan* ja *ihan* voidaan katsoa keskenään synonyymisiksi. Vaikka aiempi tutkimus on käsitellyt niiden merkityksiä ja käyttöä, laajempi synonymian tarkastelu on puuttunut. Tämän vuoksi tarkastelen myös sitä, missä määrin *aivan* ja *ihan* voivat korvata toisensa eri konteksteissa, ja mitä tällaiset vaihtelut paljastavat niiden semanttisista ja pragmaattisista eroista. Synonymian tarkastelu pohjautuu tässä tutkielmassa kollokaattien ja skalaarisuuden analyysiin sekä sävyn, modaalisuuden ja affektisuuden huomioon ottamiseen. Analyysin lopuksi vertailen kootusti sanojen tyypillisiä esiintymisympäristöjä, sillä kuten synonymiatutkimuksessa on esitetty, hahmotetaan sanat sitä synonyymisimmiksi, mitä enemmän ne esiintyvät samoissa ympäristöissä.

Esittelen siis tutkimusaineiston esiintymiä kahdessa osassa, kahdesta eri näkökulmasta. Ensiksi (luvussa 4) keskityn esiintymisympäristöjen ryhmittelyyn *aivan*- tai *ihan*-sanon saaman kollokaatin perusteella, pitkälti sanaluokkiin pohjaavan jaon mukaisesti. Pysin esittelemään tyypeittäin *aivan*- ja *ihan*-sanojen yleisimpiä kollokaatioita, mutta myös epätyypillisten ilmausten analysointi tuo esiin mielenkiintoisia ilmiöitä. Sivuan jo tässä alaluvussa merkitystehtävien pohdintaa siltä osin, kuin se on olennaista – on esimerkiksi

sellaisia sanoja ja sanaluokkia, joiden edellä esiintyessään *aivan* ja *ihan* saavat tyypillisemmin kommenttiadverbitulkinnan, jolloin tuon tämän esiin jo ryhmittelyissä. Ryhmittely perustuu kuitenkin pääosin muihin kuin semanttisiin kriteereihin.

Tämän jälkeen (luvussa 5) analysoin aineistoa poimien sieltä joitakin *aivan*- ja *ihan*-sanojen esiintymiä niiden saaman tulkinnan kautta. Pohdin, onko kyseessä astemääräte vai kommenttiadverbi – vai onko tällainen jako ylipäätään mahdollinen. Tuon esiin sellaisia kriteerejä, joiden avulla tulkintoja voi pyrkiä tekemään. Kriteerejä on lainattu erityisesti Orpanalta (1988), Paradisilta (1997, 2001), Huumolta (2019, 2021a, 2021b, 2022), Kennedyltä ja McNallylta (2005) sekä VISK:sta, joskin niitä on joiltain osin muokattu tähän tutkielmaan sopiviksi. Sen lisäksi hahmottelen myös joitakin omia kriteerejäni.

Esitystavan kahtiajaon taustalla on se huomio, että esiintymien semanttinen tulkinta on yleensä mahdollista ainoastaan kollokaattia laajemman kontekstin perusteella. Se, onko kyseessä kommenttiadverbi vai astemääräte, ei ole aina kovinkaan vahvasti sidoksissa muodollisiin kriteereihin kuten kollokaattiin tai sen sanaluokkaan. Kollokaatioissa on kuitenkin havaittavissa systemaattisuuksia, joten kolligaatteihin perustuva jaottelu on sekin yhtä lailla mielekästä, jos halutaan muodostaa kokonaiskuva *aivan*- ja *ihan*-sanojen käytöstä aineistossa.

Tämä kaksijakoinen esitystapa tuo käsittelyyn väistämättä jonkin verran päällekkäisyyttä. Pidän kuitenkin tarpeellisena kiinnittää erityistä huomiota *aivan*- ja *ihan*-sanoille ominaisiin merkitystehtäviin sekä ilmausten merkityksen kontekstisidonnaisuuteen. Tulkinnan kontekstisidonnaisuus ja kenties yllättävä huomio tulkintamahdollisuuksien mahdollisesta päällekkäisyydestä onkin ollut keskeinen ohjaava tekijä tätä tutkielmaa laatiessani. Siksi haluan kiinnittää huomiota myös tällaisen astemääräte vs. kommenttiadverbi -jaottelun luontaiseen ongelmallisuuteen. Mielestäni tämä onnistuu selkeimmällä käsittelemällä erikseen nämä kaksi luokittelutapaa, jotka lähestyvät samaa aineistoa jokseenkin eri näkökulmista.

Tämä päällekkäisyys näkyy myös aineistoesimerkkien esitystavassa, sillä käytän osin samoja esimerkkejä sekä luvussa 4 että luvussa 5. Esimerkit on tästä huolimatta numeroitu kronologisesti, mutta mikäli sama esimerkki on esitetty tutkielmassa jo aiemmin, on sen yhteyteen merkitty hakasulkeissa esimerkin alkuperäinen numero.

4 *Aivan-* ja *ihan-*sanojen tyypilliset kolligaatit ja semanttiset preferenssit

Seuraavaksi esittelen aineiston *aivan-* ja *ihan-*esiintymien yleisimpiä käyttöympäristöjä. Ryhmittelen esiintymät temaattisiksi kokonaisuuksiksi niiden kolligaatin eli kollokaatin edustaman kieliopillisen luokan perusteella, minkä jälkeen esittelen lyhyesti *aivan-* ja *ihan-*sanojen semanttisia preferenssejä eli sanoille tyypillisiksi osoittautuneita funktionaalisia merkitysrakenteita. Kollokaatiksi lasken tässä tutkielmassa muutamia sanajärjestykseen liittyviä poikkeuksia lukuun ottamatta sen sanan tai lausekkeen, jonka vasemmalla puolella *aivan* tai *ihan* sijaitsee.

Esittely pohjautuu ensin pääosin sanaluokkien pohjalta hahmotettuun luokitteluun. Perinteisistä sanaluokista aineistossa esiintyy adjektiiveja, adverbeja, substantiiveja, pronomineja, konjunktioita, adpositioita ja verbejä. Alla olevassa taulukossa 2 on esitelty nämä sanaluokittaiset jaot frekvensseineen.

Taulukko 2. Adverbien *aivan* ja *ihan* yleisimmät kolligaatit tutkimusaineistossa.³

<i>Aivan</i>	esiintymiä yhteensä		<i>Ihan</i>	esiintymiä yhteensä
adjektiivi	88		adjektiivi	75
adverbi	59		adverbi	69
substantiivi	26		substantiivi	23
pronomini	18		pronomini	23
konjunktio	6		konjunktio	5
adpositio	2		verbi	3
verbi	1		adpositio	2
yhteensä	200		yhteensä	200

Taulukosta voi havaita, että aineiston *aivan-* ja *ihan-*esiintymien kolligaattijakaumat ovat lähes samanlaiset. Kummankin sanan yleisin kolligaatti on adjektiivi, ja toiseksi eniten esiintyy adverbeja. Adjektiivikollokaatteja esiintyy suhteessa hieman enemmän *aivan-*sanalla, kun taas *ihan-*sanalla adjektiivi- ja adverbikollokaattien frekvenssien välillä on hieman vähemmän eroa kuin *aivan-*sanalla. Erot ovat kuitenkin kokonaisuudessaan niin pieniä, että

³ Taulukon tarkoitus on havainnollistaa *aivan-* ja *ihan-*sanojen yleisimpiä kolligaatteja suunnilleen, mutta se ei välttämättä ole kaikilta osin täysin tarkka sanaluokkarajojen epämääräisyyden vuoksi. Tapauksissa, joissa *aivan-* tai *ihan-*sanaa seuraa sanaliitto tai kiteytynyt ilmaus, on kollokaatin sanaluokka määritetty *aivan-* tai *ihan-*sanaa välittömästi seuraavan sanan perusteella.

on hyvin mahdollista, että ne johtuvat lähinnä aineiston pienestä koosta ja sen aiheuttamasta satunnaisuudesta.

Adjektiivit ja **adverbit** ovat yleisesti astemääritteille hyvin tyypillisiä kollokaatteja, kun taas **substantiivien** ja **verbien** edellä astemääritteet esiintyvät harvemmin. Näiden lisäksi omiksi luokikseen voisi hahmottaa spatiaalisia suhteita kuvaavat **grammit**⁴ ja määrää ilmaisevat **kvanttorit**, jotka voivat olla varsinaiselta sanaluokaltaan adpositioita, adverbeja tai pronomineja. Erityisesti paikkaa ja määrää ilmaisevien adverbien suhde kvanttorien ja grammien luokkiin on osin päällekkäinen, mistä syystä käsittelen kvanttoreita ja grammeja yhdessä adverbien kanssa.

Aineiston konjunktiot liittyvät poikkeuksetta vertailuilmauksiin, joita käsittelen erikseen luvussa 4.5.1. Pronominiesiintymistä suurin osa on *ihan mikä vaan* -tyyppisiä rakenteita, joita käsittelen yhdentekevyyden ilmaisujen kanssa luvussa 4.5.2. Tällaisten lisäksi pronominesiintymiä on kvanttoripronomineja lukuun ottamatta vain kaksi (*lukee ihan heidän sivuillaankin* ja *ihan nämä kotikonstit*). Kummatkin ovat hyvin selkeästi kommenttiadverbeja, enkä siksi käsittele niitä tässä omana alalukunaan.

Sanaluokkiin pohjautuvan jaon jälkeen käsittelen erikseen joitakin erityisiä *aivan-* ja *ihan-*sanoille **tyypillisiksi osoittautuneita merkitysrakenteita**, jotka ovat selvästi nostettavissa omiksi funktionaalisiksi kokonaisuuksikseen mutta jotka eivät suoraan istu sanaluokkajaotteluun. Tällaisia ovat vertailuilmaisut (*ihan yhtä kamala, aivan eri kuin, aivan kuten sielläkin*), yhdentekevyyden ilmaisut (*aivan sama, ihan miten vaan, ihan vaan yleisesti ajatellen*), liiallisuuden tai riittävyden ilmaisut (*aivan liian suuri, ihan tarpeeksi paljon*) sekä ääri-ilmaukset (*aivan vitun tosissani, aivan järkyttävän huono, aivan mitätön*). *Aivan*-sanaa käytetään myös dialogipartikkelina, mutta tällaisia esiintymiä on aineistossani vain yksi kappale.

Aineistosta nostettavissa olevat erilaiset ryhmät vastaavat melko pitkälti *aivan*-adverbin kollokaatioita tilastollisesta näkökulmasta tutkineen Jantusen (2009) tuloksia, joskin olen tässä tutkielmassa ryhmitellyt ne hieman eri tavalla. Esittelen myös jonkin verran esiintymien yleisyyksiä ja prosenttiosuuksia, mutta toisin kuin Jantusella, tarkan tilastollista näkökulmaa

⁴ *Grammi*-termi viittaa erilaisiin avaruudellisiin tai spatiaalisia suhteita kuvaaviin kielellisiin elementteihin (Svorou 1994: 31). Grammeja ovat esimerkiksi *vieressä, keskellä, vastapäätä, täällä ja yli*.

nämä laskelmat eivät edusta. Niiden tarkoituksena on lähinnä hahmotella yleiskuvaa sanojen käytöstä ja paikoin sanojen välisistä eroista. Myös Jantusen tutkimuksessa yleisimmiksi *aivan*-sanan kolligaateiksi nousevat adjektiivit ja adverbit, ja semanttisista preferensseistä hän nostaa esiin vertailun, erikoisuuden, oikeellisuuden, varmuuden ja selvyuden sekä paikan, määrän ja ajan ilmaisun (Jantunen 2009: 366–368). Näistä kaikki ovat tavallisia paitsi aineistoni *aivan*-esiintymille, myös *ihan*-esiintymille.

Esiintymisympäristöjen havainnollistamiseksi esitän käsittelyn ohella aineistosta poimittuja esimerkkejä konteksteineen. Keskityn tässä *aivan*- ja *ihan*-sanojen esiintymisympäristöjen luokittaiseen esittelyyn, mistä syystä en avaa kaikkia nostamiani esimerkkejä tässä luvussa tarkemmin. Tarkoituksena on tässä luvussa lähinnä havainnollistaa sitä merkitystehtävien ja tulkintamahdollisuuksien moninaisuutta, joka *aivan*- ja *ihan*-sanoille hahmottuu.

Aineistoesimerkit toimivat hyvänä havainnollistuksena siitä, miksi kontekstin tarkastelu on erityisesti tällaisten monikäyttöisten sanojen kannalta olennaista.

4.1 Adjektiivit

Aivan- ja *ihan*-sanojen tulkinnassa yksi keskeinen tekijä on skalaarisuus eli se, hahmottuuko niiden kollokaatti avoimelle vai sulkeiselle skaalalle. Adjektiivit ovat kielipillisesti yksi selkeimmistä skalaarisuuden ilmaisijoista, ja niitä käytetään usein esimerkkeinä skalaarisuutta käsittelevässä tutkimuksessa.

Myös tämän tutkimuksen keskeisen taustateorian astemääritteiden skalaarisuudesta hahmotellut Carita Paradis (1997, 2001) on tutkinut nimenomaan adjektiiveja sekä niiden esiintymistä yhdessä astemääritteiden kanssa. Suomen kielen astemääritteiden skalaarisuutta kategorisoinut Tuomas Huumo (2019) käyttää adjektiiveja havainnollistamaan skalaarisuutta myös silloin, kun tarkastelun kohteena on muita sanoja, kuten grammeja tai kvanttoreita (ks. myös Huumo 2021a, 2021b, 2022). Skalaarisuus on helposti havainnollistettavissa esimerkiksi joidenkin adjektiivien muodostamien vastakohtaparien kautta (esim. *uusi–vanha*, *kaunis–ruma*, *hyvä–paha*). Adjektiivi onkin astemääritteiden tyypillisin kolligaatti myös tämän tutkimuksen perusteella: aineiston 400 esiintymästä adjektiivi-ilmauksia edustaa yli 40 prosenttia. Sulkeiselle skaalalle eli niin sanotuiksi perustapauksiksi hahmottuvat esimerkiksi seuraavat esiintymät:

- 1 Tämä Earbook taitaa olla ihan uusi pakkaustapa, jota ei olla vielä kauan käytetty, vai miten on?
- 2 Tämän palstan mieheille tuo on aivan uusi ajatus. :D
- 3 Mutta eivät rauhoitu siitä nukkumaan, kun on totuttu ihan pienestä asti katsomaan elokuvia.
- 4 Työttömälle oli aivan kauhia järkytys, kun oikea työllistämishanke tarjosi hänelle mahdollisuutta kuntouttavaan työtoimintaan.
- 5 Seinäjoen hinnat aivan poskettomia siihen verrattuna, vaikkei täällä edes ole mitään palveluja verrattuna isoihin opiskelijakaupunkeihin.
- 6 Kemijärvellä on aivan mahtava asua.
- 7 Pyörryttää, kylmä hiki ja ihan hirveä olo, vatsaan koskee ja kramppaa.

Ehdoton valtaosa aineiston adjektiiviesiintymistä on sulkeisen skaalan adjektiiveja. Näistä tulkinnan kannalta mielenkiintoisia ovat äärimmäisyyttä tai poikkeavuutta ilmaisevat ääri-ilmaukset, joita oli sekä *aivan-* että *ihan-*sanojen sulkeisen skaalan adjektiivikollokaateista yllättävän suuri osa. Ääriadjektiiveja sisältäviksi voisi luokitella yllä olevista esimerkeistä ilmaukset *aivan kauhia järkytys*, *aivan poskettomia*, *aivan mahtava (asua)* ja *ihan hirveä olo*, mutta ei ole selkeää rajaa, milloin sana voidaan laskea äärimmäisyyttä ilmaisevaksi. Koska ääri-ilmauksiin kuuluu adjektiivien lisäksi muitakin sanoja, käsittelen niihin liittyviä erityispiirteitä erikseen luvussa 4.5.4 ja niiden tulkintaan palaan uudelleen luvussa 5.1.2.

Kuten todettu, tavallisesti sulkeisen skaalan astemääritteiksi hahmotetut *aivan* ja *ihan* voivat määrittää myös joitakin avoimen skaalan sanoja (Huumo 2021a: 10). Avoimen skaalan ilmauksissa astemääritteiden *aivan* ja *ihan* merkitys on rajaavan sijaan moderoiva tai lieventävä (mt.: 10). Kysymys skalaarisuudesta vaikuttaisi kuitenkin olevan tätä monisyisempi, ja käsittelenkin avoimen skaalan ilmausten tulkintaa tarkemmin luvussa 5.1. Avoimelle skaalalle asettuvat esimerkiksi seuraavat esiintymät:

- 8 Saatanan lissut, ihan hyvä että jätite kiinni
- 9 Oli ihan kiva kokemus, mutta aika monta tuntia menee sunnuntai-illasta, jos sinne lähtee.
- 10 Sinänsä ihan asiallinen kommentti, mutta ei liity aiheeseen millään tavalla.
- 11 Tuosta setistä tulee sellaiset 500 kaloria ja on ihan terveellinen sekä hyvän makuinen.

- 12 Ai - no kiva kun kerroit. Minä kun jo luulin, että ihan tavallinen ponzi-binääri-pyramidi... Mutta nyt siis asia selvisi, kun näin kerran sanoit, kiitosta vain. Heh heh!
- 13 Minusta se oli vain aivan luontevaa.
- 14 Naapurimaiden kolhoosien lohkokoko oli aivan sopiva.
- 15 Monenlaisia mielipiteitä olet kysymykseesi saanut. Osa on aivan asiallisia, mutta osa aivan asiattomia.
- 16 kovilla pakkasilla vesi on jo aamulla viileää ja talokaan ei aivan lämmin..

Skalaarisuus on ilmiönä joustava, mutta karkeasti jaoteltuna tällaisia avoimen skaalan adjektiivikollokaatteja on aineistossa *ihan*-sanalla noin 20, *aivan*-sanalla noin viisi. *Ihan*-sanana yleisimmät tällaiset kollokaatit ovat *hyvä* (7 esiintymää) ja *kiva* (5 esiintymää), joista kumpaakaan ei *aivan*-sanana yhteydessä esiinny lainkaan. *Aivan*-sanalla ei ole yleisintä avoimen skaalan adjektiivikollokaattia, vaan jokainen niistä esiintyy vain kerran.

Vaikka *ihan* ja *aivan* toisaalta kyllä määrittävät tietynlaista ominaisuuden astetta yllä olevissa esimerkeissä, *ihan*-sanana voi ainakin osassa esimerkeistä ajatella ilmaisevan myös eräänlaista puhujan kommenttia, jonka täsmällinen merkitys on riippuvainen kontekstista. Se voi toisaalta olla sävyiltään vähättelevä tai myönnöntelevä, kuten esimerkkien 9 ja 11 ilmaukset *ihan kiva* ja *ihan terveellinen*, toisaalta kuitenkin myös vahvistava kuten esimerkin 14 *aivan sopiva*, jossa adjektiivi *sopiva* voisi periaatteessa hahmottua myös skaalaltaan sulkeiseksi.

Erytisesti esimerkin 12 ilmaus *ihan tavallinen* on kontekstin perusteella selvästi hahmotettavissa sävyiltään sarkastiseksi puhujan kommentiksi, vaikka *ihan tavallinen* itsessään voi esiintyä myös vahvemmin pelkkää ominaisuuden astetta kuvaamassa.

Kyseisessä esimerkissä keskustelun kohteena on eräs kryptovaluutta, jota suurin osa kommentoijista pitää pyramidihuijauksena mutta jota osa kommentoijista yrittää puolustaa. *Ponzi-binääri-pyramidi* on sarkastinen liioittelu edellisen kirjoittajan väitteeseen siitä, ettei kyseinen kryptovaluutta ole minkäänlainen huijaus.

Mielestäni ainakaan yllä olevissa esimerkeissä *aivan*-sanana kuvaamat ominaisuudet eivät vaikuta saavan tällaista vähättelevää tai myönnöntelevää sävyä, ja kontekstissaan nämä sinänsä avoimen skaalan sanat hahmottuvat sulkeisiksi tai ainakin tavallista sulkeisemmiksi. Niissä *aivan*-sanalla ennemminkin pyritään vahvistamaan tai korostamaan sanottua, ja ne ovat melko lähellä merkitystä 'täysin'. Tällöin ominaisuudelle hahmottuu raja, joka saavutetaan. Mielenkiintoisesti kielto- ja kysymyslauseissa esiintyvät *ihan*- ja *aivan*-sanat vaikuttavat

olevan merkitykseltään rajaavia silloinkin, kun niiden kollokaattina on avoimen skaalan sana – elleivät ne sitten ilmennä puhujan kommenttia. Esimerkin 16 ilmauksessa *ei aivan lämmin* on kuitenkin kyse ennemminkin *aivan*-sanan astemääritekäytöstä. Kiellon vaikutusta tulkintaan esittelen tarkemmin luvussa 5.1.3.

Koko tutkielmassa ohjaavana taustatekijänä on ollut kielitajuni hahmottama eroavaisuus *aivan*- ja *ihan*-sanojen tulkinnassa erityisesti tällaisissa avoimen skaalan astemääriteilmauksissa. Tutkimuksen edetessä on käynyt selväksi, että kyse on erittäin monimutkaisesta ilmiöstä. Orpana (1988: 180–181) esittää, että oleellinen tekijä *aivan*- ja *ihan*-sanojen esiintymien tulkinnassa on niiden muodostama määrittysuhde: mikäli esiintymässä on alisteinen määrittysuhde, on kyseessä astemäärite, ja mikäli ei ole, on kyseessä puhujan kommentti. On selvää, että *aivan* ja *ihan* muodostavat määrittysuhteita myös avoimen skaalan adjektiivien kanssa (*aivan hyvä arvosana*, *ihan kaunis maisema*), mutta samalla tällaisten ilmausten sävy vaikuttaa monesti olevan jokseenkin affektinen. Tarkemmin tätä avoimen ja sulkeisen skaalan ilmauksiin liittyvää semantiikkaa tarkastelen luvussa 5.1.

4.2 Adverbit, kvanttorit ja grammit

Aineistossa *aivan*- ja *ihan*-sanojen toiseksi yleisin kolligaatti on adverbit. Ison suomen kieliopin mukaan adverbit ovat tapaa, aikaa, määrää, paikkaa tai tilaa ilmaisevia sanoja, joilla kuvataan lauseessa esitetyn tilanteen suhteita (VISK § 646, § 647). Adverbit ovat sekä semanttisesti että morfologisesti hyvin moninainen luokka.

Kaikkein yleisimmin aineiston adverbikollokaatit ovat VISK:n termein **tavan adverbejä**. Niiden tehtäviin kuuluu ilmaista tapahtuman tai olemisen tavan ohella sen tilaa, jonkin tarkoitteen asemaa, tai sitä näkökulmaa, josta tilannetta tarkastellaan (VISK § 653). Tavan adverbeihin lukeutuvat esimerkiksi seuraavat aineiston esiintymät:

- 17 Minun narsisti-psykopaattini esitti aivan loistavasti roolia kypsyneenä miehenä...
- 18 Yhtenä esimerkkinä voin kertoa, että kun eräs läheiseni kuoli viime syksynä, minulla meni verensokerit aivan sekaisin ja vointi niin huonoksi, että ajattelin, että menhdyn itsekin.
- 19 lisäksi tein aivan hulluna duunia ja puuhastelin yhtä ja toista.

- 20 Kun ensimmäinen aalto somaleja tuli 1990-luvun alussa, oli mediamme aivan ymmällään.
- 21 Minä asensin päivitykset , niin tuli bsod ja kone ihan jumissa, niin piti windows asentaa uudelleen.
- 22 kannattaisko mennä pätee jonnekki pk palstalle ihan oikeesti :)
- 23 Joo, tuo on kyllä aivan totta!
- 24 Minä ainakin siirryin jo hetki sitten sille linjalle että ihan kasvotusten tapaamaan ja silmiin katselemaan, ei ainakaan tule väärin ymmärretyksi ;)

Aivan- ja *ihan-*sanojen kollokaatteina esiintyy hyvin monentyypisiä tavan adverbeja, mutta merkityksissä painottuvat selvästi tekemisen tai olemisen tapa tai tila. Esimerkin 19 *hulluna* on *hullu*-sanana essiivimuoto, joka on leksikaalistunut adverbiksi (VISK § 1258). Näiden lisäksi esiintyy varmuuteen ja totuuteen viittaavia adverbeja, joissa runsaimmin esiintyvät sanat *varmasti*, *totta*, *oikeasti* ja *oikein* (sekä myös adjektiivi *oikea*). Synonymian kannalta kiinnostava huomio on, että ilmaus *aivan varmasti* esiintyy aineistossa peräti 10 kertaa, kun taas *ihan varmasti* esiintyy vain kerran. Myös koko Suomi24-aineistossa (2001–2020, ks. taulukko 1, s. 26) *varmasti* on *aivan*-sanana kolmanneksi yleisin kollokaatti, kun taas *ihan-*sanalla se ei ole kymmenen yleisimmän kollokaatin joukossa lainkaan. Viimeisessä esimerkissä kuvainnollisessa merkityksessä esiintyvän adverbien *kasvotusten* voisi toisenlaisessa, konkreettisessa yhteydessä ymmärtää myös kahden tarkoitteen suhteellista sijaintia kuvaavaksi, mutta VISK käsittää sen tavan adverbiksi (VISK § 648).

Aineistossa esiintyy myös jonkin verran **ajan adverbejä**, jotka VISK:n (§ 649) mukaan ilmaisevat ajankohtaa, toistuvuutta ja kestoja. Ne voivat suhteuttaa tarkoitetta menneeseen, tulevaan, nykyiseen tai yleisesti ajankohtaan (VISK § 649). Tällaisia ajan adverbeja sisältäviä esiintymiä ovat esimerkiksi seuraavat:

- 25 Itse käytän niitä aina, siis ihan aina ja nautin todella tanssista.
- 26 Onneksi on säästöjä joten ei tarvii mennä ihan heti töihin.
- 27 Tuksun YKP:n työpaikka ja alkamisaika selviävät aivan lähiviikkoina.

Ajan adverbien vaikuttavat olevan hieman yleisempiä *ihan-* kuin *aivan*-sanana yhteydessä: *ihan* saa tällaisia kollokaatteja yhteensä kuusi, *aivan*-sana kaksi.

Adverbeihin kuuluu myös määrää ilmaisevia **kvanttoreita**. Osassa kieliopin kuvauksista kvanttorit on erotettu omaksi kattoluokakseen (ks. esim. Hakulinen ja Karlsson 1979: 81–82).

Kvanttorisanojen luokka koostuu numeraaleista (*kaksi, sata*), sekä tietyistä adverbeista (*paljon, liikaa, täynnä*) ja pronomineista (*moni, muutama, usea*). Kvantifioivat sanat ovat kieliopillisesti keskenään hyvin erilaisia, mistä syystä esimerkiksi Iso suomen kielioppi ei pidä niitä omana sanaluokkana (VISK § 742).

Kvanttorien ja astemääritteiden yhteisesiintymiä suomen kielessä sekä ilmiön semanttisia ehtoja on tarkastellut Tuomas Huumo (2022). Hän esittää, että yhteistä sekä kvanttoreille että astemääritteille on niiden skalaarisuus, mutta siinä missä astemääritteet asettuvat intensiteettiskaalalle, kvanttorien skalaarisuutta ilmentää kvantiteettiskaala (mt.: 87). Astemääritteen saaminen on monille kvanttoreille tyypillistä. Aineistossa tällaisia kvantifioivia kollokaatteja on muutamia myös *aivan-* ja *ihan-*sanoilla:

- 28 En ole täydellinen, tiedän itsekkin puutteeni, mutta jos ne eivät kolmeenkymmeneen vuoteen olleet kynnyksysymys, outoa oli, kun kaikki oli yhtäkkiä niin pielessä, ihan kaikki.
- 29 Pelkään että hän kertoo aivan kaikille asiasta kun mennään 7 lk.
- 30 Venäjällä lisäksi menee aivan hirveästi rahaa Etelä-Eurooppaan ja Balkanille.
- 31 Ja sitä kylmää tulee aivan älyttömästi.
- 32 Tiedän alasta aivan riittävästi, mutta sinä et.
- 33 Ottaisin aivan vähän vaatteita ja työkalupakista lekan, vasaran tai jonkin muun sellaisen aseeksi.

Tutkimusaineistoni tukee Huumon esittelyä astemääritteiden ja kvanttorien yhteensopivuudesta (ks. Huumo 2022: 99, taulukko 3), joskaan aineistossani ei pienen otannan vuoksi esiinny kvanttorityypeistä kaikkia. Kvanttorityypeillä viitataan Huumon luokitteluun kvanttorien päätyypeistä (ks. Huumo 2022: 90, taulukko 1). Aineistossa yleisin yksittäinen kvanttorityyppi on kollektiivi *kaikki*, jolla esiintymiä on *ihan*-sanon yhteydessä neljä ja *aivan*-sanon yhteydessä yksi. Sen sijaan riittävyttä ilmaisevia tavoitemäärän kvanttoireita (*tarpeeksi, riittävästi*) ja liiallisuutta ilmaisevaa ylimäärän kvanttoiria *liikaa* (sekä erityisesti sen suhteellisen samanmerkityksistä astemääritevastinetta *liian*) esiintyy aineistossa runsaasti.

Liiallisuuden ja riittävyden ilmaisujen ohella *aivan-* ja *ihan-*adverbeille tyypilliseksi esiintymisympäristöiksi osoittautuivat jo adjektiivien yhteydessä mainitut ääri-ilmaukset, joihin kuuluu adjektiivien lisäksi ääriquanttoireita (*älyttömästi, hirveästi, saatanasti*) sekä

muuta adverbeja, kuten astemääritteitä (*käsittämättömän, uskomattoman*) ja tavan adverbejä (*hiirenhiljaa, sikana*). Tällaiset ryhmät ylittävät sanaluokkien rajat, minkä vuoksi esittelen ääri-ilmauksia sekä riittävyuden ja liiallisuuden ilmaisuja tarkemmin luvussa 4.5.3.

Paikan adverbit ovat merkitykseltään jokseenkin lähellä adpositioita (ks. VISK § 678), ja esittelenkin kaikenlaisia paikkaan, tilaan ja suuntaan viittaavia sanoja yhdessä kutsuen niitä **grammeiksi**. Termi *grammi* viittaa sellaisiin monenlaisiin kielellisiin elementteihin, jotka kuvaavat jollakin tavalla avaruudellisia tai spatiaalisia suhteita (Svorou 1994: 31). Laajasti astemääritteiden sekä spatiaalisten ja akseligrammien semantiikkaa suomen kielessä on tarkastellut Huumo (2019, 2021a, 2021b). *Aivan-* ja *ihan-*sanojen paikkaa ilmaisevia kollokaatteja ovat aineistossa seuraavat:

- 34 Jos Keljon koulun viereen rakennetaan, etuna on hyvät liikenneyhteydet, moottoritie ja junarata kulkevat aivan vieressä.
- 35 Olipa parit oikein tortutkin siinä ihan keskellä kävelytieta.
- 36 Sulla ei toi hissi kyllä kulje ihan vintille asti.
- 37 Olen jo vuosia ihmetellyt, miksi Lappi on hinnoitellut itsensä suhteessa tasoon aivan yli.

Näistä adpositiot *vieressä* ja *keskellä* viittaavat konkreettiseen sijaintiin, kun taas terminatiivisen partikkelin *asti*⁵ sisältävä ilmaus *aivan vintille asti* saa kontekstissa kuvainnollisen merkityksen. Ojutkangas ja Huumo (2010: 25) kutsuvat muun muassa tällaisia adpositioiden ja adverbien välimaastoon sijoittuvia sanoja *kvasiadpositioiksi*.

Ilmaus *aivan yli* on niin ikään kuvainnollinen, ja viittaa spatiaalisten suhteiden sijaan määrään, ja voidaankin kyseenalaistaa, onko *yli* tässä lainkaan adpositio vai kenties määrän adverbi (ks. VISK § 661, § 694).

4.3 Substantiivit

Substantiivit eivät kuulu niihin sanaluokkiin, joita astemääritteet tyypillisesti määrittävät, sillä substantiiveja ei tavallisesti hahmoteta merkitykseltään skalaarisiksi. Tästä huolimatta

⁵ Terminatiivisista partikkeleista *asti* ja *saakka* ks. Päiviö 2007.

substantiiveja esiintyy tutkimusaineistossa aineistossa *aivan-* ja *ihan-*sanojen kollokaatteina yhteensä noin 50 kertaa, mikä tarkoittaa yli kymmentä prosenttia kaikista esiintymistä.

Aineiston substantiivikollokaatin saavat *aivan-* ja *ihan-*esiintymät voidaan nähdäkseni jakaa kommenttiadverbeihin ja sellaisiin esiintymiin, jossa substantiivi esiintyy jollakin tapaa skalaarisena, miltei adjektiivin kaltaisena, mahdollistaen astemääritetulkinnan. Tällaisiin esiintymiin ja niiden tulkintaan keskityn syvällisemmin luvussa 5, joten en esittelen kaikkia esiintymiä yksityiskohtaisesti tässä. Ensimmäiseksi esittelen sellaiset ilmaukset, joissa *aivan* ja *ihan* eivät varsinaisesti määritä substantiiviva, vaan niiden tarkoitus on pikemminkin ilmentää puhujan affektista kommenttia eli toimia ilmauksessa kommenttiadverbinä. Näissä on mielestäni selkeää, ettei *aivan* tai *ihan* vaikuta kollokaattinsa merkitykseen, vaan on siitä erillinen keskustelullinen elementti. Esimerkiksi näissä esimerkeissä *aivan* ja *ihan* toimivat ensisijaisesti tällaisessa tehtävässä:

38 Kyllä oon ihan nainen ollut nelkyt vuotta.

39 Muutama finni sillon tällön tuli.,enkä nähnyt kuuria pakolliseksi, mut mä alotin sen kuitenkin kun siskolla oli ollut paha akne, mut se kaiketi johtukin ihan elämäntavoista ym.

40 Silmätulehdus on ihan terveysesemakeissi.

41 Ja velka pienenee joka kuukausi, ihan euroissakin.

42 Ja myöskin päivätoimintojen puoli on kasvamassa kovaa vauhtia eli päivätöitä haluavat voivat päästä sinne ihan lähihoitajankin koulutuksella.

Esimerkin 38 ilmaus *ihan nainen* viittaa sarkastisesti toisen kirjoittajan väärään oletukseen kirjoittajan sukupuolesta. Esimerkeissä 39–42 *ihan* ei määritä astemääritteen tapaan kollokaattinsa kuvaaman ominaisuuden sisäistä intensiteettiä, vaan ilmaisee kollokaatin suhdetta ympäristöönsä. Se asemoituu toisin sanoen eräänlaiselle ulkoiselle asteikolle jokseenkin samalla tavalla kuin fokus- tai asteikkopartikkelit (ks. VISK § 839). Myös VISK:n (§ 828) sävyartikkelikäytöksi nimittämän ’pelkkä’-merkityksen voisi ajatella kuvastavan tällaista asteikkotulkintaa, jossa puheena oleva asia ei yllä johonkin kontekstista nousevaan ulkoiseen rajaan. Esimerkissä 39 *ihan*-sanana tulkinnaiksi voisi hahmottaa juuri ’vain’ tai ’pelkkä’, kun *ihan* viittaa ihonhoitoratkaisun yksinkertaisuuteen – aknea aiheuttavat pelkät elämäntavatkin, eikä sen kummempaa syytä tarvita. Funktionaalisesti samankaltainen on asteikkopartikkeliä *peräti* vastaava merkitys, joka *ihan*-sanalle selvästi muodostuu esimerkeissä 41 ja 42. Näissä ilmauksissa *ihan* suhteuttaa kollokaattinsa (*euroissakin* ja

lähihoitajankin koulutuksella) jonkinlaiseen kontekstista nousevaan odotukseen.

Tämäntyyppiset rakenteet vaikuttavat olevan etenkin *ihan*-sanalle tyypillisiä esiintymisympäristöjä.

VISK (§ 839) lukee fokus- tai asteikkopartikkeleiksi esimerkiksi sanat *vain ~ vaan, peräti, jopa* ja *saati*. *Aivan* ja *ihan* eivät VISK:n mukaan tähän joukkoon kuulu, mutta koska ne (erityisesti *ihan*) esiintyvät usein sanojen *jopa, peräti, pelkkä* ja *vain* kaltaisissa merkityksissä, ajattelen, että adverbien *aivan* ja *ihan* voisi hyvin ajatella toimivan myös asteikkopartikkeleina. Asteikkopartikkelimaisessa tehtävässä esiintyvät *aivan* ja *ihan* ilmentävät tavallisesti astemääriteilmauksia vahvemmin puhujan kommenttia, mutta joissakin tapauksissa on epäselvää, ovatko ne varsinaisia kommenttiadverbeja, sillä niissä ei aina ole mukana varsinaisia affektisia elementtejä. Tätä havainnollistan luvussa 5.2.3.

On myös joitakin sellaisia esiintymiä, joissa *aivan*- tai *ihan*-sanankin merkitys on vähemmän affektinen, mutta ne eivät kuitenkaan välttämättä kollokaatin kyseenalaisen skalaarisuuden vuoksi oikein ole perinteisiä astemääritteitäkään. Näissäkin kyse voisi mahdollisesti olla asteikkopartikkelikäytöstä, tai toisaalta tällaisissa ilmauksissa *aivan*- ja *ihan*-adverbien voisi ehkä ajatella vaikuttavan kollokaattinsa merkitykseen määrittäen siitä jotakin vielä tarkempaa luokkaa. Tällaisiksi luen esimerkiksi seuraavat esiintymät:

43 Itselläni on vielä omakohtainen kokemus asiasta kun olen kymmenien vuosien saatossa päässyt seuraamaan tilannetta aivan aitiopaikalta ja adventtikirkon keskiöstä.

44 Aloittaja ihmettelee aivan perusasiaa.

Näitä esittelen tarkemmin luvussa 5.1.2. Tällaisten esiintymien lisäksi aineistossa oli joitakin tapauksia, joissa substantiivi saa eräänlaisen ominaisuutta kuvaavan merkityksen, johon liittyy affektisuus. Tällaista käyttöä edustavat ainakin seuraavat esimerkit:

45 Salonen on ihan sika ja muijansa samanlainen.

46 Aloittajan viesti on sen oloinen, että hän taitaa itsekin olla vielä aivan kakara.

47 Irtoisuhteet on aivan roskaa, tosin ilman niitä kokemuksia olisin varmaan edelleen sairaalloisen mustasukkainen ja kaivelisin toisen menneisyyttä.

48 Olen aivan rookie veneilyssä joten varsin mielenkiintoista puuhaa on yrittää pätkäillä et mitä kiululle pitäisi tehdä..

Merkityserot eri substantiivikollokaattien tyyppien välillä ovat paikoin pieniä, ja onkin toisinaan hankalaa määrittellä, millaisen sävyn *aivan* tai *ihan* tuo ilmaukseen – ainakin, jos ei tarkastele esiintymiskontekstia laajemmin.

4.4 Verbit

Verbeillä ei lähtökohtaisesti ole sellaista skalaarisesti hahmotettavaa merkitystä, jota astemääritteet voivat määrittää. Intensiteetin käsite voi periaatteessa liittyä joihinkin verbeihin (esim. *rakastan häntä paljon*), mutta suomen kielessä tämänkaltaista intensiteettiä ilmaistaan astemääritteiden sijaan yleensä kvanttoreilla (Huumo 2016: 533). Suurin osa aineiston verbikantaisista muodoista onkin adjektiiviksi leksikaalistuneita partisiippeja. Tästä huolimatta *aivan*- ja *ihan*-sanoja esiintyy aineistossa myös varsinaisten verbimuotojen yhteydessä, vaikkakin harvoin: aineistossa on yhteensä neljä verbiesiintymää, joista jokainen edustaa erityyppistä verbimuotoa.

49 Konttoritekniikassa toimii lähinnä itsepalvelu, mutta jos ihan auttavaa & palvelevaa myyjää kaipaa niin se onkin toinen juttu.

Esimerkin 49 *auttavaa* ja *palvelevaa* ovat leksikaalistumattomia VA-partisiippeja, jotka esiintyvät adjektiiveille ominaisissa tehtävissä substantiivin määritteinä (VISK § 521, § 531). Tässä esiintymässä *ihan* saa merkityksen 'peräti' (ks. VISK § 828), ja ironisen kontekstin perusteella lienee selvää, että tässä esiintymässä on kyse asteen määrittämisen sijaan puhujan kommentista.

50 Karkottanut niin monen asiakkaat pois, että Jamppaa käy ihan sääliksi ku tuhoaa sen bisnekset..

Verbi-idiomi *käy sääliksi* on nollapersoonainen kokijan genetiivirakenne (VISK § 906), jossa *ihan* ilmentää niin ikään puhujan kommenttia.

51 Pelkäsin aivan täristen.

Täristen on instruktiivisijainen E-infinitiivi, joka esiintyy adverbiaalitäydennyksenä kuvaamassa eräänlaista 'pelkäämisen' tapaa (ks. VISK § 123) tai kenties kuvainnollisesti tietynlaista intensiteettiä (*pelkäsin niin paljon, että tärisin*). Toisaalta *aivan*-sanan voi yhtä lailla ajatella toimivan kommenttiadverbina, jolloin sen merkitys on vahvistava tai poikkeavuutta korostava.

52 *En ihan allekirjoita* kantaasi omaishoitajan asemaan, paitsi jos muu sairaus ja helppo hoitaa. Alzheimer ei se helpoin sairaus hoitaa.

Yksikön ensimmäisessä persoonassa esiintyvä kielteinen verbin finiittimuoto *en allekirjoita* ei ole luonteeltaan skalaarinen. Kontekstissaan ilmaus kuitenkin saa kuvainnollisen merkityksen – konkreettisen allekirjoittamisen sijaan kyse on siitä, kuinka vahvasti samaa mieltä kirjoittaja on asiasta – ja näin ollen ajattelisin, että sen voi hahmottaa skaalalle. Kognitiivisen kielitieteen näkökulmasta tällainen tilanne voidaan nähdä eräänlaisena voimadynaamisena (*force dynamic*) skaalana, jolloin allekirjoittaminen, oli se sitten konkreettista tai kuvainnollista, vaatii jonkinlaisen henkisen rajan ylittämistä (ks. Talmy 1988: 69–70). Tässä esimerkissä kieltomuoto ilmaisee, että tämänlainen raja jää niukasti saavuttamatta. Toisaalta myös kieltomuoto itsessään voi tuoda ilmauksen kuvaamaan tilanteeseen skalaarisuuden mahdollisuutta, kuten myöhemmin luvussa 5.1.3 esitän. Nimenomaan kieltomuodon tuoma asteikollinen tulkinta vaikuttaisi pitävän paikkaansa myös tässä tapauksessa, sillä vastaava myönteinen versio (*ihan allekirjoitan*) olisi tulkittava selkeästi kommenttiadverbiksi.

On selvää, että verbin sisältävät esiintymät ovat *aivan-* ja *ihan-*sanoille melko epätavallisia. Ne kuitenkin havainnollistavat hyvin sitä laajaa esiintymiskontekstien mahdollisuutta, joka sanoilla on.

4.5 Tyypillisiksi osoittautuneita merkitysrakenteita

Edellä olen esitellyt aineiston esiintymiä kollokaatin sanaluokan perusteella. Seuraavaksi keskityn sellaisiin aineistosta esiin nouseviin merkitysrakenteisiin, jotka eivät noudata sanaluokkarajoja mutta muodostavat silti selkeitä ja funktionaalisesti yhtenäisiä kokonaisuuksia. Näitä merkitysrakenteita voidaan tarkastella myös semanttisten preferenssien näkökulmasta: ne edustavat sellaisia käyttöyhteyksiä ja merkitystehtäviä, jotka vaikuttavat olevan erityisen tyypillisiä *aivan-* ja *ihan-*sanoille. Ne vastaavat pitkälti myös Jantusen (2009) aiemmin tunnistamia *aivan-*adverbin semanttisia preferenssejä.

4.5.1 Vertailuilmaukset

Aivan- ja *ihan-*sanoille hyvin tyypillisiä esiintymisympäristöjä näyttävät olevan erilaiset vertailua ilmaisevat rakenteet, joita VISK (§ 634) kuvaa vertailun leksikaalisiksi keinoiksi.

Näihin kuuluu monia erilaisia rakenteita, joista osassa vertailu on eksplisiittistä (*he tekevät aivan kuten muutkin*), osassa taas vertailun kohde jää implisiittiseksi (*se on ihan yhtä lailla tätä päivää*). Vertailussa usein käytettäviä sanoja on myös kummankin sanan kymmenen yleisimmän kollokaatin joukossa (ks. taulukko 1, s. 26). Yhteensä vertailuilmauksiksi katsottavia esiintymiä on aineistossa 67: *ihan*-sanan yhteydessä 26 kappaletta, *aivan*-sanan yhteydessä peräti 41 kappaletta. Aineiston esiintymistä siis yli 15 prosenttia edustaa erilaisia vertailurakenteita, mikä kielii siitä, että tällaiset rakenteet ovat ominaisia *aivan*- ja *ihan*-sanoille ja erityisesti *aivan*-sanalle.

Aivan- ja *ihan*-sanojen yhteydessä esiintyvä vertailu keskittyy merkitykseltään pitkälti samanasteisuuden ilmauksiin, ja *aivan* ja *ihan* esiintyvät usein sellaisten sanojen edellä kuin *kuten*, *kuin*, *niin*, *noin*, *yhtä*, *yhtä lailla* ja *siinä missä*. Tällaisista esiintymistä esimerkkejä ovat seuraavat:

- 53 "Katolilaiset pelastuu aivan kuin muutkin ihmiset, kun ottavat vastaan Jeesuksen henkilökohtaisena Vapahtajanaan. "
- 54 En ole muovinen, olen vain kuullut lasten niin puhuvan.....on ihan kuin barbi-nukke.
- 55 Sen jälkeen poliitikot alkoivat heräöilemään ja avautumaan aivan kuin homma olisi hanskassa...
- 56 Matematiikassakin vaikuttaa opiskelutekniikat, opettaja, opiskelumateriaalit, työnteonmäärä ihan kuten muissakin aineissa.
- 57 En tiedä, onko kyse siedätyshoidosta, mutta minua Karvala ei enää ärsytä ihan niin paljon kuin alussa viime kesänä.
- 58 Tuo siis koskee vakisuhdetta, nyt sinkkuelämässähän asia ei ole ihan noin simppele.
- 59 Siis jos naisista löytyy rämemajavia ja sotanorsuja, niin miehissä on aivan yhtä karmeita tapauksia.
- 60 Mutta tämä on myös myytti, nimittäin yhtä hyvistä osista koottu PC kestää ihan siinä missä samoista osista koottu Omenakin.

Ihan- ja *aivan*-sanojen yhteydessä esiintyivät usein myös sanat *sama* ja *eri*, sekä joitakin kertoja niistä johdetut adjektiivit kuten *samanlainen* ja *erilainen* sekä *erinäköinen*. Näihin samanlaisuutta tai erilaisuutta kuvaaviin ilmauksiin liittyy melko usein myös jokin vertailua ilmentävä rakenne, yleisimpänä *kuin*-rakenne.

Itsenäistä taipumatonta adjektiivia *eri* sekä *eri*-kantaisia johdoksia esiintyi aineistossa 13 kertaa: *aivan*-sanon yhteydessä seitsemästi ja *ihan*-sanon yhteydessä kuudesti. Sana *sama* voi esiintyä muissakin yhteyksissä, mutta vertailutarkoituksessa olevaa *sama*-sanaa sekä sen johdoksia esiintyi yhteensä 18 kertaa, 14 kertaa *aivan*-sanon yhteydessä ja neljä kertaa *ihan*-sanon yhteydessä. Näihin lukeutuvat esimerkiksi seuraavat esiintymät:

- 61 Ja yrityksen uudehkolla pomolla on aivan eri elämänarvot kuin itselläni.
- 62 Ikäkin on jo selkeesti 40 ja pitkä liitto takana, joten on aika vaikea muuttaa elämää ihan eri suuntaan kun mihin on tottunut.
- 63 Ichf toimii mielestäni hyvänä ja terveellisenä ruokavaliona aivan samoin kuin sinun noudattamasi ns. hyvähiilarinen ruokavalio.
- 64 Gerson-terapia vaikuttaa ihan mielenkiintoiselta sitäkin kautta että sillä ei pitäisi olla sivuvaikutuksia koska ihan samaa "hoitoa" suositellaan terveille.
- 65 70cc Samuraissa on ihan samanlainen kone kuin 70cc hondassa.

Sanat *sama* ja *eri* ovat kymmenen yleisimmän kollokaatin joukossa sekä *ihan*- että *aivan*-sanalla: *sama* on kummankin sanan kaikkein yleisin kollokaatti, *eri* on *aivan*-sanon kollokaateista toiseksi yleisin, *ihan*-sanalla puolestaan viidenneksi yleisin (ks. taulukko 1, s. 26). Sanojen *sama* ja *eri* välinen suhde on semanttisesti hyvin mielenkiintoinen, ja havainnollistaa hyvin *aivan*- ja *ihan*-sanojen rajaavaa tehtävää. Esittelen sitä tarkemmin luvussa 7.

4.5.2 Yhdentekevyyden ilmaiset

Vertailuilmausten lisäksi aineistossa esiintyi runsaasti *aivan*- ja *ihan*-adverbien muodostamia osittain kiteytyneitä tai fraasimaisia rakenteita. Näitä olivat esimerkiksi *ihan sama*, *ihan miten sattuu*, *aivan miten huvittaa* ja *aivan yhdentekevää*, jotka ilmentävät yhdentekevyyttä tai välinpitämättömyyttä. Vaikka nämä ilmaukset muistuttavat vertailua, niiden tehtävänä ei ole varsinainen vertailun ilmaisu, vaan ne ilmaisevat idiomaattisesti välinpitämättömyyttä.

Sama-sanon sisältäviä esiintymiä oli aineistossa paljon, mutta varsinaisen vertailun lisäksi *ihan sama* -tyyppisiä ilmauksia käytetään myös ilmaisemaan yhdentekevyyttä. *Aivan sama* esiintyi tällaisessa merkityksessä yhteensä neljästi, *ihan sama* kolmesti. Kielitoimiston sanakirja tunnistaa *sama*-sanalle sen tavallisen merkityksen lisäksi yhdentekevyyden ilmaisun merkityksen. *Sama*-sana voi ilmaista yhdentekevyyttä tai välinpitämättömyyttä myös

muunlaisissa rakenteissa ilman *aivan-* tai *ihan-*sanoja (esim. *se ja sama* tai *samapa tuo*), mutta *ihan sama* ja *aivan sama* lienevät tällaisista kollokaatioista tavallisimpia:

- 66 On ihan sama, mitä hanketta Pellossa ryhdytään puuhaamaan, ratkaisevaa on ainoastaan se, että puuhamiehet ovat kirkolta, eivät sivukyliltä.
- 67 Ja seuraava ostaja taas sitten todennäköisesti on henkilö joka ei tajua sitä että auto ruostuu, tai sitten ajattelee, että aivan sama jos ruostuu, kun ajelee sillä muutaman vuoden eikä siitä kuitenkaan saa enää mitään vaihdossa.

Ihan sama -ilmausten lisäksi aineistossa esiintyy myös toinen yhdentekevyyttä ilmaiseva rakenne, joka koostuu pääosin interrogatiivipronominista (esim. *kuka, mikä, mihin, millainen, milloin*) ja tavallisesti partikkelista kuten *tahansa, hyvänsä, vain* tai *vaan*. VISK kutsuu tällaisia rakenteita samantekevyyden kvanttoripronomeiksi (VISK § 759). Suhteellisen samaa ilmaisevia ovat myös verbimuotoon päättyvät *aivan miten haluat* ja *ihan miten sattuu*. Tutkimusaineistossa tämänkaltaisia ilmauksia ovat muun muassa seuraavat esiintymät:

- 68 Eiköhän Iisakki laula ihan mitä tahansa lauluja pysyäkseen pinnalla.
- 69 Kiva on mennä ajoa harjoittelemaan, sillä taitoajoa on vaikkapa Kausalasta kirkolle ajo tai Kausalasta Lahteen päin tai Kausalasta ihan mihin vain.
- 70 Voit kirjoittaa omalla nimelläsi tai nimimerkillä, aivan miten haluat.
- 71 No sen uskon, että yks jos toinenkin raamatun ennustus voidaan taitavien ja härskien lahkojohtajien käsissä vääntää ihan miten sattuu ja lampaat seuraa perässä.

Yllä olevan kaltaisia rakenteita esiintyi enemmän *ihan*-sanalla (kuusi esiintymää) kuin *aivan*-sanalla (vain yksi esiintymä). Kokonaisuudessaan yhdentekevyyttä ilmaisevat kiteytyneet rakenteet vaikuttavat olevan yleisempiä *ihan*- kuin *aivan*-sanana yhteydessä: yhteensä esiintymiä on aineistossa *ihan*-sanalla kymmenen, *aivan*-sanalla viisi.

4.5.3 Riittävyys tai liiallisuus ilmaisut

Aivan ja *ihan* esiintyvät usein myös liiallisuutta tai riittävyttä ilmaisevien sanojen edellä. Tällaiset sanat kuten *liian, riittävän, sopivan* ja *tarpeeksi* ovat VISK:n (§ 664) luokittelussa 'muita' astemääritteitä. Huuon (2022) intensiteetti- ja kvantiteettiskaalat toisistaan erottelevassa luokittelussa näiden lekseemien vaihtoehdot – *liikaa* (vs. *liian*), *riittävästi* (vs. *riittävän*) ja *sopivasti* (vs. *sopivan*) – toimivat astemääritteiden ohella myös e-normatiivisina tavoitemäärän ja ylimäärän kvanttoireina, jolloin ne viittaavat konkreettiseen

määrään ominaisuuden intensiteetin sijaan (Huumo 2022: 99). *Tarpeeksi* puolestaan esiintyy samassa muodossa molemmissa tehtävissä.

Tässä luokassa mielenkiintoinen on astemäärite *liian* ja toisaalta kvanttori *liikaa*, jotka merkitsevät jotakuinkin samaa ja jotka esiintyvät aineistossa usein. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *liian*-sanalla ilmaistaan ominaisuuden haitallisen tai tarpeettoman suurta määrää (KS: *liian*). *Liian*-astemäärite esiintyi aineistossa yhdeksän kertaa ja *liikaa*-kvanttori kerran. Mielenkiintoisesti kaikki nämä aineiston 10 esiintymää esiintyivät *aivan*-sanan yhteydessä.

72 Ne on aivan liian vaativia koiriksi.

73 Poliiseja on vähennetty aivan liikaa.

74 Eikä hän myöskään ole vastuussa niistä aivan liian vähäisistä määrärahoista, joilla nykyiset ongelmat pitäisi voida korjata.

75 Tämä rasistisuusvouhotus on mennyt aivan liian pitkälle.

Tällaisissa riittävyden tai liiallisuuden ilmauksissa kiinnostavaa on sanan implikoima ominaisuuden 'hyväksyttävyyden' raja, eräänlainen normi, joka on kontekstisidonnainen ja usein subjektiivinen. Tällaisissa rakenteissa *aivan* ja *ihan* suhteutuvatkin tähän määritteen asettamaan rajaan, jolloin ne voivat esiintyä myös sellaisissa ilmauksissa, joissa pääsanana on avoimen skaalan sana (vrt. *aivan liian pitkä*, ?*aivan pitkä*).

En näe mitään estettä, etteikö *aivan*-sanaa voisi jokaisessa yllä olevista esiintymistä korvata *ihan*-sanalla merkityksen muuttumatta. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että jostakin syystä liiallisuuden ilmaisuissa käytetään useammin määritteenä *aivan*- kuin *ihan*-sanaa. Riittävyyttä ilmaisevat *tarpeeksi* ja *riittävästi* esiintyvät aineistossa *aivan*- ja *ihan*-sanojen yhteydessä yhteensä kolmesti: *ihan tarpeeksi paljon (ikärasismia)*, *aivan tarpeeksi (materiaalia)* sekä *aivan riittävästi (tietoa)*. Tätä eroa voisi selittää kenties sillä, että negatiivisävytteisissä *liian*-ilmauksissa *aivan* korostaa eräänlaista poikkeavuutta.

4.5.4 Ääri-ilmaukset

Aivan ja *ihan* esiintyvät usein niin kutsutuissa ääri-ilmauksissa, joissa *aivan*- tai *ihan*-sanana kollokaattina on adjektiivi (*järkyttävä*, *absurdi*, *äänetön*), adverbi (*hirvittävästi*, *loistavasti*) tai toisen määritteen sisältävä lauseke (*helvetin hyvännäköinen*, *käsittämättömän ääliömäinen*). Tällaisissa ilmauksissa kollokaatin voi katsoa ilmentävän jo itsessään

ominaisuuden äärimmäistä päätä, ja herääkin kysymys siitä, onko tällaisia sanoja ja lausekkeita mahdollista ymmärtää merkitykseltään skalaarisiksi.

Orpana (1988: 182–183) katsoo, että tällaisten ilmausten tulkinnassa keskeistä on niin sanottu poikkeavuus-komponentti, jolla hän tarkoittaa sanan emotionaalista, neutraalista poikkeavaa tulkintaa. Tietyt astemääritteet sisältävät tällaisen poikkeavuus-komponentin jo itsessään, sillä ne ilmaisevat asteikon ääripäitä. Näihin kuuluu sellaisten läpinäkyvien astemääritteiden kuin *saatanan* tai *hirvittävän* lisäksi myös opaakit *aivan* ja *ihan* (esim. *pieni* vs. *aivan pieni*).

Orpanan mukaan itsessään voimakasta poikkeavuutta ilmaisevien sanojen edellä esiintyvät poikkeavuus-komponentin sisältävät astemääritteet on tulkittava ensisijaisesti puhujan kommentteiksi. Tätä jakoa hän perustelee kielen taloudellisuudella, sillä tällaisissa ilmauksissa kahteen kertaan esiintyvä poikkeavuus-komponentti toisi ilmaisuun turhaa toistoa. Hänen mukaansa tällaisissa tapauksissa esiintyvät *aivan* ja *ihan* olisikin laskettava ensisijaisesti puhujan kommenttia ilmentäviksi.

Paradis (1997: 54–57) esittää osittain erilaisen näkemyksen: hänen mukaansa tällaiset äärimmäistä ominaisuutta kuvaavat adjektiivit ja muut ilmaukset voidaan edelleen hahmottaa sulkeiselle skaalalle. Tämän perusteella voidaan ajatella, että *aivan* ja *ihan* ilmaisevat äärisanoja määrittäessään edelleen ominaisuuden astetta, vaikkakin asteikon yläpäässä.

Paradis kuitenkin toteaa, että ääri-ilmaukset voivat olla semanttisesti monimutkaisia, eikä ole aina yksiselitteistä, onko kyseessä varsinaisen asteen määrittäminen vai affektinen funktio.

Huomionarvoista on myös, että ero äärimmäisyyttä ilmaisevien sanojen ja muiden sulkeiselle skaalalle hahmottuvien sanojen välillä ei ole aina selvä. Herääkin kysymys siitä, milloin sanaa voidaan pitää niin äärimmäisenä, että sen skalaarinen luonne voidaan kyseenalaistaa.

Muun muassa tämän rajanvedon vaikeuden vuoksi on vaikea määrittellä tarkasti, kuinka suuri osa aineiston esiintymistä edustaa tällaisia äärimmäisyyden ilmauksia. Jos kuitenkin käsitän ilmiön melko löyhästi siten, että lasken sitä edustavaksi myös esimerkiksi sellaiset esiintymät kuin *aivan loistava*, *aivan naurettava*, *aivan absurdi* ja *ihan perseestä*, jotka ovat vielä selvästi skalaarisia, on kyse 53 esiintymästä eli hieman yli 13 prosentista.

Mielenkiintoista on, että ääri-ilmaukset vaikuttavan olevan huomattavasti yleisempiä *aivan*-kuin *ihan*-sanan yhteydessä: niitä esiintyy 38 kertaa *aivan*-sanan yhteydessä ja 15 kertaa *ihan*-sanan yhteydessä. Esimerkiksi seuraavissa ilmauksissa *aivan* ja *ihan* näyttäisivät määrittävän

ominaisuuden poikkeuksellisuutta ja vahvuutta, vaikka kollokaatti itsessään on jo tietyllä tapaa äärimmäinen:

- 76 Nyt puhutaan miehestä joka mm. väitti että Venäjä on Al Qaedan takana, sekä muuta aivan käsittämätöntä hevonpaskaa.
- 77 Tuo vastauksesi oli aivan käsittämättömän ääliömainen.
- 78 No eikö se ole koko roskis aivan kauheessa sotkussa tollasen jälkeen.
- 79 Työttömälle oli aivan kauhia järkytys, kun oikea työllistämiprojekti tarjosi hänelle mahdollisuutta kuntouttavaan työtoimintaan.
- 80 Ja sitä kylmää tulee aivan älyttömästi.
- 81 Ja tuulilaseja (lumisella tiellä ei lennä irtonastoja eikä hiekoittamattomilla pitkillä tieosuuksilla irtokiviä), lasinpesunestettä sekä rikki hioutuneita pyyhkijänsulkia ja muita autonomioita saa koko ajan olla ostamassa uusia, plus että autot likaantuvat aivan hirvittävästi (korroosio pesukustannukset jos haluaa pitää autonsa edustavassa kunnossa, ja kukapa ei haluaisi).
- 82 Juusto oli kasvisrasvavalmistetta, kinkku oli lauantaimakkaraa, pohja oli aivan järkyttävän huono ja mauton.
- 83 Pyöräyttää, kylmä hiki ja ihan hirveä olo, vatsaan koskee ja kramppaa.
- 84 On myynnissä ihan järkevilläkin hinnoilla olevia tuotteita ja niillä yleensä kauppa käykin ja sitten on ihan älyttömillä pyynneillä yrittäjiä jotka pistää tavaran myyntiin ja katsoo että löytyiskö joku hintatiedoton umpihullu joka maksais lähelle pyyntiä.

Näiden esimerkkien pohjalta voidaan kysyä, mitä lisäarvoa *aivan* tai *ihan* tuo näihin ilmauksiin. Yhtäältä *aivan*- ja *ihan*-sanojen voisi näissä ajatella rajaavan ominaisuuden poikkeuksellisen korkeaa astetta suljetun asteikon yläpäässä. Toisaalta voidaan tulkita, että *aivan* ja *ihan* toimivat enemmänkin kommenttiadverbeina, jotka ilmaisevat puhujan asennetta ja affektia. Erityisesti kaksi määritettä sisältävissä ilmauksissa kuten *aivan käsittämättömän ääliömainen* voidaan ajatella, että sanaa *ääliömainen* määrittää jo sana *käsittämättömän*, jolloin *aivan*-sanan voisi ajatella eräällä tavalla siirtyvän astemääritteen tehtävästä kommenttiadverbiksi. Ensisijainen tulkinta voisikin tällaisissa ilmauksissa usein olla, että *aivan* ennemminkin korostaa puhujan mielestä poikkeuksellista asiaa, eikä niinkään määritä sanan kuvaaman ominaisuuden astetta.

Joka tapauksessa olennainen käsite on jälleen skalaarisuus. Tätä muun muassa ääri-ilmauksiin liittyvää tulkinnallista ongelmaa käsittelemme seuraavassa luvussa, jossa pohdin skalaarisuutta ja

sitä, missä määrin tällaiset ilmaukset voidaan ymmärtää astemääritteiksi ja missä määrin ne on tulkittava kommenttiadverbeiksi. Selvää on, että ääri-ilmauksissa *aivan* ja *ihan* asettuvat usein näiden kahden funktion välimaastoon, jolloin niiden tarkka merkitys vaatii tarkempaa tarkastelua.

5 Astemäärity vai kommenttiadverbi?

Edellisessä luvussa (4) tarkastelin *aivan-* ja *ihan-*sanojen yleisimpiä esiintymisympäristöjä ja ryhmittelin aineiston kolligaattien perusteella temaattisiin kokonaisuuksiin. Tämä muodollisiin piirteisiin perustuva jaottelu toi esiin selkeitä säännönmukaisuuksia ja semanttisia preferenssejä. Kuitenkin jo sanaluokittaisen ryhmittelyn yhteydessä kävi ilmi, että *aivan-* ja *ihan-*sanojen merkitystehtävät eivät hahmotu yksiselitteisesti vain kolligaattien tai edes kollokaattien perusteella. Sama kollokaatio voi eri konteksteissa toteuttaa erilaisia tehtäviä, jolloin sen tulkinta edellyttää laajempaa kontekstiin perustuvaa tarkastelua.

Tässä alaluvussa siirryn tarkastelemaan *aivan-* ja *ihan-*sanojen käyttöä nimenomaan niiden saaman tulkinnan näkökulmasta. Pyrin analysoimaan, minkälaisia tehtäviä nämä adverbit aineistossa toteuttavat ja millä perusteilla niiden käyttö voidaan tulkita joko astemäärityksi tai kommenttiadverbiksi – vai voiko tällaista jakoa tehdä lainkaan. *Kommenttiadverbi*-termiä ja sen mahdollista ongelmallisuutta esittelin aiemmin luvussa 2.3. *Kommenttiadverbeilla*⁶ tarkoitan tässä tutkielmassa sellaisia ilmauksia, jotka ilmaisevat ensisijaisesti puhujan asennoitumista, arviota tai affektista suhtautumista siihen, mitä hän sanoo. Niillä vaikuttaa olevan monenlaisia keskustelullisia tehtäviä, kuten jo sanotun painottaminen tai korostaminen, argumentoinnin tukeminen, vähättely, myönnyttely tai jokin muu kommentointiin liittyvä tehtävä.

Aineistoni analyysi osoittaa, että tämä perinteinen jaottelu astemäärityiden ja kommenttiadverbien välillä on käytännössä ongelmallinen. Tämä ei ole kognitiivisen kielitieteen näkökulmasta lainkaan yllättävää, sillä kognitiivisen kielitieteen perusajatuksiin kuuluu, että merkitykset ja käyttötavat eivät useinkaan asetu selkeisiin, toisensa poissulkeviin kategorioihin, vaan ne muodostavat prototyyppejä rakenteita ja jatkumoa (ks. esim. Langacker 2008: 13; Evans 2019: 273–274). *Aivan-* ja *ihan-*sanojen tehtävät vaikuttavatkin muodostavan jatkumon, jossa niin sanotut prototyypilliset tapaukset – selkeästi joko astemäärityt tai kommenttiadverbit – ovat harvinaisempia kuin ilmaukset, joissa tehtävät

⁶ *Kommenttiadverbi*-termiä käyttää myös VISK (§ 667), mutta se käsittää kommenttiadverbeiksi ainoastaan sellaiset asennetta ja modalisuutta ilmaisevat sanat kuin esimerkiksi *valitettavasti*, *luonnollisesti*, *näköjään*, *tietenkin* ja *todennäköisesti*. Käytän termiä laajasti kaikista niistä *aivan-* ja *ihan-*sanojen käytöistä, jotka eivät ole suoraan asteen tai intensiteetin ilmaisua. Käsitän kommenttiadverbeiksi siis myös sellaiset esiintymät, jotka VISK luokittelisi sävypartikkeleiksi tai asteikkopartikkeleiksi. Orpana (1988) ei puhu suoraan kommenttiadverbeista, mutta hän kutsuu näitä käyttäjiä modaaliksi ”puhujan kommentteiksi”. Orpanan tarkoittamiin ilmaisuihin viitattaessaan myös Huomo (2022: 98) nimittää näitä *aivan-* ja *ihan-*astemäärityiden vaihtoehtoisia tulkintoja kommenttiadverbeiksi.

esiintyvät päällekkäin tai lomittain. Vaikuttaa siltä, että *aivan-* ja *ihan-*sanojen tulkinta rakentuu aina vahvasti kontekstin varaan, eivätkä kollokaatti, sen sanaluokka tai muut muodolliset kriteerit yksinään riitä määrittämään *aivan-* tai *ihan-*sanana funktiota.

Vaikka kategoriset seikat eivät riitä määrittelemään jyrkkiä reunaehtoja *aivan-* ja *ihan-*sanojen tulkinnalle, kategorisointien avulla voi kuitenkin päätellä esiintymien tulkinnasta paljon. Keskitynkin ensin astemääritekäytön esittelyyn ja pyrin määrittelemään ne kriteerit, joiden perusteella *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä astemääritteinä. Pyrin havainnollistamaan, miksi pelkkään kollokaatin skaalaan perustuva jako ei mielestäni täysin riitä selittämään, miksi *aivan* ja *ihan* ovat joissakin (erityisesti avoimen skaalan) konteksteissa luontevampia kuin toisissa. Ehdotan skalaarisuuden tarkastelun rinnalle käsitettä *viittausala* (käsitteestä ks. Kangasniemi 1997: 28–29), joka voisi helpottaa sanojen esiintymisehtojen tarkastelua erityisesti epätavallisemmissa, skaalaltaan epäselvissä konteksteissa. Viittausalaa esittelen tarkemmin luvussa 5.1.1, mutta tarkoitan sillä sellaista ilmaukseen liittyvää käsitteellistä aluetta, jonka puitteissa ilmauksen merkitys on mahdollista hahmottaa kontekstissaan. Viittausala ei siis välttämättä rajoitu vain ilmauksen tosiasialliseen tarkoitteeseen, vaan on käsitteenä laajempi.

Tämän jälkeen keskityn kontekstuaalisiin seikkoihin laajemmin lauseen, virkkeen, viestin ja joskus koko keskustelun tasolla. Esittelen sellaisia semanttisia elementtejä, jotka tyypillisesti muuttavat *aivan-* ja *ihan-*sanana tulkintaa kommenttiadverbin suuntaan. Näitä on esimerkiksi muiden affektisten sanojen ja partikkelien esiintyminen. Tarkastelen usein myös puheaktin funktiota laajemmin pragmaattisesta näkökulmasta. Myös painotuksella ajatellaan olevan vaikutusta adverbina saamaan tulkintaan (Orpana 1988: 183–185, Paradis 1997: 116–118). Koska aineistoni on verkkokeskusteluaineistoa (toisin kuin esim. Paradisilla, joka tutki puheaineistoa), ei painotusta voi luotettavasti tutkia. Havainnollistan silti intuitiivisesti hahmotetun painotuksen avulla tulkinnan vaihtoehtoja.

Vaikka myös astemääritteiksi tulkittavilla ilmauksilla voi olla kommentoiva tehtävä, luen varsinaisiksi kommenttiadverbeiksi lähinnä sellaiset esiintymät, joissa kommentointi näyttäytyy ensisijaisena tehtävänä. Tämä jako myötäilee näkemystä, että astemääritteenä esiintyminen nähdään *aivan-* ja *ihan-*sanojen tehtävistä ensisijaisena. Tutkimuksessa on tärkeää huomioida, että esiintymien tulkinta perustuu vahvasti kielitajuuni ja on siten pohjimmiltaan subjektiivista (tutkijan kielitajun käytöstä tutkimuksessa ks. Hamunen ja

Huumo 2020). Esittelen kuitenkin myös muodollisia ja semanttisia kriteerejä, joiden avulla tulkintoja voi tehdä systemaattisemmin.

Seuraavaksi esittelen joitakin aineiston *aivan*- ja *ihan*-esiintymiä ja pohdin niiden tulkintoja erityisesti näiden kahden päätehtävän – astemääritteen ja kommenttiadverbin – näkökulmasta. Luvussa tarkastelen ensin *aivan*- ja *ihan*-astemääritteitä ja sitä, millä ehdoilla ne voidaan tulkita astemääritteiksi (5.1), minkä jälkeen keskityn kommenttia ilmentäviin esiintymiin ja niiden tulkintavaihtoehtoihin (5.2). Tämän jälkeen tarkastelen monitulkintaisia tapauksia (5.3). Lopuksi kokoan yhteen *aivan*- ja *ihan*-sanojen eri merkitystehtävät (5.4). Tarkastelun tavoitteena on osoittaa, kuinka aineistoni havainnot tietyllä tapaa haastavat aiempia malleja, mutta samalla myös täydentävät ja tarkentavat niitä *aivan*- ja *ihan*-sanojen osalta. Analyysi toimii perustana sanojen välistä synonymiaa pohtivalle luvulle 6.

5.1 Milloin *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä astetta määrittämässä?

Aivan ja *ihan* mielletään ensisijaisesti sulkeisen skaalan astemääritteiksi, jollaisina niiden pääasiallinen tehtävä on nostaa esiin jonkin ominaisuuden raja (VISK § 854) tai ilmaista ominaisuuden ”äärimmäistä arvoa sulkeiseksi mielletyllä skaalalla” (Huumo 2021a: 118). Ne voivat esiintyä myös avoimen skaalan astemääritteinä, jolloin ne ”suhteuttavat ominaisuuden johonkin kontekstista ilmenevään tarkoitukseen” (VISK § 854) tai ilmaisevat maksimaalisen asteen sijaan kohtalaista astetta (Huumo 2021a: 118). Kummatkin näistä luonnehdinnoista ovat ymmärrettävästi yksinkertaistuksia. Koska *aivan*- ja *ihan*-sanojen ensisijainen tehtävä on määrittää astetta, ajattelen, että on hyödyllistä pohtia, millaiset tekijät mahdollistavat tai estävät niiden esiintymisen astemääritteinä. Tämä helpottaa myös niiden tarkastelua kommenttiadverbeina myöhemmin luvussa 5.2.

5.1.1 Skalaarisuuden merkitys ja viittausala tarkastelun täydentäjänä

Kysymys siitä, onko skaala avoin vai sulkeinen, ei ole kaikkien sanojen kohdalla yksinkertainen (Paradis 1997: 59). Useat adjektiivit hahmottuvat skaalalle kontekstisidonnaisesti, ja on hankalaa määritellä pelkästään sanan perusteella, onko kyseessä avoimen vai sulkeisen skaalan ilmaus. Esimerkiksi adjektiivi *uusi* voi kontekstista riippuen rajautua joko sulkeiseksi tai avoimeksi. Ilmaus *uusi auto* voi tarkoittaa ’upouutta’, vielä

autokaupan pihassa olevaa autoa tai verrattain uutta, muutaman vuoden ikäistä autoa. Ilmauksen tarkka skaala määrittäytyä aina kontekstista, ja juuri tässä kohdin *aivan-* ja *ihan-*sanojen käyttö voi tuoda lisämerkitystä: *aivan uusi auto* on merkitykseltään selvästi rajatumpi kuin pelkkä *uusi auto*, koska *aivan* ohjaa tulkintaa lähemmäs raja-arvon saavuttamista. *Aivan uusi* vastaa merkitykseltään 'upouutta' tai 'täysin uutta', kun taas pelkkä *uusi* ei rajaa tarkoitusta yhtä selvästi.

Ongelmalliseksi muodostuukin se, milloin skaala hahmotetaan sulkeiseksi ja milloin avoimeksi. Esimerkiksi avoimen skaalan antonyymiset adjektiivit *hyvä* ja *huono* muodostavat jatkumon, jonka ominaisuuden varsinaiset maksimaaliset pisteet (esimerkiksi *loistava* ja *surkea*) hahmotetaan selkeämmin sulkeisiksi. Merkitykseltään *hyvän* ja *huonon* väliin jäävät sanat kuten *kohtalainen* tai *keskimääräinen* ovat toisinaan skalaarisuudeltaan joustavia. *Kohtalainen* on selkeämmin avoimen skaalan adjektiivi, kun taas *keskimääräinen* voi yhtäältä ilmaista hyvinkin tarkkaa skaalan keskipisteessä olevaa arvoa, mutta toisaalta joskus myös *kohtalaisen* kaltaisesti jonkinlaista *hyvän* ja *huonon* väliin jäävää epämääräisempää alaa. Vaikka *hyvä* ja *huono* ovat lähtökohtaisesti molemmat avoimen skaalan adjektiiveja, ilmaus *ihan huono* ilmentää 'maksimaalisen' huonoa ja *ihan* toimii siis rajaavana astemääritteenä, kun taas ilmauksessa *ihan hyvä* adverbini *ihan* on usein ennemminkin moderoin tehtävässä. Myös *aivan* voi määrittää näistä sanoista kaikkia, mutta vain *ihan*-sanon kanssa tulkinta jää kontekstista riippuvaiseksi.

Tätä eroa voi selittää esimerkiksi Kennedyn ja McNallyn (2005) tai Huumon (2021a) hahmotelmalla epäsymmetrisestä skaalasta. Kuten Huumo (2021a: 118) havainnollistaa *kaunis–ruma*-antonyymiparin avulla, tällaisessa epäsymmetrisessä hahmotuksessa skaalan negatiivista päätä ilmaiseva *ruma* hahmotetaan rajatuksi, 'ei vähäisimmissäkään määrin kaunis', kun taas positiivista päätä ilmaiseva sana *kaunis* on merkitykseltään rajaamaton. Saman voisi periaatteessa ajatella pätevän myös *huono–hyvä*-antonyymipariin, jolloin *ihan huono* saa merkityksen 'ei vähäisimmissäkään määrin hyvä'. Vastaavat antonyymiparit voikin usein hahmottaa vaihtoehtoisesti symmetrisiksi tai epäsymmetrisiksi (Huumo 2021a: 119). Siksi sekä sulkeisen skaalan astemääritteet (*ihan ~ aivan ~ täysin huono*) että avoimen skaalan astemääritteet (*melko ~ todella ~ erittäin huono*) ovat joskus mahdollisia.

Epäsymmetrinen skaala näkyy kenties kaikkein selkeimmin normiviitteisillä antonyymisillä kvanttoireilla kuten *vähän* ja *paljon*. Tämän selkeästi mitattavaa ominaisuutta kuvaavan antonyymiparin normia matalampaa määrää kuvaava parikki *vähän* rajautuu selkeästi nollaan,

kun taas normia korkeampaa määrää kuvaava *paljon* on rajaamaton (Huumo 2021a: 119). Vaikka *aivan* ja *ihan* voivat määrittää monia avoimen skaalan sanoja, eivät ne voi määrittää niistä kaikkia. Jantusen (2009) pohtima *’aivan paljon rahaa* -esimerkki on kielessä vähintäänkin epätavallinen. Tässä kyse on käsittääkseni siitä, hahmotetaanko sana kvantiteetti- vai intensiteettiskaalalle, joskin tämäkään jako ei käsittääkseni ole aina tarkkarajainen (vrt. Huumo 2022: 94). Joidenkin sanojen kohdalla tulkinta vaikuttaa riippuvan siitä, kuinka vahvasti sanan käsitetään kuvaavan laadullista vs. määrällistä ominaisuutta kyseisessä kontekstissa. Esimerkiksi *painava* yhteydessä *ihan painava syy* on mahdollinen, mutta *’ihan painava kuorma* todennäköisesti vaatii jonkin erityisen kontekstin. Tähän liittyvät myös Huumon (2021a: 118–119) esittämät esimerkit *oloni on ihan raskas*, jossa *raskas* on määrän ilmauksen lisäksi kuvainnollinen, ja *hänen hameensa oli aivan pitkä*, jossa *aivan pitkä* on selvästi kvantitatiivinen, mutta se saa kontekstista rajan, jolloin merkitys on ’täyspitkä’. Konteksti voi siis toisinaan tuoda ilmaisuun tällaisen rajan, mikä mahdollistaa rajaavan astemäärätteen.

Tämä pelkäästään kvantiteetin tai intensiteetin perusteella tehtävä jako ei kuitenkaan vaikuta pitävän paikkaansa kaikissa tilanteissa, vaan esimerkiksi *ihan runsaasti savua* (vrt. *’ihan paljon savua*) on selkeän kvantifioivasta merkityksestään huolimatta käsittääkseni täysin luonteva. Tässä selittävä tekijä lieneekin Huumon esittämä ajatus kasvavan tarkastelusuunnan normiviitteisten kvanttorien neutraalista käytöstä (ks. Huumo 2022: 92), jollaisessa *runsaasti* ei esiinny. Adverbi *runsaasti* ja adjektiivi *runsas* sisältävät eräänlaisen odotuksen siitä, että kyseessä on positiivisella tavalla suuri, ’yltäkylläinen’ määrä (*aamupalapöytä oli runsas, saimme aivan runsaasti karkkia*).

Vaikuttaakin siltä, että *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä avoimen skaalan sanojen kanssa silloin, kun ilmaus ei viittaa pelkäästään määrällisesti hahmotettavaan ominaisuuteen, vaan merkitykseen sisältyy myös jokin laadullinen komponentti. *Aivan* ja *ihan* eivät siis voi määrittää sellaista selkeästi avoimen skaalan ilmaisua, joka sijoittuu yksinomaan kvantiteettiskaalalle, ellei konteksti tarjoa jotakin rajaa tai laadullista piirteen tarkennusta, joka mahdollistaa niiden käytön (kuten ilmauksessa *aivan pitkä hame*). Selvästi avoimen skaalan ilmaukset vaikuttavat olevan huomattavasti tavallisempia *ihan*- kuin *aivan*-sanalla. Aineistossa *aivan*-sanan kanssa esiintyy vain muutamia yksittäisiä avoimen skaalan sanoja, kun *ihan*-sanalla ne ovat suhteellisen yleisiä. Esittelen tätä luvussa 6, jossa pohdin tarkemmin *aivan*- ja *ihan*-sanojen välistä synonymiaa.

Skalaarisuuden ja erityyppisten skaalojen tarkastelu vaikuttaa tarjoavan hyväksyttävän selityksen sille, millaisissa konteksteissa *aivan* ja *ihan* voivat astemääritteinä esiintyä. On kuitenkin konteksteja, joissa *aivan* ja *ihan* ovat tyypillisempiä kuin toisissa. Tätä voi selittää monikin ilmiö, eikä tällaista preferenssiä aina ohjaa mikään logiikka. Hyvin vahvatkin sellaiset preferenssit kuin voin pilaantumisesta käytettävä sana *härskiintyminen* (ei *hapantuminen*) nähdään usein arbitraarisina, ja niitä tutkitaan lähinnä kvantitatiivisin menetelmin (ks. Jantunen 2009: 356–357).

Vaikka tietyt asiat nähdäänkin pohjimmiltaan arbitraarisina, mielestäni tietyt *aivan*- ja *ihan*-sanojen preferenssejä on mahdollista selittää skalaarisuuteen perustuvan jaon lisäksi **viittausalalla** (käsitteestä ks. Kangasniemi 1997: 28–29). Kangasniemi ymmärtää *viittausalan* kuvaavan kielenulkoisia tarkoitteita, kun taas tässä tutkielmassa käytän termiä abstraktimmin kognitiiviselle kielitieteelle tyypillisesti kuvaamaan sellaista käsitteellistä aluetta, jonka puitteissa ilmauksen merkitys on mahdollista rakentua kontekstissa. Viittausala on siis eräänlainen merkitysten tila, jonka sisään tarkoitteen mahdolliset tulkinnat kontekstissa asettuvat, riippumatta ilmauksen varsinaisesta tarkoitteesta. Toisin kuin tarkoitteen, viittausalan kannalta olennaista ei ole se, mitä ilmauksella on tosiasiallisesti tarkoitettu tai mihin sillä on viitattu, vaan ymmärrän ilmauksen viittausalalle kaikki ne mahdolliset tarkoitteet, joihin ilmauksella olisi mahdollista viitata. Tätä havainnollistaa jo aiemmin käyttämäni esimerkki: ilmauksen *uusi auto* viittausalaan voi kuulua sekä ’upouusi’ että muutaman vuoden ikäinen auto, ja tämän alueen laajuus riippuu siitä, millaisessa kontekstissa ilmaus esiintyy. Kun tähän lisätään adverbi *aivan* tai *ihan*, viittausala tarkentuu: *aivan uusi auto* viittaa vahvemmin nimenomaan ’upouuteen’ autoon, kun taas pelkkä *uusi auto* on viittausalaltaan laajempi. Mikäli puhuja ilman kontekstia puhuu *uusista autoista* tarkoittaen ’upouusia autoja’, kattaa ilmauksen viittausala silti myös löyhemmin *uusiksi* mielletyt autot. Ilmauksen *aivan uusi auto* skaala on kontekstissaan selkeästi sulkeinen, mutta viittausalan käsitteellä voidaan hahmottaa rajaus skaalaakin tarkemmin:

85 Oliko, talo oli täynnä vuokratyöntekijöitä, joista varmasti siis aivan varmasti olisi löytynyt paljon pätevämpää työntekijää kuin mitä siellä vakituiset oli.

86 Itse käytän niitä aina , siis ihan aina ja nautin todella tanssista. [25]

87 En ole täydellinen, tiedän itsekin puutteeni, mutta jos ne eivät kolmeenkymmeneen vuoteen olleet kynnyksysymys, outoa oli, kun kaikki oli yhtäkkiä niin pielessä, ihan kaikki. [28]

Esimerkit 85–87 tuovat näkyväksi *aivan*- ja *ihan*-sanojen rajaavan tehtävän, ja niissä tarkentuu se viittausala, joka sanoilla *varmasti*, *aina* ja *kaikki* on.

5.1.2 Absoluuttiset sanat, ääri-ilmaukset ja kyseenalainen skalaarisuus

Astemääritteiden *aivan* ja *ihan* esiintyminen on konkreettisesti perusteltua silloin, kun niillä rajataan kontekstissaan viittausalaltaan turhan laajaa tai merkitykseltään epätarkaksi hahmotettavaa ilmausta. *Aivan* ja *ihan* ovat yleisiä kuitenkin myös sellaisissa konteksteissa, joissa niiden kollokaatti ilmaisee jo itsessään selkeästi rajattua astetta. Tällöin kysymykseksi nousee asteen määrittämisen tarpeellisuus – eikö hyvin selvästi sulkeisten ilmausten viittausala ole jo valmiiksi yksiselitteinen? Tätä tarvetta voi havainnollistaa seuraavien esimerkkien avulla:

88 Perämootorit on vähän erijuttu kui autot, sitä tossa mietin kun jäi 30 l 1% isomman koneen bensaa tähteelle et mitenkä säilyneet hyvänä talven yli, astia on aivan täynnä.

89 Juu, sen työpaikallakin on naisia ja kaupungin kadutkin on niitä ihan täynnä!

90 Ja katselemaan pääsee ihan ilmaiseksi.

91 En haluaisi mennä lääkäriin, ellei ole aivan pakko.

Kuten yllä olevista esimerkeistä on havaittavissa, selvästi sulkeiselle skaalallekin hahmottuvia sanoja käytetään kielessä usein löyhästi. Vaikka esimerkkien 88 ja 89 sisältämä *täynnä* sinänsä kuvaakin 'täyteyden' ominaisuuden ääriarvoa kvantiteettiskaalalla (*täysi*-adjektiivista ks. Huumo 2022: 97), on kielessä täysin luontevaa käyttää tällaisia sanoja epätäsmällisesti. Tämä on erityisen selvää esimerkissä 88, joka on luonteeltaan kuvainnollinen, mutta näkyy myös esimerkissä 89. Esimerkiksi ilmaus *täysi vesilasi* viittaa harvemmin lasiin, joka on niin täynnä, ettei siihen mahdu enää pisaraakaan vettä. Siksi *täynnä*-adverbi jättää edelleen mahdolliseksi lisämääritteen – esimerkin 89 ilmaus *aivan täynnä* ilmaisee, että astia tosiaanakin on 'ääriään myöten täynnä'. Kennedy ja McNally (2005: 357) kuvaavat⁷ tällaisten tavallisesti absoluuttisiksi hahmotettujen sanojen käyttöä epätarkassa merkityksessä ”väljäksi

⁷ Ajatus ei ole alkujaan heidän omansa, vaan sitä ovat kuvailleet myös esimerkiksi Unger (1975) sekä Sperber ja Wilson (1985). Ajatusta ovat tarkentaneet myöhemmin ainakin Kennedy (2007), Hoek (2019) ja Carter (2021).

puheeksi” (*loose talk*). Heidän esityksessään väljä puhe koskee lähinnä *täynnä*-sanan kaltaisten absoluuttisten, mitattavissa olevien sanojen epätasallista käyttöä.

Vaikka tällaisten sanojen tarkempi rajaaminen on kenties toisia sanoja harvemmin perusteltua kontekstistaan irrotettuna, on niiden käyttö usein perusteltua luonnollisessa kielessä (*älä lisää tankkiin enempää polttoainetta, se on jo aivan täynnä*). Tätä ilmiötä voivat mielestäni edustaa myös esimerkkien 90 ja 91 merkitykseltään lähtökohtaisesti absoluuttiset sanat *ilmainen* ja *pakko*, vaikka ne eivät varsinaisesti kuvaa mitattavissa olevan ominaisuuden ääriarvoa.

Käsitän tällaiset sanat viittausalaltaan jo hyvin rajatuiksi, mutta ajattelen, että niiden viittausalan sisällä on mahdollista kuvata ’selkeämmin’ *ilmaista* tai ’vahvempaa’ *pakkoa*. Vaikka kyseisillä esimerkeillä voidaan kontekstissaan ajatella olevan myös keskusteluun liittyvä tehtävä, kuten varmistaminen, vahvistaminen tai korostaminen, ne voivat käsittääkseni silti määrittää samaan aikaan myös astetta. Kyseessä on kuitenkin luonteeltaan jokseenkin erityyppinen aste kuin selvästi jatkumolle hahmottuvilla ominaisuuksilla, ja kyse onkin käsitteen sisällä tapahtuvasta rajaamisesta kohti prototyyppiä tai äärimmäistä astetta.

Tämänkaltaiset absoluuttiset sanat ovat *aivan-* ja *ihan-*sanoille hyvin tyypillisiä kollokaatteja.

Absoluuttisten sanojen lisäksi mielenkiintoisia ovat sellaiset äärimmäisyyden tai poikkeavuuden ilmaiset, jotka hahmotetaan skaalaltaan sulkeisiksi mutta joiden ilmaisema raja-arvo on joskus tulkinnanvarainen. Tällaisia ovat esimerkiksi seuraavat:

- 92 Itse käytin niitä ja nyt on ruotsi siinä m:n ja c:n rajalla, vaikka olen itsekin aivan surkea kielissä.
- 93 Poju saa arkena aamuisin pieni määrä nappulaa...niiden nappulasäkkien suositus on kyllä jotain ihan kamalaa...
- 94 Pyörryttää, kylmä hiki ja ihan hirveä olo, vatsaan koskee ja kramppaa.
- 95 Sitten kun en ollutkaan suoriutunut aivan naurettavan isosta työkuormasta hyvin, niin vähän väliä joku kävi räkyttämässä työpöydän vieressä.
- 96 Tuo vastauksesi oli aivan käsittämättömän ääliömainen. [77]

Vaikka esimerkkien 92–94 adjektiivit *surkea*, *kamala* ja *hirveä* hahmotetaan skaalaltaan sulkeisiksi, eivät ne ilmaise raja-arvoa eksplisiittisesti. Äriadjektiivi *surkea* voi saada komparaatiomuotoja (*olen kielissä sinuakin surkeampi*), eikä ole välttämättä kovin helppo hahmottaa, mitä esimerkin 92 kontekstissa tarkoittaisi ’maksimaalisen surkea’. Tosin *äärimmäisen surkea* on kyllä mahdollinen, mutta ymmärrän sen ennemmin ’surkeuden ominaisuuden prototyyppiä maksimaalisesti ilmentävänä’ kuin varsinaisesti skaalalle

asettuvana absoluuttisena rajana. Tästä huolimatta *surkea*-sanan kaltaisia affektisia, äärimmäisyyttä ilmaisevia sanoja käytetään havainnollistamassa *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttöä sulkeisen skaalan astemääritteinä. Toisaalta niidenkin merkitystä voi hahmottaa viittausalan käsitteen avulla. Vaikka raja-arvo ei olekaan selkeä, on niiden viittausala kuitenkin selvästi pienempi kuin samojen ominaisuuksien lievempiä asteita kuvaavilla sanoilla (*huono* vs. *surkea* tai *hyvä* vs. *loistava*). Ne myös ilmaisevat laadullisten ominaisuuksien selkeästi poikkeuksellista intensiteettiä.

Esimerkkien 95 ja 96 määrittämä raja on niin ikään tulkinnanvarainen, mutta niiden viittausala on vielä huomattavasti rajatumpi kuin esimerkeillä 92–94. Kuten aiemmin ääri-ilmauksia esitellessäni jo mainitsinkin (ks. luku 4.5.4), on kyseenalaistettu, ovatko tällaiset ilmaukset astemääritteiksi sopivia lainkaan. Esimerkiksi Orpana (1988: 182–183) perustele tätä kielen taloudellisuudella – mikäli ilmauksessa on useampi poikkeavuus-komponentin sisältävä aines, on *aivan* tai *ihan* tulkittava enemmän puhujan kommentiksi. Orpana viittaa myös esimerkkien 95 ja 96 kaltaisiin viittausalaltaan kapeisiin ja poikkeavuutta vahvasti ilmentäviin esiintymiin, mutta hän tulkitsee tällä perusteella puhujan kommentteiksi myös sellaiset esiintymät kuin *saalis oli aivan uskomaton* ja *minulla on ihan kauhea nälkä*.

Orpanan (1988) jaottelussa korostuu vahvasti määrityysuhteen luonne eli se, määrittääkö *aivan* tai *ihan* kollokaattinsa sisäistä ominaisuutta, vai suhteuttaako se ominaisuuden johonkin ulkoiseen asteikkoon. Mielestäni ääri-ilmaukset eivät kuitenkaan usein eroa merkittävällä tavalla muista sulkeisen skaalan astemäärite-esiintymistä, joissa tällaista ääri-ilmausten saamaa emotionaalista poikkeavuus-komponenttia ei ole. Myös yllä esitellyt Orpanan esimerkit *aivan uskomaton* ja *ihan kauhea nälkä* tulkitsisin siis enemmän astemääritteiksi kuin kommenttiadverbeiksi, tai ainakin astemääritetulkinta lienee niissä mahdollinen⁸. Äärimmäisyyttä ilmaisevia kollokaatteja esiintyy aineistossa hyvin paljon, ja suuressa osassa esiintymiä ei käsittäkseni ole mitään sellaisia tekijöitä, joiden perusteella voisi ajatella ilmauksen olevan astemääritteen sijaan puhujan kommentti.

Orpana (1988: 181) hahmottaa puhujan kommentteiksi myös sellaiset ilmaukset kuin *hän aivan kalpeni* ja *ihan täytyy nauraa*. Iso suomen kielioppi taas esittää intensiteettipartikkeleina sellaisetkin ilmaukset kuin *ihan itkettää* ja *taidatkin olla ihan lintumiehiä* (VISK § 854, ks. erityisesti esimerkit a ja b). Mielestäni on selvää, etteivät nämä

⁸ Tämänkaltaisissa ilmauksissa ratkaiseva tekijä saattaa olla painotus. Siitä lisää luvussa 5.2.2.

esimerkit ilmennä 'itkemisen' tai 'lintumiehenä olemisen' intensiteettiä, kuten astemääritteen tehtävänä olisi. Tällaisten ilmausten verbikollokaatit eivät ole luonteeltaan skalaarisia, minkä vuoksi määräytysuhde ei hahmotu kollokaatin ominaisuuden sisäiseksi, vaan niissä tarkoite suhteutetaan johonkin ulkoiseen asteikkoon (ks. Orpana 1988: 181). Skalaarisuus tällä tavalla ymmärrettynä ei kuitenkaan itsessään vaikuta olevan ainoa tekijä, mikä mahdollistaa tai estää astemääritteenä esiintymisen, kuten aineiston skalaarisuudeltaan epätavallisemmissa esimerkeissä havainnollistuu:

- 97 Aloittajan viesti on sen oloinen, että hän taitaa itsekin olla vielä aivan kakara. [46]
- 98 Salonen on ihan sika ja muijansa samanlainen [45]
- 99 Olen aivan rookie veneilyssä joten varsin mielenkiintoista puuhaa on yrittää pähkäillä et mitä kiululle pitäisi tehdä.. [48]
- 100 Itselläni on vielä omakohtainen kokemus asiasta kun olen kymmenien vuosien saatossa päässyt seuraamaan tilannetta aivan aitiopaikalta ja adventtikirkon keskiöstä. [43]
- 101 Aloittaja ihmettelee aivan perusasiaa. [44]
- 102 En minä Bemaria mitenkään mollaa, mutta onhan aivan yleisessä tiedossa, että Bemarin kolmelitraisessa diesel koneessa oli jossain vaiheessa täysin viellinen turbo, joka hajoitti lukuisia moottoreita.

Esimerkkien 97–99 kollokaatit voidaan käsittääkseni hahmottaa sulkeiselle skaalalle. Näissä ilmauksissa substantiivilla ei viitata varsinaisesti tiettyyn tarkoitteeseen, vaan *kakara*, *sika* ja *rookie* ymmärretään eräänlaisiksi luokitteleviksi ominaisuuksiksi. Myös VISK (§ 602) esittelee tällaista substantiivien adjektiivikäyttöä, jossa substantiivi voi toimia adjektiivien tapaan toisten substantiivien määritteinä (*aivan nappi suoritus*) tai itsenäisenä, usein arvottavan sävyn saavina adjektiiveina (*ihan paskaa*). Esimerkin 99 lainasana *rookie* ('aloittelija', 'vasta-alkaja') voidaan hahmottaa tietynlaiselle jatkumolle, joka mittaa kokemusta. Näin jatkumon päiksi hahmottuvat esimerkiksi *vasta-alkaja* ja *konkari*. Samoin toimivat myös *kakara* 'lapsellinen' ja *sika* 'huonokäyttöksinen'.

Esimerkin 100 kollokaatti *aitiopaikka* on myös merkitykseltään kuvainnollinen, eikä viittaa konkreettiseen paikkaan. Vaikka kollokaatti ei itsessään ole skalaarinen, se voidaan tässä ymmärtää sijoittuvaksi eräänlaiselle optimaalisuuden jatkumolle, jossa *aitiopaikka* viittaa parhaaseen mahdolliseen tarkkailupaikkaan suhteessa muihin vaihtoehtoihin. Tämä jatkumoksi hahmotettu asteikko ei siis ole kollokaatin sisäinen (kuten astemääritteillä) vaan

rakentuu ulkoisesti, ja kyse voisikin olla *aivan*-sanan asteikkopartikkelikäytöstä. Ilmauksessa *aivan aitiopaikalta* adverbi *aivan* tarkoittaa viittausalaa siten, että kyse on nimenomaan tästä kaikkein keskeisimmästä ja parhaasta paikasta, ei vain hyvästä tarkkailuasemasta.

Syntagmaattiselta kannalta tällainen määrittysuhde voidaan kenties kyseenalaistaa, sillä monet muut astemääritteet vaikuttavat *aitiopaikka*-sanan edellä jokseenkin epäluonnollisilta ([?]*täysin aitiopaikalta*, [?]*todella aitiopaikalta*, [?]*melko aitiopaikalta*). Näkisin kuitenkin, että eräänlainen astemääritetulkinta on tässä mahdollinen.

Esimerkkien 101 ja 102 kollokaatit *perusasia* ja *yleisessä tiedossa* ovat monitulkintaisia. Ne eivät hahmotu selkeästi skalaarisiksi, mutta ne muistuttavat ylempänä esiteltyjä absoluuttisesti hahmotettavia esimerkkejä 90 ja 91 (*ilmaiseksi* ja *pakko*). *Perusasia* voi kuvata asian ilmeisyyden astetta, eli kuinka perustavanlaatuisena tai itsestään selvänä jokin tieto nähdään suhteessa muuhun tietoon. Ilmauksessa *aivan perusasia* adverbi *aivan* voi tarkoittaa viittausalaa niin, että kyseessä ei ole vain mikä tahansa yksinkertainen asia, vaan nimenomaan kaikkein perustavimpana pidetty tieto. Tässä mielessä skaala ulottuu hyvin perustavanlaatuisesta tiedosta kohti monimutkaisempaa ja spesifimpää tietoa. Vastaavasti esimerkin 102 ilmaus *yleisessä tiedossa* viittaa tiedon jakautumisen laajuuteen ja muodostaa skaalan, jossa tieto voi vaihdella *yleisestä* esimerkiksi *yksityiseen* tai *salaiseen*. *Aivan* voi olla puhujan kommentti, mutta se voisi myös tarkoittaa, että kyseinen tieto on poikkeuksetta kaikkien tiedossa tai se ymmärretään itsestäänselvytenä.

Kuten Orpana (1988: 186) huomauttaa, tällaisissa ilmauksissa viimesijaisen tulkinnan voi ratkaista lähinnä painotus (painotuksesta ja sen merkityksestä lisää luvussa 5.2.2). Monien tällaisten esiintyminen luokittelu kommenttiadverbeiksi saattaa siis olla perusteltua, mutta tietyllä tapaa niiden voisi myös ajatella määrittävän astetta. Näissä esimerkeissä näkyy, miten *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä myös sellaisten kollokaattien kanssa, joita ei perinteisesti hahmoteta skalaarisiksi.

5.1.3 Rajan saavuttaminen tai saavuttamatta jääminen sekä kielteiset ilmaukset

Sulkeisen skaalan ilmaukset käsitetään *aivan*- ja *ihan*-sanojen ”perustapauksiksi”, ja sellaisilta ne myös aineistoni perusteella vaikuttavat. Kuten on aiemmin esitetty, sulkeisen skaalan astemääritteinä adverbien *aivan* ja *ihan* ajatellaan ilmaisevan jonkin ominaisuuden maksimaalista astetta (ks. VISK § 854, Huumo 2021a: 118). *Aivan* ja *ihan* eivät kuitenkaan

nähdäkseni säännönmukaisesti ilmaise raja-arvon saavuttamista tai ominaisuuden intensiteetin varsinaista 'maksimaalisuutta'. Ajattelen, että ne voivat myös rajata suuremmasta joukosta pienempää joukkoa kohti rajaa. Ne voivat toki ilmaista kontekstista ilmenevän raja-arvon saavuttamista ilmaisten maksimaalista merkitystä ja esiintyä merkityksessä 'täysin', 'täsmälleen', 'juuri' tai 'prikulleen'. Joskus ne voivat ilmaista tällaisen raja-arvon läheisyyttä, mutta ei kuitenkaan sen saavuttamista saaden ennemminkin avoimen skaalan vahvistavien astemääritteiden 'hyvin', 'todella' tai 'erittäin' kaltaisen merkityksen. Siinä missä nämä avoimen skaalan astemääritteet eivät vaadi raja-arvoa, sulkeisen skaalan *aivan* ja *ihan* tarvitsevat, joten täysin vastaavia ne eivät merkitykseltään (tai toiminnaltaan) ole. Useimmiten astemääritteiden *aivan* ja *ihan* tarkka merkitys lienee jossakin näiden välillä – ne implikoivat raja-arvoa ja ilmaisevat selvästi sen läheisyyttä, mutta eivät kuitenkaan välttämättä sitä, että raja-arvo on täysin saavutettu. Tämä ero havainnollistuu mielestäni hyvin näissä esiintymissä:

103 Mulla oli turvallinen olo, kun oltiin isän kanssa ja äiti oli toisessa maassa ihan kokonaan.

104 Joo, tuo on kyllä aivan totta! [23]

105 Minä asensin päivitykset , niin tuli bsod ja kone ihan jumissa, niin piti windows asentaa uudelleen. [21]

106 Tämä Earbook taitaa olla ihan uusi pakkaustapa, jota ei olla vielä kauan käytetty, vai miten on? [1]

107 ”te kaiken tämän nähdessänne tiedätte, että se aika on lähellä, aivan ovelle”

Näistä esimerkit 103 ja 104 ilmaisevat selvästi maksimaalista astetta, ja niissä raja saavutetaan kiistatta: *aivan totta* ja *ihan kokonaan* esiintyvät suunnilleen merkityksessä 'täysin'.

Esimerkin 105 ilmaus *ihan jumissa* on merkitykseltään näitä lähellä ja voisikin yhtä lailla saada merkityksekseen 'täysin', mutta toisaalta myös 'todella' voisi olla mahdollinen, sillä *jumissa* on sekä skalaarisuudeltaan että viittausalaltaan heikommin rajattu kuin esimerkkien 103 ja 104 kollokaatit *kokonaan* ja *totta*, jotka kuvaavat lähtökohtaisesti absoluuttisia ominaisuuksia.

Esimerkin 106 ilmaus *ihan uusi pakkaustapa* nostaa esiin 'uutuuden' rajan (joka kontekstissa lienee puhetilanteen nykyhetki), mutta varsinaista absoluuttista maksimaalisuutta tai raja-arvon saavuttamista ilmaus ei kuitenkaan implikoi. Tässä *ihan* rajaa kollokaatin viittausalaa kohti 'uutuuden' rajaa, jolloin *ihan uusi* käsittää 'uusien pakkaustapojen' joukosta vain ne

pakkaustavat, jotka ovat 'vahvasti uusia' tai 'erittäin uusia'. Vaihtoehtoisesti *ihan uusi pakkaustapa* voi tarkoittaa myös sellaista pakkaustapaa, joka on puhujalle ennestään tuntematon, jolloin 'uutuuden' ominaisuus suhteutuu yleisesti käsitetyyn 'uutuuden' sijaan puhujan subjektiiviseen kokemukseen. Esimerkissä havainnollistuu mielestäni hyvin *aivan-* ja *ihan-*astemääritteiden rajaava tehtävä – ne rajaavat viittausalaa kohti suljettua päätä tai muuten rajaksi hahmotettavaa pistettä, mutta ne voivat jättää viittausalan edelleen jonkin verran avoimeksi.

Esimerkin 107 ilmaus *aivan ovelta* ilmaisee selvästi rajan läheisyyttä, mutta se on hahmotettava niin ikään viittausalaltaan jatkumomaiseksi. Tässä raamatuntekstejä siteeraava kirjoittaja puhuu lopun ajoista ja Jeesuksen toisesta tulemisesta, joka havainnollistuu kontekstissa rajaksi. Ajaniilmauksena kuvainnollisesti käytettävä *aivan ovelta* ei kuitenkaan rajaudu vain yhteen ajalliseen pisteeseen, vaan se kattaa rajan lisäksi sen läheisyydessä olevan ajan, joka ei ole selkeästi rajattu. Tällaiset ilmaukset vaikuttavat käyttäytyvän paikanilmausten kanssa jokseenkin samankaltaisesti. Tämänkaltaisiin ilmauksiin saakin hyviä vertailukohtia Huumolta (2019), joka tarkastelee grammien ja astemääritteiden yhteisesiintymiä. Erityisesti *lähellä*-grammia käsittelevä osuus (mt.: 14) vaikuttaa joiltakin osin rinnasteiselta esimerkin 107 *aivan ovelta* -ilmaisun kanssa – grammin *lähellä* merkitys hahmotetaan luonteeltaan liian epätäsmälliseksi, jotta astemääritteet *täysin* tai *tarkalleen* voivat määrittää sitä.

Tätä epätäsmällisyyttä voisi tämän tutkielman kontekstissa kuvata myös viittausalan laajuudella tai sen rajojen epätarkkuudella. *Aivan* (kuten myös *ihan* esimerkissä 106) rajaa kollokaattinsa viittausalan kiinni rajaan, mutta jättää viittausalaan vaihtelun mahdollisuutta. Ilmaus ei siis edellytä, että kyse on yksiselitteisesti sellaisesta tarkoitteesta, joka asettuu täsmälleen rajalle. Esimerkin ilmaus *se aika on aivan ovelta* väittääkin Jeesuksen toisen tulemisen tapahtuvan 'pian', ei välttämättä 'välittömästi'.

Rajan saavuttamatta jäämiseen liittyy aineistossa useita ilmauksia, joissa *aivan-* ja *ihan-*sanat esiintyvät negatiivisissa tai kielteisissä rakenteissa. Näissä tapauksissa astemäärite ei korosta ominaisuuden maksimaalisuutta tai rajan saavuttamista, vaan pikemminkin sitä, että kyseinen ominaisuus jää alle odotetun tason tai normin. Orpana (1988: 184) esittää, että kielteisyys aiheuttaa usein tulkinnan siirtymistä modaalisemmaksi eli lähemmäksi puhujan kommenttia. Käsittäökseni *aivan* ja *ihan* esiintyvät kielteisissä ilmauksissa kuitenkin usein approksimatiivisten astemääritteiden (*melkein*, *lähes*) kaltaisessa merkityksessä. Näissäkään ei

ole kyse määrittämisestä varsinaisesti tarkoitteen sisällä, vaan ennemminkin sen ulkopuolella.

Aineiston *aivan-* ja *ihan-*sanojen kollokaatit ovat monipuolisia:

108 Kun keität keiton älä keitä perunoita keitossa ihan kypsiksi vaan jätä ne puoli kypsiksi.

109 En tiedä, onko kyse siedätyshoidosta, mutta minua Karvala ei enää ärsytä ihan niin paljon kuin alussa viime kesänä. [57]

110 En ihan allekirjoita kantaasi omaishoitajan asemaan, paitsi jos muu sairaus ja helppo hoitaa. Alzheimer ei se helpoin sairaus hoitaa. [52]

111 Ei nyt ihan sikana mutta hyvät tulot kuitenkin.

112 Keinomykiön vaihto 20 vuoden päästä tai uudelleen ripustaminen eivät tokikaan ole aina aivan ongelmattomia.

113 Ei jumalauta, ei sulla todellakaan ihan kaikki piuhat ole paikoillaan.

114 Sinä et ole ihan terve.

115 Mutta kun olis niin ihana saada aamuisin varmemmin lämmin suihku: kovilla pakkasilla vesi on jo aamulla viileää ja talokaan ei aivan lämmin.. [16]

Esimerkeissä 108 ja 109 ilmaus *ei ihan* on lähellä merkitystä 'lähes', mutta ilmausten *ei ihan* ja *lähes* tarkastelunäkökulmat ovat vastakkaiset. Astemäärite *lähes* on luonteeltaan positiivinen ja se suhteutuu rajaan, joka jää niukasti saavuttamatta. *Ei ihan* taas korostaa oletetusta poikkeamista ja hahmottuu siksi luonteeltaan negatiiviseksi. Esimerkin 108 ilmaus *älä keitä perunoita keitossa ihan kypsiksi* tuo esiin, että oletetusta (perunoiden keittäminen täysin kypsiksi) poiketaan (vrt. *ei ihan kypsä* vs. *lähes kypsä*). Aineistossa moni näistä ilmauksista rakentuu vertailun varaan, kuten esimerkissä 109, jossa implikoidaan merkitystä 'lähes', mutta niin ikään vastakkaisesta tarkastelunäkökulmasta. Tällaiset kielto- tai kieltomuoitiset *aivan-* ja *ihan-*vertailurakenteet vaikuttavat olevan jokseenkin vakiintuneita, kuten myös niiden myönteiset vastineet.

Esimerkin 110 ilmaus *en ihan allekirjoita* on merkitykseltään näitä lähellä, vaikka kollokaattina onkin ei-skalaariseksi hahmotettava verbi. Tässä 'allekirjoittaminen' on toki luonteeltaan kuvainnollista, mutta käsittääkseni myös esimerkiksi sellaiset kuin *en ihan ehtinyt junaan* tai *hän ei aivan yllä voittoon* ovat mahdollisia. *Aivan* ja *ihan* korostavat, että odotettu asia ei *aivan* tapahtunut, mutta sen tapahtuminen oli lähellä. Esimerkissä havainnollistuu myös yllä esitetty ajatus siitä, onko kollokaatin skalaarisuus *aivan-* ja *ihan-*astemääritteille kaikissa tilanteissa välttämätöntä. Etenkin kielteisessä ilmauksessa *aivan* tai

ihan ennemminkin korostaa, että lähestytään kollokaatin viittausalaa, jolloin ilmauksen *en aivan allekirjoita* viittausala hahmottuu *allekirjoittamisen* varsinaisen viittausalan ulkopuolelle sen sijaan, että viittausala kaventuisi eli merkitys tarkentuisi tarkoitteen sisällä. Sama toki koskee myös astemääritteitä *melkein* ja *lähes*.

Esimerkeissä 111 ja 112 implikoidaan, että raja voi olla hieman kauempana. Niissä raja ei siis jää välttämättä saavuttamatta vain niukasti. Esimerkin 111 ilmauksessa *ei nyt ihan sikana* viitataan siihen, ettei määrä tai intensiteetti ole äärimmäinen, vaikka se voi silti olla varsin korkea. Tätä korostaa myös ilmausta seuraava *mutta*-alkuinen rinnasteinen sivulause. Vastaavasti esimerkin 112 ilmaus *eivät tokikaan ole aina aivan ongelmattomia* ilmaisee, että raja eli 'täysi ongelmattomuus' ei aina toteudu. Näissä tapauksissa *aivan* ja *ihan* viittaavat siihen, että tarkasteltava ominaisuus jää jossain määrin vaille toivottua huippua tai ideaalista tilannetta. Molemmilla esimerkeillä on myös selvä keskustelullinen tehtävä, ja niissä myönnytellään tai pehmitellään sanottua.

Esimerkit 113–115 ovat sävyiltään selvästi affektisia. Niissä *ei aivan kaikki piuhat*, *ei ihan terve* ja *ei aivan lämmin* saavat merkityksen 'ei lainkaan', ja raja hahmottuu hyvin kauas. Orpanan (1988) jaottelu syntagmaattisten suhteiden perusteella on tässä mielessä hankala. Näissä alisteinen määrittymssuhde on mielestäni selvästi mahdollinen: *aivan* määrittää sanaa *kaikki* (*piuhat*) ja *ihan* määrittää sanaa *terve*, mutta ne on merkityksensä vuoksi hankalampi ymmärtää astemääritteiksi, sillä ilmaukset ovat sävyiltään selvästi ironisia. Vaikuttaa siltä, että tällaisissa esimerkeissä kollokaatin skaala vaikuttaa esiintymän tulkintaan jonkin verran, ja avoimen skaalan ilmauksissa tällainen ironinen päinvastainen 'ei lainkaan' -tulkinta vaikuttaa luontevammalta kuin sulkeisen skaalan ilmauksissa. Kuitenkin esimerkissä 113 (*ei aivan kaikki piuhat*) *aivan*-sanan kollokaatti *kaikki* on yksiselitteisesti sulkeinen, joten tällaista ei voi pitää yleispätevänä sääntönä.

Kommenttiadverbitulkinta on näissä siis selvästi mahdollinen. On ongelmallista ajatella, että jaottelu kommenttiadverbeihin ja astemääritteisiin perustuisi pelkkään määrittymssuhteen luonteeseen, sillä nämä ylläolevat esimerkit eivät käsittääkseni eroa merkittäväällä tavalla muista astemääriteilmauksista, mutta niiden ei kuitenkaan voida ajatella määrittävän kollokaatin intensiteettiä skalaarisesti hahmotettuna. Toisaalta myöskään approksimatiiviset astemääritteet *lähes* ja *melkein* eivät määritä ominaisuuden sisäistä intensiteettiä, vaan niillä ilmaistaan, että jäädään hieman pääsanalan viittausalan ulkopuolelle. Ne sijoittuvat ennemminkin ulkoiselle asteikolle asteikkopartikkelien tapaan, mutta *melkein* ja *lähes*

kuitenkin selvästi määrittävät astetta. Sikäli voidaan ehkä kyseenalaistaa, onko määrittäyssuhteessa pakollista niinkään se, että adverbi määrittää kollokaattinsa nimenomaan sisäistä astetta, vai olisiko osa asteikkopartikkelimaisista ulkoiselle asteikolle asettuvista esiintymistä laskettavissa tällä tavoin astemääritteiksi tai ainakin niitä lähelle, varsinkin silloin, kun ilmaus ei ole varsinaisesti affektinen. Tällä perusteella voisi olla mahdollista, että jotkin ei-skalaarisetkin kollokaatit voivat saada astemääritteitä.

Skaalarisuuden termeillä ongelmallisiksi osoittautuvat esimerkiksi sellaiset kvantitatiivisesti hahmotettavat sulkeisen skaalan sanat kuin *vähän* ja *matala*. Molemmat näistä ovat selvästi skaalaltaan sulkeisia, sillä niiden kuvaama ominaisuus rajautuu nolnaan. Jostakin syystä *aivan vähän* ja *aivan matala* kuitenkin vaikuttavat hieman epätavallisilta useissa konteksteissa. Näitä luontevampi on *ihan vähän*, tosin *ihan matala* vaikuttaa myös *ihan*-sanalla ehkä hieman epäluontevalta, jos viitataan vain ominaisuuden asteeseen eikä esimerkiksi siihen, miten ominaisuus suhteutuu odotuksiin. Tällaiset sanat edustavat vähenevää tarkastelusuuntaa, ja niiden ilmaisemalla ominaisuudella on maksimiraja, joka on tässä kvantiteetin minimiraja (Huomo 2022: 98). Skaalan sulkeisuuskään ei siis oikein vaikuta riittävän ainoaksi kriteeriksi sille, milloin *aivan* ja *ihan* ovat käytössä luontevia.

Skaalan sijaan tätä voisi yrittää hahmottaa viittausalalla. Kuuluuko näiden sanojen viittausalalle enää sellainen tarkoite, jonka kvantiteetti on nolla? Onko siis täysin rahattomalla ihmisellä 'vähän' rahaa tai onko lammikko enää varsinaisesti 'matala', jos se on kuivunut, ja sen (veden) syvyys on nolla? Todennäköisesti ei. Myös Huomo (2022: 98) kuvaa *lyhyt*-adjektiivin avulla, että tällaisella vähenevän tarkastelusuunnan adjektiivilla sen kuvaama ominaisuus "lähestyy kvantitatiivista minimirajaa". Hänen mukaansa kvantitatiivisilla adjektiiveilla minimiraja on sellainen, joka on kullekin tarkoitteelle pienin mahdollinen raja – esimerkiksi ilmauksessa *aivan lyhyt juna* asetettu raja kuvaa lyhyintä mahdollista junaa – ei siis varsinaisesti nolaa.

Juuri tällaisille kvantitatiivisesti mitattavissa oleville sanoille vaikuttaa olevan tyypillistä, että ne kuvaavat ominaisuuden pientä määrää ilman, että ominaisuuden varsinainen raja-arvo sisältyy niiden viittausalaan. Tätä havainnollistavat hyvin adjektiivit *pimeä* ja *hiljainen*, jotka ovat toki luonteeltaan erityyppisiä, mutta kuvaavat kuitenkin konkreettisia, tietyllä tavalla mitattavissa olevia ominaisuuksia (valon määrää ja äänen voimakkuutta). Ulkona voi olla iltaisin 'pimeää', mutta myös täysin sakkipimeä huone, jossa ei ole valoa lainkaan, on 'pimeä'. *Hiljainen* kattaa sekä matalalla äänenvoimakkuudella tapahtuvan puheen että

'äänettömän'. Päinvastoin yllä olevat *matala* ja *vähän* sekä sellaiset adjektiivit kuin *kapea*, *kevyt* ja *lyhyt* vaativat, että niiden ilmaisema kvantiteetti ei ole nolla, vaikka ne sinänsä rajautuvatkin noltaan. Niiden ominaisuuden konkreettinen raja siis asettuu niiden viittausalan ulkopuolelle. Raja voi suhteutua joko odotukseen tai kyseiselle tarkoitteelle pienimpään mahdolliseen, mutta ei noltaan.

Tätä eroa voisi ehkä selittää sillä, että erityisesti *aivan* hakeutuu mielellään sellaisiin konteksteihin, joissa hahmotettu raja-arvo sisältyy kollokaatin viittausalaan. *Ihan*-sanalla tämä rajan sisältyminen viittausalalle ei vaikuta olevan aivan niin tarkkaa, vaan se voi esiintyä myös silloin, kun raja-arvo ei ole eksplisiittinen. Tällöin *ihan* hakeutuu kohti lähintä rajaa – joko skaalan hahmotettua sulkeista päätä tai sitten hahmotettua normia, kumpi onkaan lähempänä.

Erot tällaisten käyttöjen välillä ovat pieniä, ja toisaalta myös *aivan vähän* -tyyppisiä esiintymiä selvästi esiintyy. Voidaankin miettiä, onko kyse varsinaisista merkitysten eroista, kollokaattien vakiintumisen vaikutuksesta niiden käyttöympäristöihin vai kenties jopa yksilöllisistä murre-eroista siinä, kuinka luonteviksi tietyt kollokaatiot hahmotetaan. Mielestäni tällainen säännönmukaisuus vaikuttaa kuitenkin pitävän paikkaansa sen verran monessa tilanteessa, että tuntuu oudolta ajatella, että kyse olisi vain arbitraarisesti vakiintuneista kollokaatioista. Sitäkään vaihtoehtoa ei kuitenkaan voi poissulkea.

5.2 Milloin *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä kommenttia ilmaisemassa?

Edellä olen esitellyt *aivan*- ja *ihan*-sanojen esiintymistä astemäärityksen tehtävässä, ja tässä luvussa keskityn sanojen tehtäviin affektisuuden ilmauksina. Astemäärityksiksi luen sellaiset aineiston esiintymät, joissa *aivan*- tai *ihan*-sanaa seuraa jokin sellainen ilmaus, jolla voi ajatella olevan skalaarinen ulottuvuus ja jota siksi *aivan* tai *ihan* voi määrittää. Varsinaisiksi kommenttiadverbeiksi puolestaan käsitän lähinnä sellaiset esiintymät, joissa affektinen tulkinta on selvästi ensisijainen. Astemäärityksiin kuuluu myös sellaisia esiintymiä, jotka ilmentävät jollakin tapaa puhujan kommenttia, mutta joissa asteen määrittäminen on silti vahvasti läsnä. Tämä määrittely aiheuttaa sen, että esiintymä on tässä luokittelussa helpommin asteen määrittäjä kuin varsinainen kommenttiadverbi. Esittelen kuitenkin varsinaisten kommenttiadverbiesiintymien lisäksi myös sellaisia esiintymiä, joissa *aivan* ja *ihan* tuovat ilmaukseen jonkin neutraalista poikkeavan sävyn.

5.2.1 Heikosti skalaarinen kollokaatti ja kieliopilliset rajoitukset

Yksi astemääritteenä esiintymisen peruskriteereistä vaikuttaa olevan se, että kollokaatti on kontekstissaan edes kuvainnollisesti hahmotettuna skalaarinen. Tällä perusteella on mahdollista suoraan rajata kommenttiadverbeiksi esimerkiksi seuraavat esiintymät:

116 Ja löysin entisen esimiehen ketä kaipasin, käveli ihan kadulla vastaan :)

117 »Ei kyllä musta surma oli jumalanne rangaistus ihan teille uskoville siitä, että rupesitte riitelemään keskenänne ja tuhatluvun alkupuolella jakaanuitte kahteen keskenään tappelemaan kirkkokuntaan, ortodokseihin ja katolisiin.»

118 Kyllä oon ihan nainen ollut nelkyt vuotta. [38]

119 Niitä toki tapahtuu nykyäänkin aivan Luterilaisen kirkon piirissäkin.

Näissä esimerkeissä *ihan*-sanon kollokaatit eivät ole luonteeltaan skalaarisia. Esimerkin 116 ilmauksessa *käveli ihan kadulla vastaan* kyse on yllättävyyden tai satunnaisuuden korostamisesta. Esimerkin 117 kollokaatti *te uskovat* on yksiselitteisesti rajattu joukko. Myöskään esimerkin 118 ilmauksessa *kyllä oon ihan nainen ollut nelkyt vuotta* ei ole kyse siitä, että 'naiseutta' voitaisiin hahmottaa asteittain, vaan ilmaus toimii kontekstissaan ironisena kommenttina, mutta kirjaimellisesti se on affektinen vahvistus puhujan vakuuttuneisuudelle. Esimerkin 119 ilmaus *aivan luterilaisen kirkon piirissäkin* on tässä kontekstissa hahmotettava ei-skalaariseksi. On selvää, ettei tässä ole kyse kirkon 'luterilaisuuden' asteesta, vaan *aivan* yhdistyy adpositiolausekkeeseen, jossa *piirissäkin* on luonteeltaan ei-skalaarinen. Sellainen ilmaus kuin *aivan luterilaisen kirkon lähellä* voisi taas olla mahdollinen, koska *lähellä* on luonteeltaan skalaarinen.

Tällaisissa tapauksissa syntaktinen ympäristö ei tarjoa sellaista määritettävää ominaisuutta tai muuta tarkoitetta, jota *aivan* tai *ihan* voisi rajata. Siksi *ihan* tai *aivan* näyttäytyy näissä ennen kaikkea puhujan kommenttina, jolla ilmaistaan asennetta. Tällaisen yksiselitteisesti ei-skalaarisen kollokaatin esiintyminen *aivan*- ja *ihan*-sanojen yhteydessä on aineiston perusteella hyvin harvinaista. Näiden lisäksi esiintyy myös heikosti skalaarisia ilmauksia, kuten esimerkiksi seuraavat:

120 Mallu loppui katukaupasta ja minäkin jouduin siirtymään Klonkthippiin aivan taloussyistä.

121 Ehkä tuossa on vielä kehiteltävää, mutta EU-veronmaksajien holding yhtiö voisi näyttää traditionaalisille instituutioille närhenmunat –ja kaikki ihan virtuaalirahan maailmassa.

Vaikka esimerkkien 120 ja 121 ero luvussa 5.1.2 esiteltäisiin skalaarisuudeltaan kyseenalaisiin esimerkkeihin on suhteellisen pieni, on yllä olevissa esiintymissä kuitenkin selkeämmin kyse kommentin ilmaisemisesta. Esimerkin 120 ilmauksen *aivan taloussyistä* voi ajatella korostavan sitä, että kirjoittaja on siirtynyt eri tupakkamerkkiin 'nimenomaan', 'pelkästään' tai 'juuri' *taloussyistä* (vrt. *täysin taloussyistä*, joka on kontekstissa kenties hieman epäluonteva).

Esimerkin 121 *ihan virtuaalirahan maailmassa* -ilmauksessa adverbi *ihan* korostaa koko tilanteen luonnetta ja sävyttää sanottua. Kirjoittaja ihmettelee viestissään nykyistä verotusjärjestelmää katsomansa TV-dokumentin pohjalta. Kirjoittaja esittää siihen oman ratkaisunsa ja ilmaisee, että ratkaisu ongelmaan olisi todellisuudessa yksinkertainen. *Ihan*-sanan tehtävä on tuoda esiin puhujan asenne – tässä kontekstissa nykyisen systeemin järjettömyyden hämmästeleminen. Kollokaatin heikon skalaarisuuden vuoksi *ihan*-sanan toimiminen astemääritteenä ei ole tässä vaihtoehto. Kommenttiadverbin ja asteikkopartikkelin välinen suhde on kuitenkin mielenkiintoinen, sillä vaikka on selvää, että *ihan* esiintyy affektisuuden ilmauksena, voisi sen ajatella olevan samanaikaisesti myös asteikkopartikkeli. Toisinaan astemääritteenä toimimisen voivat estää syntaktiset seikat. Esimerkiksi seuraavan esimerkin komparaatiomuodossa oleva kollokaatti on luokiteltava kommenttiadverbiksi:

122 Kirjoitin edellisessä jutussa Saddam Husseinin pojista ja heidän hirmuteoistaan joten ihan varmemmaksi vakuudeksi liitän linkin josta voitte käydä lukemassa tuon hirmuhallitsijan pojan edesottamuksista.

Esimerkin 122 kaltaiset komparaatiomuotoiset kollokaatit ovat mahdottomia *aivan*- ja *ihan*-astemääritteiden lisäksi myös astemääritteille yleisesti. Komparaatiomuotoja ei voi määrittää intensiteettimääritteillä, vaan ne vaativat määritteekseen kvanttoria. (VISK § 633.)

5.2.2 Sanajärjestys ja paino

Aineistossa on hyvin vähän esiintymiä, joissa *aivan*- ja *ihan*-sanojen toimiminen kommenttiadverbina on yllä kuvatun kaltaisista rajoituksista johtuen ainoa mahdollinen tulkinta.

Kommenttiadverbitulkintaan voidaan kuitenkin päätyä muistakin syistä, joista ehkä selkeimmin havaittavissa on poikkeava sanajärjestys. Kuten luvussa 2.3 esitin, VISK:n (§ 828) mukaan *ihan* ei sävyartikkelina toimiessaan liity sitä seuraavaan sanaan tai

lausekkeeseen, vaan voi esiintyä missä tahansa kohdassa lausumaa. Vaikka VISK käsittää *sävyartikkeli*-käsitteen suppeammaksi kuin tässä tutkielmassa käyttämäni termi *kommenttiadverbi*, on tavanomaisesta poikkeava sanajärjestys selkeä ilmaisin sille, että kyseessä on kommentin ilmaisu. Tällainen poikkeava sanajärjestys on esimerkiksi seuraavissa:

123 Jos lisälyönnit häiritsevät, eikä varsinaista sydämestä johtuvaa syytä niille ole löytynyt, kannattaa kokeilla kahvinjuonnin poisjättämistä ja satsata kunnon yöuniin, monia auttavat jo ihan nämä kotikonstit.

124 Hotelli itsessään ei ihan ole niin hyvä, mitä kuvissa näyttää, mutta kyllä on hintansa veroinen.

125 Puurot ja vellit ihan taas vähän sekaisin... miten kehtaat valittaa vanhusten oloista kun Australiassa on kenguruita? Tällä yritän sanoa, pysy asiassa.

Esimerkissä 123 poikkeavaa on sanajärjestyksen lisäksi *kotikonstit*-sanana kyseenalainen skalaarisuus. Mikäli sanajärjestys olisi *nämä ihan kotikonstit*, olisi ilmaus mahdollista ajatella jollakin tapaa astetta määrittäväksi, kuten skalaarisuudeltaan kyseenalaiset esimerkit luvussa 5.1.2. Esimerkissä 123 *ihan* saa merkityksekseen 'vain' tai 'pelkkä', ja sen voisikin siten ajatella toimivan ilmauksessa asteikkopartikkelina. *Ihan* suhteuttaa *nämä kotikonstit* eräänlaiselle helppouden tai yksinkertaisuuden asteikolle, jolla virkkeessä edellä kuvatut kotikonstit kuten kahvinjuonnin poisjättäminen ovat asteikon alapäässä.

Erityisesti esimerkit 124 ja 125 havainnollistavat sanajärjestyksen merkitystä, sillä mikäli sanajärjestys olisi näissä *ei ole ihan niin hyvä* ja *taas ihan vähän sekaisin*, olisi astemääritetulkinta mahdollinen – esimerkissä 125 jopa ensisijainen. Esimerkin 124 ilmaus on osa keskustelua, jossa keskustelun aloittaja kyselee kokemuksia erästä hotellista Kanariansaarilla. Kommentin kirjoittaja kertoo omista matkakokemuksistaan vierailtuaan kyseisessä hotellissa. Ilmaus *ei ihan ole niin hyvä* voidaan tulkita myönnitteleväksi tai pehmentäväksi arvioksi hotellista. Myös päälauseen jälkeen tuleva *mutta*-alkuinen rinnastuslause vahvistaa tätä tulkintaa, sillä se antaa ymmärtää, että hotelli ei ollut täysin odotusten mukainen, mutta siitä huolimatta se oli hintansa arvoinen.

Esimerkissä 125 affekti näkyy vahvemmin. Esimerkki sijoittuu kasvissyöntiaiheiseen keskusteluun, jossa väitellään kiivaasti. Toinen keskustelija implikoi viestissään, ettei eläinten oikeuksiin liittyvä keskustelu ole olennaista ja tuo keskusteluun vanhustenhoidon huonon tilanteen. Esimerkin kirjoittaja ilmaisee tuohtumuksensa siitä, että keskustelu on yritetty kääntää pois aiheesta. *Puurot ja vellit ihan taas vähän sekaisin* on sarkastinen ilmaus, jossa

tuodaan esiin toisen keskustelijan argumentointivirhe. *Ihan* on tässä selvästi ymmärrettävä puhujan kommentiksi, etenkin, kun *ihan* esiintyy *taas*-sanana edellä.

Epäselvän ilmauksen tulkinta joko kommenttiadverbiksi tai astemääritteeksi riippuu monista tekijöistä, joista kenties selkeimpänä on painotus. Jo Ahlman (1933: 159) on esittänyt, että modaaliset adverbit ovat painottomampia kuin intensiteettiadverbit. Orpana (1988: 183–184) esittää, että *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä kommenttiadverbeina myös silloin, kun ne periaatteessa määrittävät astetta, mikäli ne ovat painottomina. Hänen mukaansa ilmausten yksiselitteinen tulkinta onkin toisinaan mahdollista ainoastaan painotusta tarkastelemalla (Orpana 1988: 186).

Koska kirjoitetussa kielessä painotuksen toteutumista ei ymmärrettävistä syistä voi tutkia, tässä tutkimuksessa on esiintymiä, joita on mahdotonta tulkita kuuluvaksi kumpaankaan luokkaan. Usein tulkinta jääkin avoimeksi. Toisaalta painotusta pystyy joskus ainakin osittain päättämään kontekstista intuitiivisesti. Intuitiivisesti havaittua painotusta on hyödyntänyt väitöskirjassaan esimerkiksi Maria Vilkuna (1989). Mielestäni painotus ei vaikuta aina olevan ratkaiseva tekijä siinä, kummanlaisessa käytössä *aivan* tai *ihan* esiintyy. Havainnollistan painotusta seuraavien esimerkkien avulla:

126 Onko teillä ihan OMIA mielipiteitä, ettei tarvitse päätään ohjelmoida MUIDEN mielipiteillä? Kun nuo "muut" ovat navetassa. On meinaan muoti-ilmiö ympäri suomen haukkua ja tuomita toista päästään sairaaksi!

127 Kyllä noilla ominaisuuksilla ja edellytyksillä myyjä tienaa varmasti ihan mukavasti

128 Konttoriteknikassa toimii lähinnä itsepalvelu, mutta jos ihan auttavaa & palvelevaa myyjää kaippaa niin se onkin toinen juttu. [49]

129 Ai - no kiva kun kerroit. Minä kun jo luulin, että ihan tavallinen ponzi-binääri-pyramidi... Mutta nyt siis asia selvisi, kun näin kerran sanoit, kiitosta vain. Heh heh! [12]

130 Minulta otettiin pinseteillä, ihan vaan kuiviltaan, lähti kokkareina, ei tuntunut miltään.

Esimerkissä 126 painotus on tehty näkyväksi suuraakkosten avulla, ja on selvää, että kyseessä on puhujan kommentti. Keskustelu on kokonaisuudessaan sekava, mutta kyse on väittelystä, jonka ohessa keskustelun aiheena olevaa henkilöä haukutaan mielisairaaksi. Esimerkin kirjoittaja ilmaisee affektisesti, että muiden tulisi ajatella omilla aivoillaan.

Esimerkin 127 ilmaus *tienaa varmasti ihan mukavasti* voidaan periaatteessa tulkita kahdella tavalla. Yhtäältä *ihan* voi määrittää kollokaattinsa *mukavasti* astetta ja viitata siihen, että myyjä tienaa jossakin määrin mukavasti – tässä *mukavasti* viittaa todennäköisesti 'riittävyteen'. Sen voisi myös ajatella toimivan vähättelevänä ilmauksena, jolloin se tarkoittaisi, että palkka on 'suhteellisen hyvä'. Toisaalta ilmaus voi toimia affektisena kommenttina, jossa painotus on sanalla *mukavasti* ja *ihan* on painoton. Tällöin kyse on enemmän puhujan suhtautumisen ilmaisusta kuin asteen määrittämisestä. Mielestäni kontekstin perusteella luontevampi vaihtoehto on, että paino on sanalla *mukavasti*. Näin ollen *ihan* näyttäytyy enemmän kommenttiadverbina.

Esimerkin 128 leksikaalistumattomat partisiipit *auttava* ja *palveleva* eivät ole tässä kontekstissa varsinaisesti skalaarisia, mikä jo itsessään aiheuttaa sen, että niitä edeltävä *ihan* on käsitettävä enemmän kommenttiadverbiksi. Tässä on mahdollista hahmottaa intuitiivisesti painotusta, joka on selkeämmin kollokaatilla *ihan*-sanalla ollessa painoton. Myös monissa aiemmissa luvuissa esitetyissä esimerkeissä jakoa pystyy summittaisesti päättämään intuitiivisesti hahmotetun painotuksen perusteella.

Esimerkki 129 on sävyiltään vahvasti ironinen. Keskustelun aiheena on kryptovaluutta, jonka esimerkin kirjoittaja ajattelee olevan huijaus. Esimerkillä asetetaan toinen keskustelija pilkan kohteeksi. Tässäkin painotusta ei ole selkeästi ilmaistu, ja mielestäni kumpi tahansa tulkinta on mahdollinen. Mikäli painotus on sanalla *tavallinen*, on esiintymä tulkittava kommenttiadverbiksi, ja jos painotus on sanalla *ihan*, on kyse asteen määrittämisestä.

Esimerkissä 130 havainnollistuu se, että joskus painotuskaan ei vaikuta tekevän määrittämissuhteita selkeäksi. Ilmauksessa *ihan vaan kuiviltaan* painotus hahmottuu mielestäni enemmän *ihan*-sanalle, vaikka kollokaatin skalaarisuus on kyseenalainen. Mikäli *aivan-* tai *ihan*-sanalla painottomuutta pidetään merkinä kommenttiadverbitulkinna, olisi tässä ilmauksessa *ihan* ajateltava astemääritteeksi. Tästä ei kuitenkaan vaikuta olevan kyse. Toisaalta ilmaus ei vaikuta perinteiseltä kommenttiadverbiltäkään, vaan *ihan vaan* -tyyppiset ilmaukset vaikuttavat olevan tästä jaottelusta erillisiä, jokseenkin kiteytyneitä ilmauksia (tällaisista rakenteista lisää luvussa 5.3).

5.2.3 Affektisuus, modaalisuus ja fokus

Edellisen kaltaisissa esiintymissä on erotettava toisistaan *ihan-* tai *aivan-*adverbin merkitys ja koko ilmauksen merkitys. Vaikka koko ilmauksen sävy olisi hyvin vahvasti affektisuutta tai modaalisuutta ilmentävä, voi *aivan* tai *ihan* esiintyä siinä silti puhtaasti astetta määrittämässä. Kuten mainittu, Orpanan (1988: 180–181) mukaan erotteleva kriteeri on ensisijaisesti syntagmaattinen suhde, jossa oleellista on se, määrittääkö adverbi kollokaattinsa sisäistä ominaisuutta vai suhteuttaako se kollokaattinsa ominaisuuden ulkoiselle asteikolle. Sisäisen ja ulkoisen asteikon tai skaalan välinen suhde on ylipäätään hyvin mielenkiintoinen. Orpana (mt. 181) luokittelee kommenttiadverbeiksi kaikki sellaiset tapaukset, joissa *aivan* tai *ihan* eivät määritä kollokaattinsa sisäistä ominaisuutta. Toisaalta olisi yksinkertaista luokitella kaikki ulkoiselle asteikolle asettuvat esiintymät kommenttiadverbeiksi, mutta toisaalta on huomioitava, etteivät ne aina ole luonteeltaan affektisia. Ulkoiselle asteikolle asettuvat asteikkopartikkelimaiset esiintymät sijoittuvat tässä kahtiajaossa varmaankin jonnekin astemääritteiden ja kommenttiadverbien väliin, sillä niillä voi olla piirteitä kummastakin kategoriasta.

On huomattava, että lause *tai* virke voi kokonaisuudessaan toimia keskustelullisena affektisia piirteitä sisältävänä elementtinä. Etenkin monitulkintaisissa ilmauksissa kontekstin sävyä, affektia, modaalisuutta tai erityistä fokusta ilmentävät erityiset kielelliset elementit muuttavat koko ilmauksen tulkintaa helposti kommenttiadverbin suuntaan silloinkin, kun kollokaatti muuten sallisi astemääritetulkinnan.

Aineiston perusteella tällaisia elementtejä ovat VISK:n termein pääasiassa sävypartikkelit, fokuspartikkelit ja lausumapartikkelit. Nämä luokat ovat osin päällekkäisiä, ja niihin kuuluu sellaisia partikkeleja kuin *-han*, *no*, *siis*, *juuri*, *jo*, *edes*, *ainakin*, *kyllä* ja *vain* ~ *vaan*. Niiden avulla voidaan ilmaista esimerkiksi jonkin asian yllättävyyttä tai uskottavuutta, korostaa poikkeuksellisuutta tai ilmaista puhujan suhtautumista aiheeseen. Niillä voidaan myös kiinnittää huomio tiettyyn kohtaan lausetta. Myös huutomerkit, kolme pistettä ja suuraakkoset voivat toimia kommenttia ilmentämässä.

Aineistossa tällaisia elementtejä sisältävät esimerkiksi seuraavat:

131 No eikö se ole koko roskis aivan kauheessa sotkussa tollasen jälkeen. [78]

132 Ainakaan tämä yksilö ei anna pienintäkään syytä niihin ennakkoluuloihin.
Siis tähän on aivan ihana koira.

133 Ja kyllä sullakin näyttää riittävän tuota joutoaikaa aivan jonninjoutaviin spekulatioihin, joista ei kyllä ole hyötyä kenellekään... :D

134 Kyllä aivan maatiainenkin puhtaan ja likaisen erottaa, alalla olevasta puhumattakaan.

135 Näinköhän tulee ihan äkkiä lainvoimaista päätöstä tähänkään.

136 Eli ihan aluks nää kommentit saa mut RAIVOSTUMAAN !!

Esimerkin 131 ilmauksella *aivan kauheessa sotkussa* sekä astemäärite- että kommenttiadverbitulkinnat ovat mahdollisia. Lauseen kysyvä sävy sekä lauseen alussa esiintyvä epäilevyyttä osoittava partikkeli *no* (ks. VISK § 1215) ohjaavat tulkintaa varaukselliseksi. Vaikka kollokaattina on sulkeisen skaalan adjektiivi *kauhea*, jonka kanssa *aivan* voisi määrittää intensiteettiä (vrt. 'maksimaalisen kauheassa sotkussa'), painottuu 'kauhean sotkun' poikkeuksellisuus. Intuitiivisesti tulkitsisin myös painon olevan enemmän *kauheessa*-sanalla. Tällaisessa kontekstissa *aivan* näyttäytyy enemmän puhujan kommenttina kuin varsinaisena astemääritteenä, vaikka astemääritetulkinta on mahdollinen.

Esimerkin 132 ilmauksessa *aivan ihana koira* kyse on selvemmin astetta määrittävästä käytöstä. Esimerkissä on useita elementtejä, jotka tuovat esiin puhujan varmuutta ja vakuuttelua: sävyartikkelien *siis* ja *-han* lisäksi kollokaattina on sulkeisen skaalan adjektiivi *ihana*. *Aivan* vaikuttaa korostavan 'ihanuuden' astetta, että kyseessä on 'erityisen ihana yksilö', ei sitä, että 'ihanuus' on itsessään poikkeuksellista. Myös paino vaikuttaisi intuitiivisesti ajateltuna olevan *aivan*-sanalla.

Kuten luvussa 5.1.2 esittelin, tällaisten äärimmäisyyttä ilmaisevien esiintymien astemääritetulkinnan mahdollisuutta on kyseenalaistettu, sillä niissä on aina kyse eräänlaisesta poikkeavuudesta. Esimerkkien 131 ja 132 välinen ero kuitenkin kiteytyy siihen, onko ominaisuuden aste poikkeuksellinen (132), vai onko ominaisuus itsessään poikkeuksellista kontekstissa (131).

Esimerkissä 133 ilmaus *aivan jonninjoutaviin spekulatioihin* voidaan tulkita joko astetta määrittäväksi ('täysin' ~ 'maksimaalisen' *jonninjoutaviin spekulatioihin*) tai puhujan kommenttia ilmentäväksi. Kommenttiadverbina *aivan* toisi esiin *jonninjoutavien spekulatioiden* järjettömyyden, asettaen samalla toisen kirjoittajan pilkan kohteeksi. Affektisten sananvalintojen ja fokuspartikkelin *-kin* lisäksi ilmauksen tulkintaa ohjaa *kyllä*-partikkeli, joka tässä kontekstissa häivyttää mahdollista epäilyä ja vahvistaa sanottua (ks.

VISK § 1609). Myös lausuman loppuun lisätyt kolme pistettä ja nauruhymiö (:D) vahvistavat affektia. Tässä tapauksessa *aivan* hahmottuu mielestäni vahvemmin puhujan kommentiksi.

Esimerkin 134 ilmaus *aivan maatiainenkin* on mielestäni ennemmin puhujan kommenttia ilmentävä. Keskustelussa arvostellaan tietyn paikallisen ruokakaupan siisteyttä. Esimerkki on vastaus toiselle keskustelijalle, joka kertoo, että kaupan siisteydestä taitaa huolehtia itse kauppias, joka on alan ammattilainen. Nimimerkillä *siistijä* esiintyvä kirjoittaja ilmaisee, että siisteyden puute on niin räikeää, että sen huomaa 'jopa' *maatiainen*. Maatiainen toimii siis eräänlaisena ääritapauksena. Itsestäänselvyyttä korostaa myös loppuun lisätty *alalla olevasta puhumattakaan*, joka vahvistaa puhujan argumentaatiota. Lausuman alkuun sijoittuva *kyllä*-partikkeli toimii vakuuttelun ja varmuuden ilmaisijana, ja *-kin* liitepartikkeli korostaa merkitystä 'jopa' (ks. VISK § 1609, § 842).

Esimerkin 135 ilmaus *Näinköhän tulee ihan äkkiä lainvoimaista päätöstä tähänkään* on sävyllään selvästi epäilevä ja kirjoittajan skeptisyyttä osoittava ('pätöstä tuskin tulee kovin nopeasti'). Tätä vahvistavat paitsi liitepartikkelit, myös lausuman alkuun sijoitettu leksikaalistunut muoto *näinköhän*, jota käytetään retorisenä kysymyksenä (VISK § 1705). Myös partitiiviobjekti ilmentää kielteisyyttä, vaikka varsinaista kieltoverbiä ei lauseessa olekaan (VISK § 1623). *Ihan äkkiä* -ilmauksessa paino vaikuttaa intuitiivisesti ajateltuna olevan *ihan*-sanalla, mikä viittaisi siihen, että kyse on asteen määrittämisestä. Toisaalta ilmauksessa on vahva ironinen sävy, joka kääntää ilmauksen (*ei*) *ihan äkkiä* päinvastaiseksi, 'ei lainkaan äkkiä'.

Esimerkki 136 on kokonaisuudessaan vahvasti affektinen. Tätä korostavat etenkin sanan *raivostumaan* kirjoitusasu suuraakkosin sekä lausuman loppuun sijoitetut huutomerkki. Lausuman alussa oleva lausumapartikkelin *eli* sisältävä kokonaisuudeksi hahmottuva *eli ihan aluks* esiintyy keskustelun rakennetta jäsentävänä elementtinä. *Ihan*-sanana pohjimmainen tehtävä on kuitenkin määrittää sanan *aluksi* intensiteettiä.

Aineistossa yleisiä ovat myös partikkelit *vain* ~ *vaan*. Ne esiintyvät usein *ihan*-sanana kollokaattina: luvussa 2.3 esitetyn taulukon 1 (s. 26) mukaan *vain* ja *vaan* ovat *ihan*-sanana kollokaateista yleisimpien joukossa. Mielenkiintoista on sekin, ettei näitä muotoja ei aineistossa esiinny *aivan*-sanana yhteydessä lainkaan.

Ison suomen kieliopin mukaan kummallakin sanalla on monikäyttöisyyttä. Eksklusiivinen fokuspartikkeli *vain* saa merkitykseksen 'ei mikään muu kuin' tai 'ainoastaan' (VISK § 828,

§ 844). *Vaan* taas on korrektiivisen suhteen konjunktio, jota käytetään sellaisissa ilmauksissa kuin *en minä vaan hän* (VISK § 1105). Erityisesti arkisessa kielenkäytössä *vaan*-sanaa käytetään myös yleiskielisen *vain*-sanana vastineena. Ne tarkoittavat samaa myös toimiessaan sävyartikkelina, jolloin ne tuovat ilmaukseen jollakin tapaa vähättelevän sävyn (VISK § 828), kuten seuraavissa esimerkeissä:

137 Ei kannata hoitaa oireita lääkityksellä, jotka poistuvat ihan vain hengittämällä puhdasta sisäilmaa.

138 Nonih. Laitetaas nyt rehellistä vastausta sit. Ei kyl AP-trollille, vaan ihan vaan yleisesti ajatellen.

139 Ymmärrän, että naisella on se biologinen kello ja sillee, mutta ihan neuvona vaan, että mies on helpompi saada vihille ennen kun niitä lapsia siunaantuu.

VISK:n mukaan sävyartikkelia *vain* ~ *vaan* käytetään yleisimmin erilaisissa ehdotuksissa, kehotuksissa ja pyynnöissä sekä niitä perusteltaessa (VISK § 828). Tällaisista käytöistä on kyse kaikissa aineiston *ihan vain*- ja *ihan vaan* -esiintymissä. On selvää, että yllä olevissa esiintymissä ei voi olla kyse *ihan*-sanana intensifioivasta käytöstä. *Ihan vain* ~ *vaan* -rakenne vaikuttaa jokseenkin kiteytyneeltä, ja voisikin ajatella, että se määrittää lauseen sävyä kokonaisuutena.

Esimerkki 137 on pitkän, perusteluja täynnä olevan viestin viimeinen virke, jonka avulla kirjoittaja painottaa ja tiivistää kantaansa. Se sijoittuu keskusteluun, jossa keskustellaan homealtistuksen aiheuttamista oireista ja niiden hoidosta. Ilmaus *ihan vain* kiinnittää erityisen huomion kirjoittajan ehdottaman ratkaisun yksinkertaisuuteen ja eräänlaiseen itsestäänselvyyteen – kirjoittaja argumentoi, ettei ole mitään järkeä lähteä lääkitsemään oireita, kun yhtä hyvin voisi poistaa niiden aiheuttajan, jolloin ongelma ratkeaisi itsestään.

Esimerkissä 138 *vaan* esiintyy kahdessa eri merkityksessä, ensin korrektiivisen suhteen konjunktiona ja sitten sävyartikkelina. Kirjoittaja nimittää AP:tä eli 'alkuperäistä postaja' internet-trolliksi, ja ilmauksellaan *ihan vaan yleisesti ajatellen* kirjoittaja perustelee päätöstään osallistua keskusteluun siitä huolimatta, että hän ei usko keskustelun aloittajan kysyvän kysymystään tosissaan. Tässä sävy on selvästi vähättelevä.

Esimerkki 139 poikkeaa aiemmista sanajärjestykseltään, mutta sekin ilmentää *ihan vaan* -rakennetta. Ilmaus *ihan neuvona vaan* saa ennemminkin myönnyttävän sävyn. Kirjoittaja pyrkii pehmentämään mahdollisesti tylyksi tulkittavaa ilmaisuaan *ihan vaan* -ilmaisulla, joka tuo viestiin myönnyttävämmän, varovaisen sävyn.

Vaikuttaa siltä, että affektia, modaalisuutta ja fokusta ilmentävät elementit kertautuvat helposti – monissa aineiston esiintymässä on useita tällaisia elementtejä. *Ihan* ja *aivan* esiintyvät usein sävyltään neutraalista poikkeavissa ilmauksissa, mutta aina nämä sanat eivät kuitenkaan ilmennä kommenttia.

5.3 Rajatapaukset ja tulkinnan ongelmallisuus

Aivan- ja *ihan*-sanojen käytön analysoiminen astemääritteinä ja kommenttiadverbeina osoittaa, että näiden kahden kategorian välinen rajanveto on usein monimutkaista. Käytännössä tämä voidaan kuitenkin nähdä varsinaisen jaon sijaan tulkintojen jatkumona, mikä onkin yksi keskeisistä tulkinnan ongelmista. Tulkinnaltaan epäselviä ilmauksia on esitelty myös luvuissa 5.1 ja 5.2, mutta tässä luvussa keskityn erityisen ongelmallisiin esiintymiin sekä kertaamaan tulkintojen keskeisimmät ongelmakysymykset.

Kuten todettu, astemääritteen ja kommenttiadverbin välisessä suhteessa keskeisenä luokittelukriteerinä toimii määrittysuhde eli se, määrittääkö *aivan* tai *ihan* kollokaattinsa kuvaaman ominaisuuden astetta vai suhteuttaako se kollokaatin ulkoiselle asteikolle. Joskus nämä tulkinnat hahmottuvat niin lähelle toisiaan, ettei ole selvää, kummassa tarkoituksessa *aivan* tai *ihan* esiintyy. Aineistossa tätä monitulkintaisuutta kuvaavat esimerkiksi seuraavat:

140 Meillä on ollut ihan vesikelit nyt joulun asti. Harvoin käynyt nollassa.
Mitään mieltä kuluttaa asfalttia nastoilla.

141 Todella hieno kontrasti - puhdas valkoinen lumi ja siinä kirkkaankeltaisia koiran kusiläikkiä viiden metrin välein. Olipa parit oikein tortutkin siinä ihan keskellä kävelytieta. [35]

142 Perusterveydenhuollon päivystykseen tullaan ilman lähetettä. Ensiapu Acutassa hoidetaan ne äkillisesti loukkaantuneet ja sairastuneet potilaat, joita ei voida hoitaa terveysasemilla. Silmätulehdus on ihan terveysasemakeissi. [40]

Esimerkin 140 sisältämä viesti on osa pitkäkööä *60 plus* -kategoriaan sijoittuvaa keskustelua, jossa valitetaan talven pimeydestä ja rahanmenosta. Eräs keskustelija mainitsee joulukuun lopulle ajoittuvassa viestissään talvirenkaiden vaihdon ja huokaa senkin olevan kovin kallista. Tähän vastauksena toinen keskustelija puolestaan ihmettelee, miksi kirjoittajalla ei ole joulukuun lopulla jo talvirenkaita, onhan se lain mukaan pakollista. Esimerkin kirjoittaja liittyy keskusteluun ja kyseenalaistaa talvirenkaiden järkevyyden silloin, kun ei ole pakkasta.

Ei ole selvää, mitä kirjoittaja tarkoittaa ilmauksellaan *ihan vesikelit*. Yhtäältä kirjoittaja saattaa käyttää *ihan*-sanaa astemäärityksenä, jolloin *ihan vesikelit* tarkoittavat 'täysin vesikelejä', siis sellaisia kelejä, jotka ovat vahvasti 'vetisiä', eivät esimerkiksi sellaisia märkiä mutta jäisiä ja liukkaita kelejä, joita myös voidaan ehkä *vesikeleiksi* kutsua. Toisaalta kyseessä voi yhtä hyvin olla puhujan kommentti, jolla kirjoittaja pyrkii perustelemaan kantaansa vahvemmin – ettei ole mitään järkeä vaihtaa nastarenkaita autoon pelkästään vuodenajan perusteella, jos ei ole edes pakkasta. Kommenttina *ihan* suhteuttaa *vesikelit* asteikolle, joka ilmaisee säätilojen tai *kelien* poikkeavuutta. Tämä esimerkki kuvaa myös painotuksen tutkimisen vaikeutta kirjoitetussa aineistossa, sillä käsittääkseni paino saattaa tässä olla kummalla tahansa sanoista. On mahdollista, että puheaineistossa tällainen ero olisi painotuksen avulla havaittavissa.

Esimerkin 141 kirjoittaja on tuhtunut koiranomistajien ”siisteystapakasvatuksesta”, kuten kirjoittaja viestissään ilmaisee. Epäselvää on, viitataan ilmauksella *ihan keskellä kävelytiellä* siihen, että koiran jätökset ovat 'täysin' keskellä kävelytiellä vai siihen, että puhuja haluaa korostaa tapahtuman järjettömyyttä. Kommenttitulkinta vaikuttaa kontekstin perusteella intuitiivisemmalta, mutta on myös mahdollista, että puhuja ilmaisee, että jätösten sijainti on kirjaimellisesti kävelytien keskellä. Viestin sävy on vahvasti ironinen, ja ironiassa on tyyppillistä tämänkaltainen retorinen liioittelu.

Esimerkissä 142 esiintyvä *ihan terveysasemakeissi* vaikuttaa ensisijaisesti kommenttiadverbilta, mutta saa avoimen skaalan astemäärityksiä esiintymille yleisen vähättelevän tulkinnan 'ihan vain' (partikkelista *vain* ~ *vaan* ks. 5.2.3). Kirjoittaja näyttää ottavan kantaa tilanteeseen ja esittää, että kyseessä ei ole välitöntä ensiapua vaativa asia. *Ihan* suhteuttaa tarkoitteen ulkoiselle asteikolle ja ilmaisee, että silmätulehdus on luonteeltaan arkinen ja rutiininomainen vaiva, joka hoituu perusterveydenhuollossa ilman erityisiä toimenpiteitä. Tässä vähättelevä tulkinta hahmottuu edeltävän virkkeen perusteella, ja *ihan terveysasemakeissi* voisi olla toisessa kontekstissa tulkinnaltaan positiivinen 'todellakin' – tällainen tulkinta on mahdollinen esimerkiksi mietittäessä sitä, täytyykö vaivan takia lähteä terveysasemalle vai riittääkö kotihoito. Jopa tietynlainen astemääritystulkinta lienee mahdollinen, mikäli *terveysasemakeissi* ajatellaan kuvainnollisena prototyyppinä, jolloin terveysongelmat asettuvat *terveysasemakeissin* viittausalalle vahvemmin tai heikommin: pitkittynyt päänsärky on 'melkein' tai 'jokseenkin' *terveysasemakeissi*, silmätulehdus on 'ihan' tai 'täysin' *terveysasemakeissi*, sydänkohtaus (tai toisaalta paperihaava) ei ole

terveysasemakeissi lainkaan. Vaikka tällaisia on mielenkiintoista pohtia, on hyvä huomata, ettei tämä ero ole välttämättä merkityksellinen käytännössä, sillä ilmauksen varsinainen (vähättelevä) merkitys hahmottuu kontekstista. Tässä mennään aika syvälle merkityksiin, ja selvästi yksinkertaisin vaihtoehto on tulkita ilmaus kommenttiadverbiksi.

Joskus tulkinnan epäselvyys johtuu kahdesta vaihtoehtoisesta tulkinnasta, mutta toisinaan ne vaikuttavat päällekkäisiltä. Tällainen rajanvedollinen ongelma liittyy sellaisiin astemääriteesiintymiin, joissa on samanaikaisesti kuitenkin havaittavissa neutraalista poikkeava sävy. Orpana (1988: 185) esittää, ettei määrätyssuhteeseen vaikuta ilmauksen samaa sävy tai tulkinnan mahdollisuudet. Kuten luvussa 5.2.3 havainnollistuu, sävy vaikuttaa joskus kuitenkin hankaloittavan rajanvetoa jonkin verran.

Lievimmillään tämä näkyy kenties sellaisissa ilmauksissa, joissa *aivan* ja *ihan* määrittävät absoluuttisia ja äärimmäisyyttä ilmaisevia sanoja, kuten luvussa 5.1.2 on esitelty. Näissä tulkinta korostaa varsinaisen konkreettisesti maksimaalisen asteen sijaan äärimmäisyyttä ja usein poikkeavuutta. Myös avoimen skaalan astemääriteilmauksiin liittyvä vähättelevän tulkinnan mahdollisuus on sävyiltään selvästi neutraalista poikkeava. Tässä hämärtyy puhujan kommenttia ilmaisevien ilmausten ja syntagmaattisen määrätyssuhteen perusteella määriteltävän kommenttiadverbin konkreettinen ero. Toisaalta muutkaan astemääritteet eivät ole merkitykseltään varsinaisesti neutraaleja: äärimmäisillään tämä korostuu voimasanojen genetiivimuodoissa kuten *saatanan* tai *vitun*, mutta toisaalta myös sellaisilla kantaa ottavilla astemääritteillä kuin *liian* tai *tarpeeksi*.

Tulkintaan vaikuttavat kieliopillisten ja semanttisten seikkojen lisäksi diskurssiin ja keskustelutilanteeseen liittyvät elementit. Iso suomen kielioppi puhuu puhujan keskustelullisen aseman vaikutuksesta *kyllä*-partikkelin tulkintaan. Tulkintaan vaikuttaa muun muassa se, onko puhuja kertoja, kommentoija vai vastaako hän kysymykseen (VISK § 1609). Mielestäni puhujan asema on oleellinen myös *aivan*- ja *ihan*-sanojen sävyn tulkinnassa, sillä se on affektisten ja modaalisten elementtien taustalla. Internet-keskusteluille tyypillisesti myös erilaiset argumentaation keinot nousevat aineistossa esiin. Puhujan asemaan näyttää vaikuttavan muun muassa varmuus tai epävarmuus, ja esimerkiksi epäilevyys ja kyseenalaistaminen ja se, onko puheenvuoron tarkoitus väittää, hyökätä, puolustaa, pehmitellä sanottua tai ilmaista solidaarisuutta. Mikäli puhuja vastaa toiselle keskustelijalle, on oleellista myös, asemoiko puhuja itsensä tämän alapuolelle, yläpuolelle vai samalle tasolle. Myös se,

kommentoiko *ihan-* tai *aivan-*sanana sisältämä ilmaus itse aihetta vai toista keskustelijaa, vaikuttaa tulkintaan.

Yksi tulkinnallinen ongelma liittyy erityisesti avoimen skaalan astemääriteilmauksiin. Aiempien tutkimusten mukaan niiden on esitetty ilmaisevan kohtalaista astetta, mutta tämä ei näytä pitävän paikkaansa kaikissa tilanteissa. Erityisesti silloin, kun kollokaatti on merkitykseltään joustava tai tulkinnallisesti monitahoinen, kuten sana *oikea*, astemäärityksen tulkinta voi vaihdella selvästi kontekstista riippuen:

143 Pistet sinne, askelia ihan oikeaan suuntaan.

144 No jos se vaan lihosi niin kai se ihan oikea toimenpide sinulta oli.

Esimerkissä 143 *ihan* näyttäisi vahvistavan, että kyseessä on 'täysin oikea' suunta – kirjoittaja ei aseta kyseenalaiseksi toiminnan oikeellisuutta. Esimerkissä 144 *ihan* taas esiintyy myönnyttelevässä tehtävässä: toimenpide on 'kai sitten oikea', ja viesti sisältää selvästi affektisia elementtejä, jotka pehmentävät väitettä. Tässä kontekstissa kyseessä ei ole yksiselitteinen vahvistus vaan pikemminkin hyväksyvä kommentti. Tästä huolimatta näistä molemmat määrittävät astetta.

Yllä olevissa esimerkeissä tulkintaeroja voi selittää skaalan joustavuus, jos ajatellaan, että esimerkiksi 143 on kyse sulkeisesta skaalasta (rajaava tulkinta) ja esimerkiksi 144 skaala on ennemminkin avoin (moderoiva tulkinta). Kontekstin vaikutus tulkintaan näkyy kuitenkin myös silloin, kun kollokaattina on yksiselitteisesti avointa skaalaa edustava adjektiivi *hyvä*:

145 Selityksesi on ihan hyvä, mutta ei oikein sovi kaikkietävän olennon absoluuttisen oikean ilmoituksen hypoteesin.

146 Kaikki on erillaisia! Kuka toisia määrää meikin käytöstä!? Ei pahala mutta musta tarttee meikkaamiseen vaa vanhempien luvan! 14 vuotiaana on musta kyllä ihan hyvä alottaa.

147 Meni pupu pöksyyn, mutta ihan hyvästä syystä kun välineet alkoi pettämään. Kuka nyt niin hullu olisi, että varantaa turhaan henkensä, vaikka olisikin paljon väkeä. Kyllä tuntui olevan ihan asiallinen jätkä ja varmasti tekee tempun uudelleen, kun välineet on kohdallaan.

148 Pikkusen sun luottamus jonkun ristiverisen aikuisen miehen kanssa on koetuksella, etkä suostu näkemään metsää puilta ja tulevaisuuden suunnittelusikin, pistää sut ajattelemaan asioita ja onkin ihan hyvä ottaa nyt se järjen lamppu käteen ja välttää kasaamasta liiaksi huolia hartioilleen.

149 Saatanan lissut, ihan hyvä että jätitte kiinni [8]

Näissä esimerkeissä *ihan hyvä* voi tarkoittaa muun muassa 'sinänsä hyvä', 'riittävän hyvä', 'ymmärrettävä' tai jopa 'todella hyvä', riippuen lausuman muista elementeistä ja puhujan asenteesta. Esimerkissä 145 *ihan hyvä* toimii ironisena myönnytyksenä, mutta puhuja implikoi, ettei *selitys* todellisuudessa kuitenkaan ole riittävä. Esimerkissä puhuja on asemaltaan varma ja hän asettuu toisen keskustelijan yläpuolelle.

Esimerkissä 146 *ihan* on niin ikään myönnyttävä, mutta sen sijaan, että se implikoi riittämättömyyttä, se toimii ennemminkin pehmennyksenä aiemmin sanotulle, mahdollisesti turhan kriittiseksi ymmärrettävälle asialle. Tässäkin esimerkissä puhuja näyttäytyy varmana, ja myönnyttely saa puhujan kuulostamaan vähemmän hyökkäävältä. Esimerkissä 147 *ihan* rakentaa myös myönnyttävän sävyn, mutta puhujan asema on tietyllä tapaa ulkopuolinen. Kirjoittaja osoittaa ymmärrystä ja tukea puheena olevan henkilölle. Puhuja asettuu tässä kahden näkökulman väliin, osoittaen ymmärtävänsä keskustelijoiden näkökulman mutta olevansa kuitenkin eri mieltä.

Esimerkissä 148 *ihan* on merkitykseltään vahvempi, ja se näyttäytyykin ehkä aiempia esimerkkejä enemmän kommentin ilmaisuna kuin astemäärirteenä. Puhuja asettaa itsensä tilanteen yläpuolelle ja toinen keskustelija näyttäytyy naurunalaisena. Esimerkissä 149 *ihan* voi olla tulkinnasta riippuen kommentti tai astemäärite. Kirjoittaja ilmaisee paheksuntaa ja toisaalta vahvaa tyytyväisyyttä siihen, että kohteena olevat henkilöt jäivät kiinni. Puhuja asemoi itsensä tilanteen yläpuolelle ja tuomitsee tilanteen.

Tällaiset tekijät vaikuttavat tulkintaan erityisesti silloin, kun kollokaattina on avoimen skaalan sana. Vaikuttaa siltä, että vahvasti sulkeisten ja erityisesti poikkeavuutta korostavien kollokaattien yhteydessä tulkintamahdollisuudet ovat selkeämmin rajattuja, mutta avoimen skaalan tapauksissa tulkinta jää herkemmin kontekstisidonnaiseksi ja monitulkintaiseksi. Yllä oleva ilmiö vaikuttaisi tavallisemmalta *ihan*- kuin *aivan*-sanalle, mutta asiaa on vaikea tutkia tässä tutkimusaineistossa, sillä *aivan* esiintyy avoimen skaalan sanan kanssa vain yksittäisiä kertoja.

Vaikka rajatapausten tutkiminen on kognitiivisen kielentutkimuksen lähtökohdista hyvin mielenkiintoista, on hyvä pohtia, missä määrin tavallisen kielenpuhujan valinnat tällaisissa esimerkkien kaltaisissa tilanteissa vaikuttavat merkittävällä tavalla kuulijan tulkintamahdollisuuksiin. Kokonaiskuvassa tällaiset merkityserot lienevät hyvin pieniä, ja ne vaikuttavat viestin yleisen tulkinnan kannalta monesti merkityksettömiltä – toisinaan jopa niin

merkityksettömiltä, että voidaan kyseenalaistaa, onko kielenpuhujia välttämättä edes itse tietoinen siitä, kumpaa asiaa hän *aivan-* tai *ihan-*sanalla tarkoittaa.

5.4 Yhteenveto *aivan-* ja *ihan-*adverbien keskeisistä merkitystehtävistä

Viimeisenä kokoaan yhteen tulokset tarkastelemalla niitä erilaisia merkityksiä, joita sanat *aivan* ja *ihan* voivat saada. Tulkinnat rakentuvat skalaarisuuden ja viittausalan käsitteille, sillä juuri nämä määrittävät, millaisia merkityksiä *aivan-* ja *ihan-*sanoille voidaan käsittää.

Selvimpänä näistä voidaan pitää ilmauksia, joissa kyse on **rajan saavuttamisesta tai tarkasta raja-arvosta**. Tällöin ilmauksen viittausala tarkentuu eksplisiittisesti skaalan absoluuttiseen päätepisteeseen: ominaisuuden intensiteetti tai tarkoite saavuttaa kiistatta jonkin kontekstista ilmenevän sulkeisen rajan. Näissä tilanteissa *aivan* ja *ihan* ilmaisevat merkitystä 'täysin', 'täsmälleen' tai 'prikulleen':

150 Perämoottorit on vähän erijuttu kui autot, sitä tossa mietin kun jäi 30 l 1% isomman koneen bensaa tähteelle et mitenkä säilyneet hyvänä talven yli, astia on aivan täynnä. [88]

Lähellä edellistä ovat sellaiset ilmaukset, joissa **korostetaan huipussaan olevaa ominaisuutta**. Näissä tapauksissa viittausala sijoittuu eksplisiittisen rajan sijaan implisiittiseen huippuun tai ideaaliseen maksimaaliseen pisteeseen, ja usein kollokaattina on ääri-ilmaus. Vaikka tällaiset ilmaukset ovat niin viittausalaltaan kuin myös skalaarisuudeltaan edelleen hyvin rajattuja, niissä korostetaan pikemminkin ominaisuuden äärimmäisen korkeaa astetta kuin selkeää absoluuttista raja-arvoa. Näissä merkityksiksi nousevat usein 'maksimaalisen' tai 'äärimmäisen':

151 Tuo vastauksesi oli aivan käsittämättömän ääliömäinen. [77, 96]

Toisinaan *aivan* ja *ihan* ilmaisevat **korkeaa, mutta eivät välttämättä maksimaalista astetta**. Tällöin aste paikantuu rajan läheisyyteen, mutta viittausala jää silti selvästi avoimeksi. Näiden ilmausten viittausala on laajempi kuin edellisissä, ja skaalan huippu jää usein implisiittiseksi. Näiden merkitys asettuu tavallisesti jonnekin täyteen astemääritteiden ('täysin', 'prikulleen') ja vahventimien ('erittäin', 'todella') välille:

152 Tämä Earbook taitaa olla ihan uusi pakkaustapa, jota ei olla vielä kauan käytetty, vai miten on? [1, 106]

Näitä merkitykseltään lähellä ovat **poikkeavuuden korostamisen** ilmaiset, joita on kahdenlaisia. Toisinaan kollokaatin kuvaaman ominaisuuden aste tai intensiteetti kuvataan poikkeuksellisen suurena (esimerkki 153). Tällöin kyse on astemääritekäytöstä, vaikka ilmaus ilmentääkin samalla puhujan kommenttia. Jos poikkeavuus ei ole ominaisuuden sisäistä vaan kuvataan kollokaatin poikkeavuutta tilanteessa, on kyse kommenttiadverbista (esimerkki 154). Tällöin jokin ominaisuus tai asia esitetään kontekstissaan erityisen poikkeuksellisen tai huomionarvoisen, ja se osin asteikkopartikkelimaisesti suhteuttaa kollokaatin jonkinlaiselle ulkoiselle asteikolle. Tulkinta perustuu ennen kaikkea siihen, että tarkoitteen aste (astemääritteenä) tai tarkoite (kommenttiadverbinä) poikkeaa selvästi odotetusta. Näissä *aivan* ja *ihan* saavat merkitykseksen 'erityisen' tai 'poikkeuksellisen':

153 Ja kyllä sullakin näyttää riittävän tuota joutoaikaa aivan jonninjoutaviin spekulatioihin, joista ei kyllä ole hyötyä kenellekään... :D [133]

154 No eikö se ole koko roskis aivan kauheessa sotkussa tollasen jälkeen. [78, 131]

Edellisistä eroavat sellaiset kielteisissä lauseissa esiintyvät ilmaukset, joissa **rajan saavuttaminen jää toteutumatta** (usein niukasti). Näissä ilmauksen viittausala tarkentuu kollokaatin viittausalan rajan ulkopuolelle, eikä ominaisuutta saavuteta. Koska nämä eivät kuvaa ominaisuuden sisäistä astetta, ei kollokaatin selkeä skalaarisuus ole näissä välttämätön tärkeä kriteeri. Tällaiset ilmaukset lähestyvät usein approksimatiivisten määritteiden merkitystä ('melkein', 'lähes'), mutta tarkastelunäkökulma on näissä kielteisissä ilmauksissa käänteinen: *melkein* ja *lähes* korostavat, että raja-arvon saavuttaminen on lähellä, kun taas *ei aivan* ja *ei ihan* ilmaisevat, ettei raja-arvoa aivan saavuteta. Tulkinnaksi muodostuu tällöin 'ei oikein' tai 'ei täysin', joka usein sisältää implisiittisen merkityksen 'mutta melkein':

155 En ihan allekirjoita kantaasi omaishoitajan asemaan, paitsi jos muu sairaus ja helppo hoitaa. Alzheimer ei se helpoin sairaus hoitaa. [52, 110]

Kielteisissä ilmauksissa esiintyy myös sellaisia rakenteita, joissa rajan saavuttaminen ei ole edes lähellä ja *aivan* tai *ihan* oikeastaan **vastakkaisen tulkinnan 'ei lainkaan'**. Näissä tulkinnanvaraista on, onko kyseessä asteen määrittäminen vai puhujan kommentti. Tällaisissa ilmauksissa viittausala jää merkittävästi alle jonkin odotetun tason, ja näissä ilmauksen sävy on tavallisesti ironinen. Tässä *aivan* ja *ihan* ilmaisevat sitä, että jokin ominaisuus on kaukana toivotusta tai normaaliksi oletetusta rajasta. Merkitys on tällöin suunnilleen 'ei lainkaan' tai 'ei ollenkaan':

156 Ei jumalauta, ei sulla todellakaan ihan kaikki piuhat ole paikoillaan. [113]

Mielenkiintoisia ovat avoimen skaalan astemääriteilmaukset, joissa *aivan* ja *ihan* käyttäytyvät jossain määrin epäsäännöllisesti. Aiemmissa tutkimuksissa on esitetty, että ne ovat avoimen skaalan ilmauksissa rajaavien astemääritteiden sijaan **moderoivassa tehtävässä** (esimerkki 157). Tällaisissa ilmauksissa merkitys ei suhteudu rajaan, sillä avoimen skaalan kollokaatille ei hahmotu rajaa. *Aivan* ja *ihan* (erityisesti *ihan*) voivat toimia moderoijan lisäksi **kohtuullistavassa tai vähättelevässä merkityksessä**, jos kontekstissa on muita affektin tai modaalisuuden elementtejä (esimerkki 158). Tällaisia esiintymiä ovat myös vähättelevät 'pelkkä'-merkityksiset *vaan*-rakenteet, joissa *ihan* esiintyy ennemminkin kommenttiadverbin tehtävässä. Moderoijina ne ovat lähellä avoimen skaalan astemääritteitä saaden merkityksen 'melko', 'kohtalaisen', 'jokseenkin' tai 'riittävän'. Avoimen skaalan kollokaatin yhteydessä astemäärite voi toimia kuitenkin **myös rajaavana astemääritteenä** etenkin jos skaalan avoimuus on kontekstisidonnaista, tai jos kontekstissa on vahvuutta tai varmuutta korostavia elementtejä (esimerkki 159). Näissä tilanteissa tulkinta lähestyy merkityksiä 'todella' tai 'täysin'. Näiden kahden tulkinnan ero on aina kontekstista riippuvainen.

157 Selityksesi on ihan hyvä, mutta ei oikein sovi kaikkietävän olennon absoluuttisen oikean ilmoituksen hypoteesin. [145]

158 No jos se vaan lihosi niin kai se ihan oikea toimenpide sinulta oli. [144]

159 Saatanan lissut, ihan hyvä että jätite kiinni [8, 149]

6 Adverbien *aivan* ja *ihan* välinen synonymia

Aivan- ja *ihan*-adverbien välinen synonymia on kiinnostava tutkimusaihe, ja sanojen välille hahmotettu synonymiaoletus onkin ollut tämän tutkimuksen keskeinen motiivi. Kuten luvussa 2.2 on esitetty, synonymia tarkoittaa yleisesti ottaen semanttista samankaltaisuutta tai merkitysvastaavuutta kahden eri muotoisen ilmauksen välillä (Cruse 1986: 265, Jantunen 2004: 53). Ilman asian tarkempaa tutkimistakin on selvää, että *aivan* ja *ihan* ovat pitkälti synonyymisiä: ne esiintyvät enimmäkseen samankaltaisissa yhteyksissä ja voivat useimmissa tapauksissa korvata toisensa täysin ongelmitta merkityksen muuttumatta.

Täydellistä synonymiaa, jossa kaksi ilmausta on kaikissa yhteyksissä keskenään täysin vaihdettavissa, pidetään kuitenkin yleisesti mahdottomana. Käytännön kielessä ilmenee siksi tavallisemmin lähisynonymiaa, jossa näennäisesti samanmerkityksisillä ilmauksilla on havaittavissa pieniä, mutta tunnistettavia eroavaisuuksia esimerkiksi konnotaation, tyylin, intensiteetin tai kontekstin suhteen. Tässä luvussa tarkastelen, millaisia eroja *aivan*- ja *ihan*-adverbien käyttöön liittyy aineiston perusteella, ja analysoin, missä määrin adverbeja *aivan* ja *ihan* voi pitää toistensa synonyymeinä. Pyrin pohtimaan myös syitä ilmiön taustalla.

Adverbien *aivan* ja *ihan* väliset erot hahmottuvat erityisesti sävyn, intensiteetin ja kontekstin tasolla. *Aivan*- ja *ihan*-sanoista käytyjen internetkeskustelujen perusteella (ks. s. 26) vaikuttaa olevan tavallista, että kielenpuhujat havaitsevat sanojen välillä eroja, mutta ilmiön tarkempia esiintymisehtoja tai syitä ei ehkä tunnisteta. Tämän tutkielman aineisto koostuu internetkeskustelusta, mikä osaltaan vaikuttaa siihen, millaisissa konteksteissa *aivan* ja *ihan* esiintyvät. Vaikka tämäkään tutkimus ei siis pysty tarjoamaan tyhjentävää selitystä adverbien välisille eroille kielessä yleisesti, on aineistosta nostettavissa esiin vähintäänkin niiden käyttöympäristöihin liittyvää eriytymistä.

Aineiston perusteella äärimmäisyyttä ja poikkeavuutta ilmaisevat kollokaatit esiintyvät useammin *aivan*-sanan yhteydessä. Aineistossa *aivan*-sanan yhteydessä esiintyy 38 tällaista ilmausta, kun taas *ihan*-sanan yhteydessä vastaavia esiintymiä on 15. *Aivan*-sanan yhteydessä esiintyvät kollokaatit viittaavat *ihan*-sanan kollokaatteja useammin myös varmuuteen ja totuuteen, ja *aivan varmasti* onkin koko Suomi24-aineistossa (2001–2020) *aivan*-sanan kollokaatioista kolmanneksi yleisin. Liiallisuutta ilmaisevat *liian* ja *liikaa* esiintyvät aineistossa lähes ainoastaan *aivan*-sanan yhteydessä, kun taas riittävyuden ilmaisut *tarpeeksi* ja *riittävästi* esiintyvät kummankin astemäärityksen kanssa.

Ihan vaikuttaa esiintyvän *aivan*-sanaa useammin avoimelle skaalalle hahmottuvien kollokaattien yhteydessä. *Aivan* voisi periaatteessa esiintyä avoimen skaalan yhteyksissä myös, mutta se esiintyy niissä *ihan*-sanaa harvemmin. Usein *aivan*-sanana kollokaatit on mahdollista hahmottaa kontekstissaan jollakin tapaa sulkeisiksi, kun taas *ihan* saa niissä usein moderoin tulkinnan. Monet avoimen skaalan *aivan*-ilmauksista kuulostavat oman kielitajuni perusteella ehkä hieman *ihan*-sanana vastaavia ilmauksia epätavallisemmilta (*aivan hyvä*, *aivan kaunis*, *aivan vähän*) mutta koska niitä selvästi esiintyy, ei niiden voi väittää olevan epäluonteivia tai kielellisesti kyseenalaisia. Ajattelen, että *aivan* tarvitsee avoimen skaalan kollokaatin kanssa esiintyessään jonkinlaisen kontekstista nousevan rajan, jolla *aivan* suhteutetaan ennemminkin ulkoiselle asteikolle kuin varsinaisesti tarkoitteeseen. Siinä missä *ihan hyvä arvosana* viittaa arvosanan riittävyteen sinänsä ('kai se on riittävän hyvä'), ilmauksen *aivan hyvä arvosana* voisi ajatella vaativan jonkinlaisen erityisen kontekstin, jossa *aivan* suhteuttaa tarkoitteen kontekstiinsa. Sen voisi hahmottaa ilmaisevan yllättyneisyyttä, kun henkilö on luullut tenttinsä menneen huonosti, tai se voisi toimia vakuutteluna arvosanansa riittävyttä arvioivalle ystävälle.

Vaikka pyrin etsimään selityksiä tällaisille ilmiöille, on pidettävä avoinna ajatus siitä, että osa tällaisista kielen eroista saattaa olla sattumanvaraisia. Kuten Jantunen (2004: 1) esittää, esiintymisympäristöjen eroavaisuuksien taustalla saattaa olla varsinaisten merkityserojen sijaan kollokaatioiden vakiintumisesta ja sitä kautta sanojen tyypillisten tehtävien eriytmisestä. Myös kielenpuhujien intuitioiden välillä saattaa olla eroja.

Yhdentekevyyden ilmaisu *ihan sama* on aineistossa selvästi yleisempi kuin *aivan sama*, vaikka molempia esiintyy. *Ihan* esiintyy useammin myös muissa yhdentekevyyttä ilmaisevissa rakenteissa, kuten esimerkiksi *ihan mihin vain* ja *ihan miten sattuu*. Myös vähättelyä ilmaiseva *ihan vain ~ vaan* on aineistossa yleinen, eikä partikkeli *vain ~ vaan* esiinny *aivan*-sanana kanssa kertaakaan. Merkitystä 'pelkkä' (ks. VISK § 828) ilmentävät joskus myös sellaiset rakenteet kuin *päivätöitä haluavat voivat päästä sinne ihan lähihoitajankin koulutuksella*, vaikka ilmauksessa ei olisikaan *vain*-sanaa. Tässä esimerkissä asteikkoa luo fokuspartikkelina toimiva *-kin* (ks. VISK § 842).

Vaikka molemmat esiintyvät myös samanmerkityksisinä rajaavina astemääritteinä (*ihan loistava suoritus ~ aivan loistava suoritus*), *aivan*-sana näyttää hakeutuvan *ihan*-sanaa useammin äärimmäisyyttä ja poikkeavuutta kuvaaviin konteksteihin. *Ihan*-sana taas esiintyy

aivan-sanaa tavallisemmin kohtuullistavissa ja sävyltään neutraaleissa yhteyksissä. On mielenkiintoista pohtia, mistä tämä voi johtua.

Korp-käyttöliittymä laskee sanan yleisimmät kollokaatit tuhanteen esiintymään saakka. Hyödynnän tätä *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttöympäristöjen vertailussa siten, että hain, mitkä kunkin sanan sadan yleisimmän kollokaatin joukosta ovat sellaisia, jotka toisella sanalla eivät esiinny lainkaan tuhannen yleisimmän joukossa. Tulokset ovat mielenkiintoiset:

Seuraavat kollokaatit ovat *ihan*-sanalla sadan yleisimmän joukossa, mutta *aivan*-sanalla eivät tuhannen yleisimmän joukossa:

vaan	kivasti	tuo	vaikka	jees
se	joka	kunnolla	mielellään	muuten
mikä	vähän	kuka	näin	aina
oikeesti	siksi	jokin	vielä	

Seuraavat kollokaatit ovat *aivan*-sanalla sadan yleisimmän joukossa, mutta *ihan*-sanalla eivät tuhannen yleisimmän joukossa:

mahtaa ⁹	loistaa	järkyttää	selvätä ¹⁰
täynnä	yllättää ¹¹	ilmeisesti	aivan ¹²

Ihan-sanaa preferoivat kollokaatit (yllä) ovat luonteeltaan melko toisenlaisia kuin *aivan*-sanaa preferoivat. *Aivan*-sanalla korostuvat selvästi jonkinlaista äärimmäisyyttä tai poikkeavuutta

⁹ *Mahtaa*-esiintymissä näyttää tosiasiaassa olevan kyse *mahtava*-sanasta. Suomi24-aineisto on annotoitu koneellisesti, ja vaikuttaa siltä, että tässä kone on tehnyt virheen. Myös *mahtava* on kuitenkin selvästi *aivan*-sanaa preferoiva, sillä *ihan*-sanalla se ei esiinny listalla ollenkaan. Adverbijohdosta *mahtavasti* esiintyy kummallakin suhteellisen vähän, mutta *aivan*-sanalla se on huomattavasti yleisempi.

¹⁰ Vastaavasti *selvätä*-esiintymissä näyttää olevan kyse *selvä*-sanana muodoista (*onhan se aivan selvää*). Tämäkin huomioon ottaen vaikuttaa siltä, että kyseessä on nimenomaan *aivan*-sanaa preferoiva kollokaatti. Adverbijohdosta *selvästi* tosin esiintyy molemmilla suunnilleen yhtä paljon, mutta enemmän *aivan*-sanalla, jos frekvenssi suhteutetaan sanojen yleiseen esiintymistäajuuteen.

¹¹ *Yllättää*-esiintymissä on kyse *yllättäen*-infinitiivimuodosta, joka useimmiten toki toimii leksikaalistuneena adverbina. Tässäkin on kyse virheellisestä annotoinnista, ja aivan kuten edellisissä, tämäkin kollokaatti preferoi vahvasti *aivan*-sanaa.

¹² *Aivan aivan* -esiintymissä on kyse *aivan*-sanana dialogipartikkelikäytöstä.

ilmentävät sanat. *Ihan*-sanalla taas esiintyy paitsi skaalaltaan avoimempia sanoja myös paljon kieliopillisia sanoja, mikä on erityisen mielenkiintoista. Tämänkaltaisissa esiintymissä ja rakenteissa (*ihan miten vain, ihan kuka tahansa, ihan joka ainoa, ihan jokin muu*) voisi mahdollisesti olla kyse *ihan*-sananaan fokuspartikkelinomisesta käytöstä (fokuspartikkeleista ks. VISK § 839), eikä niinkään astemääräite- tai kommenttiadverbikäytöstä. *Aivan*-sanalla tällainen käyttö vaikuttaa sanojen yleisimpien kollokaattien perusteella olevan vähemmän yleistä, mutta kielitajuni perusteella kuitenkin täysin mahdollista (esim. *aivan kuka tahansa, aivan jokin muu*).

Avoimen ja sulkeisen skaalan lisäksi tähän näyttäisi vaikuttavan viittausala: ilmiötä voisi kuvata niin, että viittausalaltaan hyvin vahvasti rajatut sanat sopivat paremmin *aivan*-sananaan määritettäväksi, kun taas viittausalaltaan löyhemmät ja laajemmat sanat esiintyvät herkemmin *ihan*-sananaan yhteydessä. Se, miksi viittausalaltaan laajemmat avoimen skaalan sanat vaikuttavat sopivan paremmin juuri *ihan*-sananaan yhteyteen voisi selittyä, jos *ihan* ymmärretään *aivan*-sananaan merkitykseltään vahvemmin opaakiksi tai jollakin tasolla pidemmälle kieliopillistuneeksi. Tällaista on tosin vaikea ainakaan tämän tutkimuksen pohjalta todistaa, sillä myös *aivan* on hyvin selvästi opaakki ja kieliopillistunut. Kuten esitetty, *ihan* on kuitenkin koko Suomi24-korpuksen (2001–2020) perusteella miltei kolme kertaa niin yleinen kuin *aivan*, mikä toisaalta tukisi ajatusta siitä, että *aivan*-sananaan käyttö on jollakin tapaa rajatumppaa ainakin arkityylisessä keskustelussa. Aineistossa *ihan* vaikuttaisi esiintyvän *aivan*-sananaan useammin myös kommenttiadverbin tehtävässä sekä mahdollisena asteikkopartikkelina.

Synonymiatutkimuksessa keskeiseksi ongelmaksi on nostettu se, onko kyse todellisesta merkityserosta vai pikemminkin kontekstuaalisesta eriytymisestä. Analyysini perusteella *aivan*- ja *ihan*-sanojen erot eivät näytä olevan puhtaasti satunnaisia tai yksittäisiä, vaan sanat vaikuttavat olevan suhteellisen vakiintuneita tiettyntyyppisiin tehtäviin. Siten ne eivät mielestäni ilmennä ainoastaan satunnaista tiettyjen kollokaatioiden vakiintumista vaan myös aitoja semanttisia eroja. Tätä tukisi Rubensteinin ja Goodenough'n (1965) havainto siitä, että kontekstuaaliset korrelaatiot ovat keskeisiä merkityserojen tulkinnessa. *Aivan*-adverbin selkeä yhteys sulkeiseen, rajattuun viittausalaan ja *ihan*-adverbin avoimempi käyttö korostavat sitä, kuinka tyypilliset käyttöympäristöt vaikuttavat vahvasti siihen, kuinka synonyymisinä sanoja pidetään. Seuraa tyypillinen kausaaliteettiin liittyvä ongelma: ei ole selvää, johtuuko *aivan*-sanalle (kenties) hahmotettu äärimmäisempi merkitys siitä, että se esiintyy tyypillisesti

äärimmäisyyttä ilmaisevissa konteksteissa, vai esiintyykö se äärimmäisyyttä ilmaisevissa konteksteissa siksi, että sen merkitys on itsessään äärimmäinen.

Kielenkäyttäjät valitsevat ilmauksen paitsi semanttisen merkityksen myös tyylin, sävyn ja pragmaattisten seikkojen perusteella. *Ihan* valikoituu yleisemmin arkisiin ja kohtalaisempaa astetta ilmaiseviin yhteyksiin ja *aivan* puolestaan harkitummin virallisempiin, merkitykseltään rajatumpiin ja voimakkaampiin konteksteihin. Myös murre-eroilla saattaa olla vaikutusta – lähisyronyymejä *asti* ja *saakka* tutkineen Päiviön (2007: 127–129) mukaan ainakin näiden sanojen kohdalla puhujien suhtautumiseen vaikuttaa se, kumpi sanoista on omassa murteessa yleisempi. Sanoista sitä, joka on puhujan omassa murteessa harvinaisempi, pidetään usein kirjakielisempänä. Tämä ajatus sopii yhteen myös kognitiivisen synonymian käsitteen kanssa: vaikka *aivan* ja *ihan* ovat merkitykseltään lähellä toisiaan eli niitä käytetään pitkälti samoissa merkitystehtävissä, kielenpuhujat kuitenkin tunnistavat niiden välisiä sävy- ja kontekstieroja. Tämä näkyy sanojen käyttöympäristöjen eriytymisessä.

Luvussa 2.3 esitetty taulukko 1 (s. 26) esittää adverbien *aivan* ja *ihan* kymmenen yleisintä kollokaattia frekvensseineen koko Suomi24-aineistossa (2001–2020). *Aivan*-sanan yleisimmät kollokaatit ovat *sama*, *eri*, *varmasti*, *oikein*, *liian*, *hyvin*, *liikaa*, *kuten*, *kaikki* ja *yhtä*. *Ihan*-sanalla ne ovat *sama*, *hyvin*, *oikeasti*, *itse*, *vaan*, *eri*, *kaikki*, *se*, *oikein* ja *vain*. Koko Suomi24-aineiston yleisimmät kollokaatit ovat pääosin yleisiä myös tutkimusotannassani. Esiintymissä vaikuttaa olevan paljon hajontaa, sillä aineiston 400 kollokaatista 170 esiintyy vain kerran. Synonymiaa tutkitaan tavallisimmin määrällisin menetelmin suurissa korpusaineistoissa, mikä tarjoaa laadullista tutkimusta paremmin tietoa sanojen yleisimmistä käyttök konteksteista ja niiden eroista. Laadullinen tutkimus puolestaan tarjoaa mahdollisuuden tutkia lähemmin myös erikoisempia esiintymiä, mikä mahdollistaa ilmiön rajojen tarkastelun.

Aineiston analyysi osoittaa, että vaikka adverbit *aivan* ja *ihan* ovat merkitykseltään lähellä toisiaan ja kykenevät usein korvaamaan toisensa ilman suurempia merkitysmuutoksia, niiden väliset erot ovat kuitenkin riittäviä perustelemaan nimenomaan lähisyronyymi-käsitteen käyttöä. Jantunen (2004: 56–57) pohtii tutkimuksessaan lähisyronyymi-termin tarpeellisuutta – kuten todettu, kielentutkijat ovat suhteellisen yksimielisiä siitä, ettei täydellistä synonymiaa ole olemassa. Näin ollen voidaan kysyä, eikö synonymian käsite jo itsessään implikoi, että kyse on käytännössä aina lähisyronyymiasta. Tämän tutkielman aineiston perusteella kuitenkin juuri lähisyronyymiä käsite vaikuttaa erityisen käyttökelpoiselta. *Aivan* ja *ihan* ovat käytöltään sen verran eriytyneitä, että niiden vertaaminen *asti* ja *saakka* -tyyppiin vahvasti

synonyymiksi todettuihin sanapareihin ei tunnu luontevalta. Lähisynonymian käsite onkin hyödyllinen tilanteissa, joissa tutkittavat sanat jakavat perusmerkityksen mutta eroavat toisistaan merkitysvivahteiden ja käyttökontekstien osalta tavalla, joka on selvästi havaittavissa paitsi kielentutkijan myös tavallisen kielenkäyttäjän näkökulmasta.

7 Kokoavaa tarkastelua

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut suomen kielen adverbejä *aivan* ja *ihan*. Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, millaisissa ympäristöissä ja minkälaiden kollokaattien yhteydessä nämä adverbit tyypillisesti esiintyvät, tarkastella niiden tehtäviä kielellisessä vuorovaikutuksessa ja pohtia sitä, missä määrin adverbejä voidaan pitää keskenään synonyymisinä. Olen ensin kuvannut *aivan*- ja *ihan*-sanojen yleisimpiä käyttöympäristöjä Suomi24-korpusaineistoon pohjaten, minkä jälkeen olen analysoinut, millaisissa konteksteissa ne voivat esiintyä.

Paradisin (1997, 2001), Kennedyn ja McNallyn (2005), Huumon (2019, 2021a, 2021b, 2022), ja Orpanan (1988) esittämät ajatukset tarjoavat vankan pohjan astemääritteiden käytön tarkastelulle, ja ne ovat toimineet keskeisinä taustateorioina myös tässä työssä. Aineiston analyysissä olen kuitenkin kohdannut tilanteita, joissa nämä teoriat eivät ole täysin riittäneet selittämään *aivan*- ja *ihan*-sanojen esiintymisehtoja kaikissa konteksteissa. Tämä on toisaalta täysin ymmärrettävää, koska nimenomaan *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttöön ei aiemmassa tutkimuksessa ole paneuduttu yksityiskohtaisesti, ja ne ovat monikäyttöisyydessään hankalia tapauksia. Kyseiset mallit ovat luonteeltaan yleiskuvauksia, jotka tarkastelevat astemääritteitä kielen ilmiönä laajemmin – varsinkin Paradisin, Kennedyn ja McNallyn ja Huumon tutkimusten painotus on nimenomaan astemääritekäytön tarkastelussa ilman sävyn tai vaihtoehtoisten tulkintojen systemaattista pohdintaa. Orpana pyrkii tekemään jaon astemääritekäytön ja puhujan kommenttia ilmentävän käytön välille ja pohtimaan tätä ilmiönä keskittyen lähinnä epäselviin tapauksiin. Koska yksikään teorioista ei yksinään riitä selittämään *aivan*- ja *ihan*-sanojen moninaisia merkityksiä, on herännyt tarve tarkentaa käsillä olevan aineiston pohjalta muodostuvaa jäsenystä *aivan*- ja *ihan*-sanojen tulkinnalle.

Kognitiivisessa kielitieteessä on laajalti omaksuttu ajatus siitä, että kielelliset kategoriat ovat luonteeltaan prototyyppejä ja jatkumomaisia (Langacker 2008: 13; Evans 2019: 273–274). Tämä myös keskeinen lähtökohta on ohjannut vahvasti myös omaa analyysiäni, jossa *aivan*- ja *ihan*-sanojen tehtävät ja merkitykset näyttäytyvät ilmiöinä, jotka eivät useinkaan asetu selkeisiin, toisensa poissulkeviin luokkiin, vaan ennemminkin jatkumolle. Vaikka kategorisointi on analyysin ja jäsenyyksen kannalta välttämätöntä, olen aineistohavaintojen ohjaamana päätenyt tarkastelemaan skalaarisuutta ja erilaisia jatkumoa melko löyhästi ja hyvin pitkälti kontekstisidonnaisina ilmiöinä. Ajattelen, ettei *aivan*- ja *ihan*-sanojen esiintymiä ole aina mahdollista luokitella selkeästi vain astetta rajaavaksi tai kommenttia

ilmentäväksi. Kyse on jopa yllättävän usein samanaikaisesti molemmista. Tätä jaottelua sekoittaa entisestään asteikkopartikkeleiksi laskettavat *aivan*- ja *ihan*-esiintymät, jotka toisaalta asettuvat jonnekin näiden kategorioiden välimaastoon, mutta jotka toisaalta voidaan nähdä myös niistä erillisinä.

Tutkielmassa keskeiseksi on noussut sellaisten reunaehtojen määrittäminen, joiden perusteella *aivan* ja *ihan* voivat esiintyä astemäärityksessä tietyssä yhteydessä. Vaikuttaa siltä, etteivät esiintymisehtoja kuvaavat kriteerit täysin selitä kaikkia tilanteita, joissa *aivan* tai *ihan* vaikuttaa luonteeltaan tai epäluonteeltaan. Näiden kriteerien avulla voi kuitenkin selittää intuitiivisesti havaittavia esiintymisehtoja vähintäänkin hyvin pitkälle ja selittää aiempaa tarkemmin myös sitä, miksi yksi astemääritys saattaisi sopia toista paremmin tiettyyn kontekstiin. Nämä esiintymisen ehdot ovat erillisiä ilmauksen saamasta tulkinnasta, johon vaikuttaa hyvin vahvasti konteksti, mutta ne asettavat tiettyjä suuntaviivoja myös tulkinnalle.

Tutkimustulokseni pääosin mukailevat Paradisin (1997, 2001) hahmotelmaa skaalan vaikutuksesta astemäärityksen mahdollisiin esiintymiskonteksteihin ja toisaalta suomen kielen kontekstissa Huumon (2019: 9–10) esitystä *ihan*- ja *aivan*-sanojen tehtävästä sekä sulkeisen että avoimen skaalan astemäärityksinä. Kennedyn ja McNallyn (2005) esitys epäsymmetrisistä skaaloista on myös yksi selittävä tekijä sille, miksi *aivan* ja *ihan* ovat luonteellisia vain tietyissä avoimen skaalan konteksteissa. Selkein merkityksellinen ero *aivan*- ja *ihan*-sanojen välillä näkyykin juuri avoimen skaalan astemäärityksissä. Avoimen skaalan ilmauksissa esiintymisen kriteeriksi hahmottuu ainakin se, että kollokaatin on viitattava johonkin laadulliseen ominaisuuteen. Jos kollokaatti hahmottuu avoimelle skaalalle ja viittaa lähinnä määrällisesti mitattavissa olevaan ominaisuuteen (*paljon, syvä, painava, suuri*), ovat sekä *aivan* että *ihan* suhteellisen epätavallisia. Tällaisissa konteksteissa erityisesti *aivan* vaatii tarkasti kontekstista ilmenevän selkeän rajakohdan tai muuten sen voidaan ajatella olevan jokseenkin epäluonteva. Vaikka nämä kollokaatit eivät ole tyypillisiä *ihan*-sanallekaan, niitä esiintyy sillä kuitenkin enemmän. Avoimen skaalan ilmausten tulkinta hahmottuu *ihan*-sanalla usein moderoivaksi (esimerkkinä *ihan hyvä* -ilmaukseen liitetty kohtuullistava tai lieventävä tulkinta). *Aivan*-sanalla tällaista moderoivaa tulkintaa on huomattavasti vaikeampi havaita.

Skalaarisuuden rinnalla olen pitänyt yhtenä tulkintaa ohjaavana tekijänä *aivan*- tai *ihan*-sanana kollokaatin käsittämää viittausalaa, joka toki aineistossa useimmiten hahmottuu luonteeltaan tietyllä tapaa skalaariseksi. Viittausalan käsite hahmottuu erityisen olennaiseksi silloin, kun

tarkastellaan skalaarisuudeltaan kyseenalaisia ilmauksia, joissa skalaarisuus määrittyy kontekstin perusteella. Vaikka absoluuttiset sanat kuten *identtinen* ja *tosi* ovat perusmerkitykseltään ei-skalaarisia, voidaan niitä käyttää *aivan-* ja *ihan-*astemääritteiden seurassa (kuten myös joidenkin muiden astemääritteiden seurassa). Tällaiset sanat voi skalaarisuuden käsitteen avulla ymmärtää heikommin tai vahvemmin skalaarisiksi, ja niiden käytön voi ajatella olevan kirjaimellista tai abstraktia. Absoluuttisten sanojen ilmaisema raja on selkeä, ja niiden viittausala on kontekstista riippuen yleensä kapea, mutta voisi ajatella, että niillä kuitenkin mahdollisuus asteikkomaiseen vaihteluun. Kyse ei välttämättä aina ole varsinaisesta ominaisuuden kasvavasta tai vähenevästä intensiteetistä, vaan tarkastelun kohteena voi olla se, kuinka lähelle eräänlaista prototyyppiä tarkoite hahmotetaan. Kontekstissa viittausalalle soveltuva, mutta ei täysin prototyyppinen tarkoite voi olla *jokseenkin tosi*, ja jos kontekstissa voi olla epäselvää, käytetäänkö absoluuttista sanaa löyhästi vai tiukasti (eli onko viittausalalla mahdollista vaihtelua), voi olla tarpeen korostaa, että jokin on *aivan identtinen* ilman, että ilmauksen adverbiksi on kuitenkin varsinainen kommenttiadverbi.

Aivan- ja *ihan-*sanoille tyypillisiä kollokaatteja ovat myös monenlaiset äärimmäisyyttä ilmaisevat sanat. Niillä skaalaan liittyvä ongelma näyttäytyy erilaisena, sillä vaikka ne selkeästi hahmotuvat lähelle maksimaalista intensiteettiä, perinteiselle rajatulle intensiteettiskaalalle tällaiset ilmaukset on kenties hankalampi hahmottaa. Äärisanojen ilmaisema äärimmäisyyden aste myös vaihtelee suuresti (*katastrofaalinen* vs. *ihana*), minkä vuoksi avoimen ja sulkeisen skaalan sanojen värinen ero ei aina näyttäydy selkeänä.

Skalaarisuuden termeillä ongelmallisiksi osoittautuvat myös jotkin kvantitatiivisesti hahmotettavat sulkeisen skaalan sanat, jotka sulkeisesta skaalasta huolimatta vaikuttavat esiintyvän *aivan-* ja *ihan-*sanojen yhteydessä harvemmin (*vähän*, *matala*). Niiden merkitykseen kuuluu, ettei ominaisuuden varsinainen raja-arvo sisälly niiden viittausalalle (toisin kuin esimerkiksi adjektiivilla *pimeä*). Tämä mahdollinen epäluonnollisuus korostuu erityisesti *aivan-*sanalla, joka viittausalan käsitteellä hahmottaen preferoi konteksteja, joissa skaalan raja sisältyy kollokaatin viittausalaan. *Aivan* onkin kaikkein luonnollisimmillaan silloin, kun kollokaatin viittausala on suhteellisen kapea ja selkeä, jolloin *aivan* voi rajata viittausalaa edelleen. *Ihan* voi esiintyä luontevasti tällaisten kontekstien lisäksi myös sellaisissa yhteyksissä, joissa kollokaatin ilmaisema raja ei ole yhtä selkeä. Tällöin *ihan* yleensä hakeutuu kohti lähintä hahmotettua rajaa, joka *vähän-* tai *matala-*tyyppisten sanojen

kohdalla on selvästi nolla. *Ihan*-sanana samaa kohtuullistava tulkinta avoimen skaalan ilmausten yhteydessä voisikin vastaavasti liittyä jollakin tapaa normin tai skaalan keskikohdan läheisyyteen: *ihan hyvä* voidaan hahmottaa moderoivaksi, koska *hyvä*-adjektiivin merkityksen voidaan ajatella olevan lähempänä normia ('keskimääräistä') kuin ääripäätä, sillä avoimen skaalan adjektiivina sillä ei ole varsinaista ylärajaa. *Ihan*-sanalle ei ole välttämätöntä, että rajaksi hahmotettu ominaisuus on kollokaatin viittausalan sisällä.

Viittausalan käsitteen näkökulmasta olennaista ei ole pelkästään rajan läheisyys vaan myös se, kuinka laaja tai kapea kollokaatin viittausala on, ja mitä lisäarvoa *aivan* ja *ihan* voivat esiintymään tuoda. Kokoavana havainnollistuksena vertailen kahta skaalaltaan erityyppistä sanaa *sama* ja *eri*. *Sama* on viittausalaltaan tavallisesti tarkkarajainen, kun taas viittausalaltaan laaja *eri* on mahdolliselta rajaukseltaankin laajempi ja epämääräisempi:

Ikääkin on jo selkeesti 40 ja pitkä liitto takana, joten on aika vaikea muuttaa elämää ihan eri suuntaan kun mihin on totunut.

Mä oon aivan samaa mieltä sun kanssa.

Kielitoimiston sanakirjassa *sama* on luokiteltu indefiniittipronominiksi, ja peruserkitykseltään se onkin luokiteltava ei-skalaariseksi – *sama* tarkoittaa identtistä, täysin yhtenevää tai yhtä ja samaa tarkoitetta, eikä sen asteittainen vaihtelu ole mahdollista. VISK:n (§ 766) mukaan *sama*-sanaa (kuten myös sanoja *muu* ja *toinen*) käytetään kuitenkin myös *eri*-sanan kaltaisena adjektiivimaisia piirteitä saavana vertailusanana. Sen voi siis tavallaan käsittää eräänlaiseksi *eri*-sanan vastakohdaksi, joskaan *sama*- ja *eri*-sanojen välinen suhde ei hahmotu missään tapauksessa symmetriseksi. Esimerkiksi ilmaus *minulla on ihan sama takki kuin sinulla* ei viittaa samaan konkreettiseen takkiyksilöön kuten pronomini *sama*, vaan samanmerkkiseen ja -malliseen takkiin eli käytännössä *samanlaiseen* takkiin. Sanat *sama* ja *samanlainen* eivät aina kuitenkaan ole keskenään vaihdettavissa, eikä *sama*-vertailusanaa voikaan pitää lyhennettynä muotona *samanlainen*-adjektiivista.

Usein avoimelle skaalalle hahmottava *eri* on merkitykseltään huomattavasti *sama*-sanaa epämääräisempi. Sanan *eri* merkitys itsessään käsittää oikeastaan kaiken muun kuin sen, joka ymmärretään *sama*-merkityksen alle, ja se onkin viittausalaltaan hyvin avoin.

Vertailuilmauksessa voidaan käsittää kuvattujen ominaisuuksien tai asioiden asettuminen skaalalle. *Eri* suhteutetaan vertailulla toiseen tarkoitteeseen, ja *eri* on tulkinnaltaan sitä rajatumpi, mitä kauemmas vertailun kohteena olevasta tarkoitteesta kuljetaan. Tämän vuoksi

ilmauksen *aivan eri* voidaan käsittää ilmaisevan 'vastakkaista' tai 'täysin erilaista', vaikka *eri* sinänsä ilmentääkin usein avointa skaalaa.

Siinä missä yllä olevan *eri*-esimerkin sisältämä ilmaus *eri suuntaan* voisi itsessään viitata mihin tahansa sellaiseen suuntaan, joka ei ole täysin sama kuin mihin henkilö on totunut, *ihan eri suuntaan* korostaa, että kyseessä on vastakkainen tai ainakin hyvin paljon totutusta suunnasta poikkeava. Ilmausta voisi toisaalta pitää merkitykseltään vastaavana kuin *täysin eri suuntaan*, mutta toisaalta *ihan eri suuntaan* voidaan ymmärtää tulkinnaltaan sitä avoimemmaksi. Tällaista eroa *ihan-* tai *aivan-* sekä *täysin-*astemääritteiden välillä voisi havainnollistaa esimerkiksi ilmansuuntien avulla. Jos suuntana on ollut pohjoinen, *eri suunta* voi kontekstista riippuen käsittää minkä tahansa muun ilmansuunnan kuin pohjoisen, jolloin myös koillinen ja luode ovat *eri suuntia*. Siinä missä *täysin eri suunta* tarkoittaisi käytännössä etelää, *ihan* tai *aivan eri suunta* voisi käsittää merkitykseltään myös kaakon ja lounaan sekä joissakin konteksteissa mahdollisesti jopa idän ja lännen. Puhujan tarkoittamasta asiasta riippuen ilmausten merkitys voi siis olla sama, eli pohjoiseen nähden *ihan eri suunta* voi toki olla myös etelä (ja usein näin onkin), mutta *ihan* ja *aivan* eivät aina tarkenna rajaa yhtä yksiselitteiseksi kuin esimerkiksi tarkentava astemäärite *täysin*.

Tämä *aivan-* ja *ihan-*adverbien ero astemääritteisiin kuten *täysin* ja *täsmälleen* korostuu erityisesti silloin, kun kyse on abstrakteista asioista, kuten yllä olevan esimerkin kuvaamasta kuvainnollisesta *elämän suunnasta*, jolloin *täysin eri suunta* ei ole välttämättä kovin selvästi hahmotettavissa. Esimerkin kontekstissa ilmauksen *ihan eri suuntaan* viittausala voi käsittää subjektiivisesti määriteltävän laajan joukon erilaisia vaihtoehtoja äärimmäisen radikaaleista elämäntavan muutoksista lievempiin, mutta suuriin elämänmuutoksiin, kuten avioeroon tai alanvaihtoon. Tälle laajalle viittausalalle mahtuu myös esimerkin kirjoittajan kuvailema muuttuva suhtautuminen parisuhteisiin: koko viestissä kuvataan siirtymää avioliiton ja arjen jakamisen sisältävästä perinteisestä mallista sellaiseen modernimpaan deittailutyypiseen parisuhdemalliin, jossa ei välttämättä esimerkiksi asuta yhdessä.

Sen sijaan *ihan samaa mieltä* -esimerkissä esiintyvän *sama*-sanana kohdalla tilanne on hieman erilainen, ja tulkintavaihtoehdot muistuttavat enemmän absoluuttisemmiksi hahmotettuja sanoja *täynnä*, *ilmainen* ja *pakko*. Kyseenalaista on, onko tällaisissa esiintymissä kyse ennemminkin merkityksen vahvistamisesta vai jääkö *sama*-sanana merkityksessä avoimeksi jonkinlainen pieni kontekstista riippuvainen viittausala tai tulkintamahdollisuuksien jatkumo, jota *aivan* tai *ihan* voi rajata entisestään. Tässä esimerkissä kyse on 'samasta' *mielipiteestä*,

joka voidaan kenties helpommin hahmottaa viittausalaltaan avoimeksi, mutta sellainen ilmaus kuin *minulla on tuota aivan samaa lääkettä* on kenties kyseenalaisempi. Tällaisen ilmauksen voisikin ajatella vahvemmin puhujan kommentiksi.

Tämä ei toisaalta koske vain astemääritteitä *aivan* ja *ihan*, vaan astemääritteitä yleisestikin. Astemääritteet *täysin* ja *täsmälleen* rajaavat viittausalaa yhtä lailla vain vähän, jopa vähemmän, koska ne ovat luonnollisimmillaan absoluuttisten sanojen kanssa. Siinä missä astemääritteet *puoliksi* ja *melkein* muuttavat ilmauksen merkitystä selvästi, *täysin* ja *täsmälleen* usein lähinnä vahvistavat määrittämänsä sanan jo ilmaisemaa hyvin rajattua viittausalaa. Silti niiden käyttö voi olla hyvinkin vahvasti perusteltua kontekstin perusteella esimerkiksi erilaisissa tarkennuksissa. Tämä jo huipussaan olevan ominaisuuden määrittäminen entistä enemmän on siksi mielestäni mahdollista, enkä näe ristiriitaa siinä, että tämä tuo ilmaukseen toisteisuutta (vrt. Orpana 1988: 182–183). Mikäli kontekstista ei käy ilmi muita tarkentavia tekijöitä, *aivan* tai *ihan* voi olla kontekstissa hyvinkin oleellinen tarkennus – eli selkeästi rajaava astemäärite.

Tässä tutkielmassa olen pitkälti keskittynyt määrittelemään ehtoja, joiden perusteella *aivan* ja *ihan* voivat toimia astemääritteinä. Tämä on mielestäni perusteltua, sillä se tarjoaa selvät reunaehdot kommenttiadverbien tulkintaan: jos esiintymä ei voi olla astemäärite, on se todennäköisesti kommenttiadverbi. Tutkimus vahvistaa, että *aivan* ja *ihan* esiintyvät kaikkein tavallisimmin adjektiivien ja adverbien astemääritteinä. Ne voivat esiintyä astemääritteinä myös muiden sanaluokkien sanojen yhteydessä, mikäli sanat ovat merkitykseltään skalaarisia tai jos konteksti mahdollistaa sopivan viittausalan hahmottamisen. *Aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttö merkitykseltään neutraaleina astemääritteinä on sitä paremmin perusteltua, mitä enemmän niitä voi pitää kontekstin ilmaiseman asiaintilan kannalta tarpeellisina, jopa välttämättöminä lisäyksinä. Mitä kauemmas tällaisesta optimista liikutaan, sitä suuremmin herää kysymys *aivan*- ja *ihan*-sanojen mahdollisesti affektisesta tehtävästä. Ei kuitenkaan voi ajatella, että astemääritteiden täytyy olla aina merkitykseltään neutraaleja – esimerkiksi *liian* ja *riittävän* ovat hyvin vahvasti subjektiivisesti hahmotettavia, ja niiden voisi yhtä lailla ajatella ilmentävän eräänlaista puhujan kommenttia. Vaikka kyse on pohjimmiltaan määritys-suhteen luonteesta, ei sävyn ja tarkemman puhetilanteen kontekstin merkitystä voi olla huomioimatta ilmauksen tulkinnassa.

Tutkimuksessa yllättävä havainto on se, kuinka usein *aivan* ja *ihan* esiintyvät ilmaisemassa puhujan kommenttia. Vaikka varsinaisiksi kommenttiadverbeiksi hahmottuu määritys-suhteen

perusteella vain pieni vähemmistö esiintymistä, vaikuttaa kommenttia ilmaiseva, sävyiltään poikkeava käyttö hyvin yleiseltä. Kommentoivaa sävyä voi siis olla mukana myös astemääritekäytössä, erityisesti silloin, kun kollokaatin viittausala on hyvin rajattu (esim. ääriarvoja ilmaisevat adjektiivit sekä hyvin selkeästi sulkeiselle skaalalle asettuvat sanat). Tulkintaan vaikuttaa kollokaatin lisäksi olennaisesti myös laajempi konteksti, jonka merkitystä ei voi väheksyä. Kommentoivuus nousee usein kontekstista, ja *aivan* ja *ihan* esiintyvätkin usein myönnyttelevissä, vakuuttelevissa ja affektia ilmaisevissa esiintymissä, joissa asteen määrittäminen ei ole adverbien ainoa tehtävä.

Tutkielman kolmas tutkimuskysymys ja oikeastaan koko tutkimuksen alullepaneva ajatus liittyy *aivan*- ja *ihan*-sanojen väliseen synonymiaan. Näiden adverbien keskinäinen suhde on osoittautunut monisyiseksi: vaikka ne esiintyvät suurelta osin samanlaisissa ympäristöissä ja hoitavat useimmiten samanlaisia kielellisiä tehtäviä, niiden käyttö ei ole täysin päällekkäistä. Kuten esitetty, *aivan* vaikuttaa preferoivan erityisesti ääri-ilmauksia ja sulkeisen skaalan konteksteja ja sellaisissa yhteyksissä, joissa kollokaatin skaala voidaan hahmottaa kummaksikin (esim. *normaali, oikea, terve*), *aivan* hakeutuu tyypillisesti sulkeiseen tulkintaan. *Ihan* puolestaan esiintyy useammin myös kieliopillisten sanojen edellä neutraalissa merkityksessä, ja astemääritteenä sijoittuu *aivan*-sanaa useammin lähemmäs skaalan keskikohtaa, kohtuullistaen tai lieventäen avoimen skaalan kollokaatin merkitystä. *Ihan* toimii *aivan*-sanaa useammin kommenttiadverbin tehtävässä. Tutkimushypoteesini oli, etteivät *aivan* ja *ihan* ole keskenään täysin synonyymisiä, mutta odotin niiden välisten erojen olevan pienempiä kuin mitä kollokaattien ja kolligaattien analyysi on osoittanut. On kiistatonta, että *aivan* ja *ihan* ovat yleensä melko samanmerkityksisiä, mutta niiden eroavien käyttökontekstien vuoksi pidän perusteltuna kutsua niitä synonyymien sijaan lähisynonyymeiksi.

Synonymian näkökulmasta keskeiseksi kysymykseksi jää se, kuinka merkityksellisiä adverbien väliset erot ovat semanttisesti. Ongelma liittyy metodologiseen valintaan tarkastella aineistoa laadullisesti: koska tarkastelun kohteena on nimenomaan käyttöyhteyksien ja kontekstien analyysi, on väistämätöntä, että analyysi nojaa pitkälti tutkijan omaan kielitajuun. Tämä on sekä laadullisen menetelmän vahvuus että sen keskeisin haaste. Laadullinen tarkastelu mahdollistaa tulkintamahdollisuuksien ja sävyerojen tarkastelun tavalla, jota määrällinen analyysi ei useinkaan tavoita, mutta toisaalta määrällinen tarkastelu tarjoaisi empiirisemmän ja kenties objektiivisemmän tarkastelutavan. Tilastollisella tutkimuksella

voisi myös tukea (tai kumota) intuitioni pohjalta esitettyjä oletuksia, kuten sen, että tietyytyypiset kollokaatit ovat *aivan* ja *ihan*-sanoille epätyypillisiä. Ilman tilastollisten havaintojen vahvistusta tällaiset esitetyt semanttiset säännönmukaisuudet jäävät lähinnä pohdinnaksi.

Vaikka määrällinen tarkastelu on synonymiatutkimuksessa kenties yleisempi lähestymistapa, pidän hedelmällisenä tutkia synonymiaa myös laadullisesti. Laadullisen tarkastelun avulla voidaan tutkia paitsi sanojen esiintymistä ja käyttöympäristöjä yleisellä tasolla, myös niitä sävyjä ja pragmaattisia funktioita, jotka tekevät sanojen käytöstä kontekstisidonnaista ja toisinaan affektiivista. Laadullisen analyysin avulla voidaan toisin sanoen koetella ja kyseenalaistaa kielellisten ilmiöiden rajoja, tarkastella merkityksiä, jotka eivät välttämättä näy tilastollisessa aineistossa, ja tuoda esiin myös epätyypillisiä tai harvinaisempia käyttötapoja, jotka määrällisessä tutkimuksessa jäävät helposti yleisimpien käyttötapojen varjoon.

Tutkimuksen metodologiset ratkaisut ovat siis osaltaan vaikuttaneet siihen, kuinka tarkkoja vastauksia tutkimuskysymyksiin on mahdollista antaa. Jatkotutkimusta vaatisi myös havaittujen eroavaisuuksien taustasyiden tarkempi tarkastelu. Tutkimusaineistona käyttämäni Suomi24-korpusaineisto (2001–2020) tarjoaa kielestä otoksen, joka kuvaa monentyyppistä kirjoitettua arkikeskustelua, mutta tutkimuksen perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä siitä, miten *aivan* ja *ihan* toimivat muunlaisessa aineistossa tai kielessä yleisesti. Olisi erityisen mielenkiintoista tutkia, millä tavalla *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttö eroaa esimerkiksi uutiskielessä tai virkakielessä, sillä sanojen väliset erot hahmotetaan ehkä vahvimmin arkikielessä.

Lopuksi esittelen viimeisen aineistosta nostamani esimerkin, joka on tämän tutkielman kannalta erityisen mielenkiintoinen, sillä se sijoittuu keskusteluun, jossa kirjoittaja pohtii nimenomaan *aivan*- ja *ihan*-sanojen käyttöä.

Ajattelin tarkemmin asiaa ja keksin, että myös ainakin "jopa" on samaa mallia. Näitä siis voidaan käyttää jatkumossa esimerkiksi juuri tavallisesta kansalaisesta presidenttiin.

Ei kuitenkaan tarvitse tyytyä ääripäihin, vaan tilannetta mutkistaa se, että tässäkin suhteellisuus vallitsee. Niinpä jossakin ylätasen seurassa voidaan sanoa ””Sanon näin ihan tavallisena ministerinä" tai alemmalla ””Ei siihen nyt aivan kansanedustajaakaan tarvita”

Tässä esimerkissä nimimerkillä *Ihan aivan* esiintyvä kirjoittaja pohtii ensin erillisessä keskustelun aloitusviestissä kyseisten sanojen päinvastaisia merkityksiä eri lauseyhteyksissä.

Hän esittää, että joissakin yhteyksissä *ihan* ja *aivan* tarkoittavat 'vain' tai 'pelkkä', kun taas toisissa yhteyksissä ne saavat merkityksen 'peräti'. Seuraavaksi kirjoittaja tarkentaa uudessa (yllä olevassa) viestissä ajatuksiaan, ja kirjoittaja esittää tässäkin tutkielmassa keskeisen ajatuksen eräänlaisesta jatkumosta eri merkitysten välillä. Tällainen yhteiskunnallisten asemien jatkumo havainnollistaa hyvin tarkastelunäkökulmien eroja, ja on mielenkiintoista havainnoida oletettavasti tavallisen kielenpuhujan ajatusprosessia. Keskustelussa on aloittajan kirjoittamien kahden viestin lisäksi vain yksi vastaus: *Kieltä osaamaton saattaa keksiä minkälaisia käyttötarkoituksia tahansa, mille tahansa sanalle.*

Kenties onkin hyvä tiedostaa, etteivät tällaiset lähisyronymien väliset erot ole välttämättä merkityksellisiä tavallisen äidinkielen puhujan näkökulmasta. *Aivan-* ja *ihan-*sanojen funktio on natiivipuhujalle useimmiten kontekstin perusteella riittävän selvä, mutta kielenoppijan näkökulmasta taas tällaiset arbitraarisilta vaikuttavat kollokaatiot ovat hyvin hankalasti opittavissa. Todellisuudessa tällaisten ilmiöiden taustalta on kuitenkin mahdollista löytää säännönmukaisuuksia.

Kognitiivisen kielentutkimuksen näkökulmasta juuri nämä rajatapaukset ja monitulkintaisuudet tekevät *aivan-* ja *ihan-*sanoista erityisen kiinnostavan tutkimuskohteen. Adverbit *aivan* ja *ihan* osoittavat monikäyttöisyydellään, kuinka joustavaa ja kontekstisidonnaista kielellinen merkitys voi olla, ja kuinka syntaktiset, semanttiset, ja keskustelulliset elementit kietoutuvat toisiinsa muodostaen merkityksen, jonka äidinkielen puhuja ymmärtää jo pelkän intuition varassa.

Lähteet

Aineslähteet

City Digital Group (2021). Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2020, Korp-versio [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2021101525>

Kirjallisuuslähteet

Ahlman, Erik 1933. Adverbeista. *Virittäjä* 37, 137–159.

Allerton, David J. 1987. English intensifiers and their idiosyncrasies. *Language Topics: Essays in honour of Michael Halliday* 1, 15–31. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Cruse, D. Alan 1986. *Lexical semantics*. Cambridge textbooks in linguistics. Cambridge University Press, Cambridge.

Evans, Vyvyan 2019. *Cognitive Linguistics: A Complete Guide*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1979. *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hamunen, Markus – Huumo, Tuomas 2020. Kielitaju kielentutkijan työkaluna. Teoksessa Luodonpää-Manni, Milla – Hamunen, Markus – Konstenius, Reetta – Miestamo, Matti – Nikanne, Urpo ja Sinnemäki, Kaius (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä II. Aineistonkeruusta analyysiin*, 11–51. SKST: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1457. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Harris, Zellig S. 1954. Distributional Structure. *WORD*, 10(2–3), 146–162. Saatavilla: <https://doi.org/10.1080/00437956.1954.11659520>

Huumo, Tuomas 2016. Objektia kvantifioivien paljous- ja lukumääräkvanttorien syntaksia ja semantiikkaa. *Virittäjä* 120(4). Saatavilla: <https://journal.fi/virittaja/article/view/54179>

— 2019. *Melkein kohti, ihan lähellä, melko keskellä*. Mitä astemääritteet kertovat spatiaalisten grammien semantiikasta? *Sananjalka* 61, 7–29. Saatavilla: <https://doi.org/10.30673/sja.80150>

— 2021a. *Hyvin edessä, ihan yläpuolella, melkein vierellä* – mitä astemääritteet kertovat akseligrammien semantiikasta. *JEFUL = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 12(1), 113–152. Saatavilla: <https://doi.org/10.12697/jeful.2021.12.1.04>

— 2021b. On the Gradable Nature of the Search Domain: A Study of Degree Modifiers and the Scalar Semantics of Finnish Spatial Grams. *Cognitive Semantics* 7(1), 85–113. Saatavilla: <https://doi.org/10.1163/23526416-20201199>

— 2022. Skalaarisuuden kielioppia: Kvanttoreiden ja astemääritteiden keskinäiset määrittämissuhteet. *Sananjalka* 64, 86–107. Saatavilla: <https://doi.org/10.30673/sja.115604>

- Jantunen, Jarmo Harri 2004. *Synonymia ja käännössuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 35. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- 2009. *Minulla on aivan paljon rahaa – fraseologiset yksiköt suomen kielen opetuksessa*. *Virittäjä* 113(3), 356–381. Saatavilla: <https://journal.fi/virittaja/article/view/4202>
- Kangasniemi, Heikki 1997. *Sana, merkitys, maailma: katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Finn Lectura, Helsinki.
- Kelloniemi, Tiina 2018. *Mitä muut edellä, sitä minä perässä, hieman jäljessä vain: Perässä- ja jäljessä-grammien merkitykset ja käyttö*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku.
- Kennedy, Christopher – McNally, Louise 2005. Scale Structure, Degree Modification, and The Semantics of Gradable Predicates. *Language* 81(1), 345–381.
- Kielitoimiston sanakirja 2024. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 19.3.2024 [viitattu 25.2.2025]. Saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>
- Kuiri, Kaija 2000. *Semantiikan peruskurssi*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.
- Lakoff, George 1987. The death of dead metaphor. *Metaphor and symbol*, 2(2), 143–147.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press, Oxford.
- Lyons, John 1968. *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge. Saatavilla: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139165570>
- Ojutkangas, Krista – Huumo, Tuomas 2010. Mikä erottaa muodot sisällä ja sisässä? "Synonymisten" muotojen analyysi. *Sananjalka : Suomen kielen seuran vuosikirja*, 52(1), 19–45. Saatavilla: <https://doi.org/10.30673/sja.86695>
- Orpana, Terttu 1988. *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. *Opera fennistica & linguistica* 2. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.
- Paradis, Carita 1997. *Degree modifiers of adjectives on spoken British English*. Lund University Press, Lund.
- 2001. Adjectives and boundedness. *Cognitive Linguistics* 12, 47–64.
- Päiviö, Pia 2007. *Suomen kielen asti ja saakka: terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopisto, Turku.
- Quirk, Randolph – Greenbaum, Sidney – Leech, Geoffrey – Svartvik, Jan 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Pearson Longman, London.

- Rouvinen, Oona 2021. *Aika ja melko sekä niiden synonymia*. Kandidaatintutkielma. Turun yliopisto, Turku.
- Rubenstein, Herbert – Goodenough, John B. 1965. *Contextual correlates of synonymy*. *Communications of the ACM* 8(10), 627–633. Saatavilla: <https://doi.org/10.1145/365628.365657>
- Setälä, Emil N. 1942. *Suomen kielen lauseoppi: oppikouluja varten*. 12. p. Otava, Helsinki.
- Stanojević, Maja 2009. Cognitive synonymy: A general overview. *Facta Universitatis, Linguistics and Literature* 7(2), 193–200.
- Svorou, Soteria 1994. *The Grammar of Space*. *Typological Studies in Language* 25. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Suomen etymologinen sanakirja 2022. *Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja* 72. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 15.8.2024 [viitattu 24.4.2025]. Saatavilla: <https://kaino.kotus.fi/ses/>
- Suomen murteiden sanakirja 2012. *Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja* 30. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Verkkojulkaisu. Saatavilla osoitteessa <http://kaino.kotus.fi/sms>. Jatkuvasti päivitettävä julkaisu. Päivitetty 5.6.2024 [viitattu 25.2.2025].
- Talmy, Leonard 1988. Force Dynamics in Language and Cognition. *Cognitive Science*, 12(1), 49–100. Saatavilla: https://doi.org/10.1207/s15516709cog1201_2
- Vilkuna, Maria 1989. *Free Word Order in Finnish*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 500. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa– Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>. [viitattu 25.2.2025].